

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ПРИРОДА ВИСЛОВЛЮВАНЬ ВОРОЖНЕЧІ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	10
1.1. ВИСЛОВЛЮВАННЯ ВОРОЖНЕЧІ ЯК ПАТОГЕННА ІНФОРМАЦІЯ.....	10
1.2. ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ РИТОРИКИ	19
1.3. ПРОБЛЕМА НОМІНАЦІЇ ПОНЯТТЯ	25
РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ВОРОЖНЕЧІ В МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ ЗАКАРПАТТЯ ТА ОДЕЩИНИ ЯК ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ.....	32
2.1. ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИСЛОВЛЮВАНЬ НЕНАВИСТІ..	32
2.2. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ВОРОЖНЕЧІ В ЗАКАРПАТСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ	38
2.3. ВИЯВЛЕННЯ АГРЕСИВНОЇ РИТОРИКИ В ОДЕСЬКИХ ОНЛАЙН-ЗМІ.....	53
2.4. ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ НАТЕ SPEECH В МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ	58
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ МІНІМІЗАЦІЇ ВЖИВАННЯ ВИСЛОВЛЮВАНЬ НЕНАВИСТІ.....	75
3.1. ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОШИРЕННЯ РИТОРИКИ ВОРОЖНЕЧІ	75
3.2. МЕДІАОСВІТА ЯК КЛЮЧ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМИ.....	92
ВИСНОВКИ	98
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	100
ДОДАТКИ.....	113

ВСТУП

Засоби масової комунікації формують щоденну картину світу, тому поширення в медіа патогенної інформації негативно впливає на суспільство. Висловлювання ворожнечі є каталізатором відповідних дій, тому використання їх журналістами не припустиме. Сучасні комунікаційні процеси вимагають пильного та постійного наукового дослідження відповідних явищ.

Проте визначення поняття, його класифікація не уніфіковані та потребують дослідження. Це, зокрема, пов'язано з новизною терміна «мова ворожнечі», браком теоретичної бази, моніторингів на регіональному рівні.

Ряд зарубіжних науковців розглядали hate speech у своїх розвідках. Етичним аспектом цікавився С.Брайсон [94], принципи заборони висловлювань ворожнечі вивчав Л. Самнер [107], В. Коен-Альмагор [99], Д.Брінк [96], на початку ХХІ століття. К. Бойл дослідив мову ненависті штату Мен у США. Висловлювання ненависті також досліджували Е. Бейкер [90], С. Хейман [105], Б. Парех, М. Герц, П. Молнар [117], А. Браун [95], Дж. Говард [106].

В українському обігові стало поширеним поняття «мова ворожнечі», скальковане з англійського вислову «hate speech». Серед вітчизняних науковців нині немає загальноприйнятого терміна. Дослідники Т. Ісакова [21], Ю. Чумак [81], О. Горбачова [7] вживають словосполучення «мова ворожнечі», Г. Почепцов [48], Г. Прищепа [51] – «мова ненависті», І. Дзялошинський [13] – «мова нетерпимості», Т. Кузнєцова [26] – «риторика ненависті», Г. Шаповалова, Я. Шебештян [82] – «висловлювання ворожнечі / ненависті / огиди».

Найпоширеніше визначення подане в Рекомендації Ради Європи [65] до країн-членів, відповідно до якого hate speech – усі форми вираження (провокування, пропагування, сприяння чи виправдання) расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму і інших форм ненависті, що ґрунтуються на

нетерпимості, яка може виражатися у вигляді агресивного націоналізму, етноцентризму, дискримінації і ворожнечі по відношенню до меншин, мігрантів та людей з іммігрантським походженням.

Зважаючи на постійний потік патогенної інформації в українському суспільстві, що зумовлено війною на Сході України, довготривалою нестабільною економічною ситуацією, необхідним є зменшення транслявання «агресивної» інформації. Приклад Донбасу засвідчив ключову роль медіа в поширенні ідей ненависті, і оскільки прикордонні регіони є одними з найбільш вразливих, моніторинг висловлювань ворожнечі є вкрай важливим.

Дослідниця Т. Кузнєцова разом із групою молодих науковців регулярно здійснює моніторинги одеських ЗМІ на предмет наявності мови ненависті в межах проєктів «Overcoming Hate Speech in Media» [] та «Від мови ворожнечі до мови добра». До того ж здійснюються інформаційні кампанії для протидії вербальної агресії. Однак, відповідно до результатів дослідження громадської організації «Інститут масової інформації», проведеного в червні 2020 року, показник мови ворожнечі в інтернет-виданнях Одеси – один із найбільших в Україні [41].

Водночас у Закарпатській області відчутний брак відповідних досліджень. Моніторинг висловлювань ворожнечі щодо переселенців відбувся в 2014 році, його провело інтернет-видання «Про Захід». У той же час благодійний фонд «Розвиток» дослідив дискримінацію ромів у ЗМІ області. Також залишається не вирішеним питання регуляції покарань за hate speech, є потреба аналізу європейського досвіду. Зважаючи на брак осмислення проблеми використання висловлювань ненависті в ЗМІ на регіональному рівні та систематичне поширення відповідної інформації, низьку поінформованість журналістів та суспільства загалом, наша магістерська робота є **актуальною**. Необхідність досліджень відповідної проблематики підтверджують і висновки Європейської комісії проти расизму

і нетерпимості, оприлюднені в червні 2020 року [101] щодо виконання пріоритетних рекомендацій, наданих Україні у 2017 році [102].

Дослідження здійснюється за такими аспектами:

1. Лінгвістичний (Д. Дубровський [87], А. Євстафьева [18], Г. Прищепа [51]).
2. Журналістикознавчий (Г. Почепцов [48], О. Ісакова [21]).
3. Правознавчий (Т. Мендел [114], Ю. Чумак [81]) .
4. Філософський (Р. Коген-Алмагор [58], Л. Андерсон [89]).
5. Педагогічний (Т. Кузнєцова [26]).

Об’єктом нашої наукової роботи є онлайн-видання Закарпаття та Одещини.

Предмет дослідження – висловлювання ворожнечі як проблема в інтернет-виданнях.

Метою магістерської роботи є моніторинг закарпатських та одеських онлайн-медіа на наявність висловлювань ненависті, порівняння та визначення основних тенденцій, вироблення алгоритму розпізнавання та уникнення hate speech.

Для досягнення цілі слід вирішити такі **завдання**:

- 1) вивчити підходи до визначення поняття «мова ворожнечі»;
- 2) розглянути класифікацію hate speech;
- 3) виявити та проаналізувати інвентар фактів;
- 4) визначити вразливі групи, які стають об’єктом вербальної агресії;
- 5) з’ясувати тенденції поширення мовлення ворожнечі;
- 6) визначити механізм уникнення висловлювань ненависті в медіа.

Емпіричним джерелом дослідження стали матеріали онлайн-ЗМІ «Mukachevo.net», «Голос Карпат», «0312.ua», а також «Думская», «Таймер», «048.ua». Дослідження охопило період 2019-2020 рр. Вибір джерел зумовлений популярністю серед читацької аудиторії за даними агрегуються онлайн-сервісом PRNEWS.IO на базі аналітики SimilarWeb [64] та дослідження найпоширеніших одеських ЗМІ (2019 р.) [6]

Новизну дипломної роботи зумовлює те, що немає досліджень, які визначають тенденції використання висловлювань ворожнечі в ЗМІ прикордонних регіонів.

Для з'ясування теоретичних засад ми опрацювали журналістичнознавчі наукові праці, рекомендації профільних організацій, медіатексти з обраної проблематики.

Методи дослідження. Теоретико-методологічною основою магістерської роботи є системно-цілісний підхід до вивчення тенденцій дослідження висловлювань ворожнечі в регіональних закарпатських та одеських інтернет-ЗМІ. Згідно з темою, метою та завданнями роботи, під час дослідження застосовано такі методи: аналіз наявної теоретичної бази (1.1.), історико-хронологічний – відстеження етапів дослідження висловлювань ненависті (1.2.), гносеологічний – для уточнення змісту дефініцій (1.3., 2.1.), спостереження, контент-аналіз, лексичний аналіз медіатекстів для відстеження висловлювань ненависті (2.2, 2.3.), порівняння та визначення тенденцій використання hate speech в медійному просторі прикордонних регіонів (2.4.), узагальнення необхідності вироблення інструментів заборони висловлювань ворожнечі та важливості медіаосвіти (3.1., 3.2.).

Структура дослідження зумовлена логікою викладу. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (122 позиції), додатків.

У вступі зазначено проблему, актуальність, новизну, об'єкт, предмет, мету, завдання, аспекти, методи дослідження, оглянуто емпіричні й теоретичні джерела, особистий внесок.

У I розділі – «Природа hate speech: визначення та історія поняття» – розглянуто висловлювання ворожнечі як частину патогенної інформації, проблему номінації поняття, історія дослідження.

У II частині – «Тendenції використання висловлювань ворожнечі в медійному просторі Закарпаття та Одещини як прикордонних регіонів» – досліджено питання класифікації висловлювань ненависті, дібрано,

класифіковано та систематизовано окремі приклади досліджуваного явища, на підставі емпіричного матеріалу досліджено прояви мови ворожнечі в регіональних медіа, визначено вразливі групи, які стають об'єктом вербальної агресії.

У III розділі – «Перспективи мінімізації вживання висловлювань ненависті» розглянуто інструменти встановлення відповідальності, окреслено важливість медіаосвіти для подолання проблеми.

Результати дослідження узагальнено у висновках. Насамкінець подано список використаних джерел та додатки. Загальний обсяг роботи – 122 сторінки.

РОЗДІЛ 1. ПРИРОДА ВИСЛОВЛЮВАНЬ ВОРОЖНЕЧІ: ВИЗНАЧЕННЯ ТА ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. ВИСЛОВЛЮВАННЯ ВОРОЖНЕЧІ ЯК ПАТОГЕННА ІНФОРМАЦІЯ

Дослідники простежують негативний вплив висловлювань ворожнечі, і це дає підстави називати їх патогенними. Найпромовистішим прикладом з історії є дія так званого «радіо ненависті» – *RTLMS* (Вільне радіо і телебачення тисячі пагорбів) на здійснення геноциду проти тутсі в Руанді впродовж квітня-липня 1994 року [2]. На рівні Закарпаття поширеним є закріплення в медіа образу мешканців краю як контрабандистів та осередку поширення ідей «політичного русинства», про що свідчить і висвітлення відповідної проблематики загальноукраїнськими ЗМІ (наприклад, у статті «Української правди» – «Русинська карта. Як ми шукали руку Москви і сепаратистів на Закарпатті – репортаж із Ужгорода») [72].

Автором терміну «патогенний текст» у вітчизняному науковому обігові вважають Б. Потятиника, котрий у співавторстві з М. Лозинським здійснив дослідження «Патогенний текст». Окремі аспекти розглянуті також у праці Б. Потятиника «Медіа ключі до розуміння». Критерії патогенності визначали також Л. Масімова, К. Серажим, С. Проскуріна, М. Кіца. А. Н. Дашченко та Л. Андріїшина дослідили лексико-семантичні вияви патогенності у регіональній періодиці.

За визначенням, поданим у Словнику української мови, «патогенний» визначається, як такий, що «є причиною хвороби; хвороботворний» [71, с. 94].

Як зазначає Б. Потятиник, «патогенні тексти спрямовані на підрив віри в Бога, державних і національних інтересів, становлять загрозу глобальній безпеці та суспільній моралі, мають шкідливий психологічний вплив, спонукають до нехтування основними правами і свободами людини». Науковець окреслює 7 типів патогенних текстів: когнітивні (наукові та

популярно-наукові); нормативні (законодавчі); інформативні (повідомлення, коментар, новини, описи, протоколи, характеристики та ін.); апелятивні (політична пропаганда, реклама, анонси, запрошення та ін.); дескриптивні (пояснюють стан речей, як наприклад опис продукту у технічній документації); тривіально-наративні (твори літератури); естетично-креативні (лірика, епос і драма). Одним із критеріїв патогенних текстів є апелювання до агресії. Ця риса притаманна і висловлювання ненависті (чи як їх ще називають — риторика агресії [55, с. 208]).

За визначенням Б. Потятиника, «патогенний текст – це семіотична (знакова) структура, яка має вбудовані механізми розмноження, самоекспансії» [16]. Симптомами патогенного тексту Б. Потятиник вважає: «1) погіршене сприйняття нової, особливо суперечливої інформації, зациклення на певній інформації, як єдино правильній, параноїдальна одержимість певним текстом; 2) зниження морально-психологічного рівня функціонування особистості» [55, с. 209].

Ще одна українська дослідниця С. Проскуріна пропонує вважати патогенними тексти, які, крім наведених характеристик, «пропагують зло у будь-якій формі: це і черствість, і жорстокість, і ненависть, і хамство, і вседозволеність, й інше...» [53].

Відповідно Л. Масімова вважає, що «у широкому розумінні, патогенним є будьякий неякісний текст. У вузькому розумінні – це текст із вмонтованим механізмом, що змушує читача саме змарнувати свій час. «Це не обов'язково тексти, у яких зображується еротика заради еротики, або насильство заради насильства», – вважає авторка. Л. Масімова вбачає шкідливість у тому, що вони привчають споживати інформацію, не докладаючи жодних зусиль, таким чином виробляють звичку некритичного сприйняття текстів. [31, с. 150].

К. Серажим [68, с. 162] зазначає, що патогенні тексти «містять пропаганду класової, расової ворожнечі, порнографію, гіперболізовану

рекламу, тексти тоталітарного спрямування». А основною ознакою називає маніпулятивну складову впливу на читачів.

Головною ознакою патогенного тексту, на думку Л. Масімової, є «марнування реального часу споживача завдяки маніпуляціям із континуумом тексту».

У праці Н. Ліщинської [29] «Патогенний текст як засіб масової маніпуляції» ідеться про те, що ознак патогенності слід шукати на рівні самого тексту і в контексті. Так само й висловлювання ворожнечі можна виявити, зважаючи на інформаційне оточення. Скажімо, у виданні «Закарпаття онлайн» зафіксовано заголовок *«У Діловому місцеві контрабандисти не дають прикордонникам будувати захисний паркан на кордоні (ВІДЕО)» (22.02.19)*. Зважаючи на інформаційне середовище, а саме репрезентацію Закарпаття у ЗМІ як краю контрабандистів, стаття тільки підкріплює стереотип, що існує. Автор також наголошує, що *«Конфлікт виник у населеному пункті Рахівського району, відомому активною контрабандною діяльністю»*, хоча аргументації немає і підстав так вважати теж не знаходимо.

Як акцентує Н. Ліщинська, на текстовому рівні можна виокремити домінанти змісту і форми. До перших належать:

- власне текст (пряме словесне вираження негативного змісту тексту). Така патогенність є найбільш помітною, звідси й назва — пряма або тематична. Яскравий приклад — тексти російської пропаганди, де прямо висловлюється агресія проти всього українського;
- підтекст (негативний зміст закладений «між рядків»).

Ілюструємо

прихована патогенність). Наприклад, стаття в «Закарпаття онлайн» від 20.02.19 *«Уряд Угорщини розпочав кампанію проти президента Єврокомісії»*. Беручи до уваги міжнародні відносини України та Угорщини, які загострилися після ухвалення Закону України «Про забезпечення

функціонування української мови як державної», який, зокрема, права національних меншин *"Уряд починає інформаційну кампанію про плани Брюсселя щодо заохочення імміграції. Кожен має право знати поточні пропозиції, які істотно загрожують безпеці Угорщини"*, - йдеться в повідомленні» –). Заголовок не відповідає дійсності, а просто привертає увагу.

І саме словесну агресію або «мову ворожнечі» Н. Ліщинська розглядає серед домінант форми тексту. Мова агресії проявляється в негативній метафоризації, наприклад, використанні метафор війни, ненависті, катастрофи та ін. у мові преси, художньої літератури, радіо, телебачення, комп'ютерних ігор, інтернет-сайтів тощо. Дослідниця з Одеси Тетяна Кузнецова наводить ілюстрації із заголовків рубрик та підрубрик газети «Україна молода» (2012). Рубрика «Інфорум»: підрубрики – «Епідемія», «Трагедія», «Горимо!», «Аварія», «Кримінал», «Є проблема» та ін. Рубрика «Світ»: підрубрики – «Гаряча точка», «Війна», «Тероризм», «Стихія», «Конфлікт», «Небезпека», «Втрата», «Жах!». Подібні приклади можна зустріти у добірках новин на багатьох блогах або при перегляді телівізійних ток-шоу, де опоненти часто не дотримуються толерантності у висловлюваннях та поведінці;

Серед домінант також Н. Ліщинська [29] виокремлює форму представлення тексту: друковану (мова преси), усну (публічне мовлення, наприклад, мітингова промова, що містить заклики до сепаратизму), візуалізовану (телевізійні програми, відео, інтернет-інформація, яка може поєднувати друковане слово й візуалізацію, наприклад, описані й проілюстровані відео сцени насилля). За силою впливу аудіовізуальні тексти й живе безпосереднє спілкування з аудиторією є більш впливовими, оскільки інформація сприймається кількома рецепторами: слухом і зором).

Жанр тексту. Наше дослідження спрямоване на виявлення висловлювань ворожнечі в журналістських текстах прикордонних онлай-

медіа онлайн-медіа, які здебільшого поширюють публікації інформаційних жанрів.

Дослідники також звертають увагу на важливість сфери функціонування тексту, від якої залежить, наскільки сильний ефект матиме той чи інший патогенний текст. Поширення деструктивних ідей серед маси має більший негативний вплив, ніж із-поміж освічених осіб, які мислять критично. Актуальним прикладом впливу на неконтрольовану громадськість вважаємо так званий «новосанжарський синдром». Охоплені панікою люди, протестували й кидали каміння в автобус із 73 українцями та іноземцями, яких 20 лютого 2020 року евакуювали з ураженого коронавірусом міста Ухань у Китаї та розмістили в санаторії Нацгвардії в Нових Санжарах Сумської області [43].

ЗМІ цитували коментарі користувачів соцмереж, котрі висловлювалися проти евакуації громадян із Китаю: «Народ сходітеся, бо повиздихуємо» — вважаємо прикладом мовлення ненависті, направленою на окрему групу осіб.

Патогенні тексти, подібно до вірусів, швидко поширюються та «інфікують» реципієнтів, залякуючи їх. Тому ЗМІ й лідери думок не повинні підкріплювати стереотипи, які ведуть до реальної агресії. Навпаки, останні мають розвінчувати міфи. Тому вважаємо конструктивним, коли заступник голови Львівської ОДА просив громадськість заспокоїтися перед імовірним приїздом до одного із медичних закладів евакуйованих із Уханя та назвав ситуацію «інформаційною лихоманкою».

На думку Дж. Майбауера [112], висловлювання ворожнечі або риторика ненависті, що розуміються як «мовне вираження ненависті до персон чи груп, особливо за допомогою вживання виразів, що сприяють їх дискредитуванню та образи в суспільстві» становить тільки одну форму агресивних комунікативних дій, а раціональна й діалогічна аргументація, яка намагається встановити, «що є в кожному висловлюванні є щось правдоподібне» — тільки одну з багатьох форм аргументацій.

Щоб виявити точки дотику і злиття агресивної риторики та аргументації, необхідно мати на увазі комунікативну спрямованість комунікативних дій.

Досліджуючи агресію та аргументацію, Х. Куссе [28, с.36] звертає увагу на те, що в той час як аргументація має чітку речову орієнтацію і є в суперординації стосовно репрезентативної комунікативної функції, висловлювання ворожнечі як форма агресивної комунікації актуалізується в площині взаємодії між адресантом і реципієнтом. Дослідник зауважує: простежується експресивна функція в тому сенсі, що прямо задіюються негативні емоції. І одночасно виконується апелятивна функція, оскільки негативні емоції спрямовуються на реципієнта. Однак в першу чергу мова ворожнечі в площині репрезентації агресивно спрямована на об'єкти, які об'єднуються тематично.

Таким чином, постійна повторюваність дискримінаційних висловлювань стосовно окремих груп дискредитує останніх та закріплює стереотипи. Скажімо, медіа підкріплюють негативне ставлення до ромів: *«В Ужгороді неповнолітні роми знову грабували: постраждали 14-річна дівчина та жінка (ФОТО)»* – «0312.ua», 22.02.19), *«В Ужгороді роми побили та пограбували літнього чоловіка – соцмережі (ФОТО)»* – «Голос Карпат», 04.03.2019), *«У Київській області вбили жінку через гроші від продажу квартири в Одесі, - ФОТО. Як зазначається, за вкрадені гроші зловмисники ромської національності купили собі три автомобілі»* – 048.ua, 05.11.2020).

Мовна агресія може виявлятися відкрито в формі висловлювань ворожнечі або проявлятися побічно в аргументованих структурах, які обґрунтовують або виправдовують агресію або ж самі собою представляють агресивні мовні акти. В агресивній аргументації можуть бути маркери прямої мовної агресії, наприклад, пейоративні вислови: *«В Мукачеві затримали "зека", котрий втік з колонії на Запоріжжі»* – Голос Карпат, 15.01.2019.

Куссе Х. [28, с. 35] акцентує, що опозиція «Ми – інші» є в основі будь-яких протистоянь у суспільстві: між різними політичними напрямками, між релігіями і конфесіями, між місцевими жителями й приїжджими.

Протиставлення будуються за єдиною агональною схемою, названої Т. ван Дейком [] «ідеологічним квадратом» (ideological square - англ.), що складається зі стереотипно повторюваних чотирьох правил, у яких виражені дві опозиції з полярної (+ / -) аксіології: 1) Висловлювати / підкреслювати позитивну інформацію про Нас. 2) Висловлювати / підкреслювати негативну інформацію про Них. 3) Приховувати / замовчувати позитивну інформацію про Них. 4) Приховувати / замовчувати негативну інформацію.

«Злиття агресії й аргументації, унаслідок якого виникає феномен агресивної аргументації, необхідно розуміти як функціональний зсув аргументації від прагнення до істинного висновку про об'єкт в сторону агресії проти її об'єкта. Для розуміння механізму розпізнавання агресивної аргументації необхідно скласти чітке уявлення про те, що саме це означає, коли якусь дію спрямовано проти якогось об'єкта. Іншими словами, про те, що в цілому розуміється під агресією», – вважає Х. Куссе [28, с. 38].

Основу патогенності тексту пов'язують (Б. Потятиник, М. Лозинський) зі своєрідним «вірусом», який може вплинути на сприйняття тексту людиною. Будь-який текст повинен бути нейтралізований протилежними за змістом словами: «Проповідь насильства може бути нейтралізована проповіддю ненасильства, проповідь атеїзму – проповіддю релігії, пропаганда тоталітарної ідеології – поширенням демократичних ідей та плюралізму» [45, с. 291].

Тому вважаємо необхідністю здійснювати регулярні моніторинги висловлювань ворожнечі та поширювати отримані результати в засобах масової інформації, на профільних журналістських сайтах. Зважаючи на розмитість визначення та відсутність усталеної класифікації, під час виявлення висловлювань ненависті можуть виникати труднощі. Як наголошує Н. Ліщинська, споживачі не завжди можуть відрізнити шкідливу

інформацію від корисної. Причиною цього може бути й те, що розповсюджувачі вдаються до різних методів переконання в правдивості інформації. Таким чином, відбувається маніпуляція масовою свідомістю [29, с. 65].

Мовлення ворожнечі як складова патотекстів чинить негативний вплив на реципієнтів. Зокрема, у праці «Збереження психічного здоров'я людини через контроль патогенного тексту в засобах масової інформації за допомогою індексації та маркування. Глобальні виклики психічному здоров'ю» [91] простежено, що існує пряма залежність між демонстрацією негативного змісту та аномаліями поведінки аудиторії. Сцени насильства повинні спричиняти бійки або вбивства, еротичні сцени повинні викликати сексуальну активність аудиторії, рекламні роли – спонукання до кримінального злочину тощо. Зазвичай крайні форми соціальних відхилень – злочини, виділяються як результат негативного впливу інформації на людей.

Є й інші загрози при споживанні патогенного тексту: наприклад, інформаційна залежність. Отримавши емоційну реакцію, наприклад інтерес, страх, шок, стрес, після споживання інформації (текст, що описує скандал, трагедію чи сенсацію), людина буде прагнути повторити досвід.

Відповідно до досліджень [91], крім сильної залежності від такого інформаційного наркотику та неможливості існувати без нього, люди демонструють:

- готовність споживати будь-який, навіть дуже «брудний» інформаційний наркотик;
- необхідність збільшення дози споживання, а також використання більш сильних препаратів. У випадку інформаційної залежності це виражається, наприклад, у збільшенні часу, проведеного за переглядом телевізора, або притяганні до текстів патологічного характеру;
- звуження свідомості та життєвих інтересів;
- зменшення розуміння, втрати волі, відповідальності та інформаційної незалежності;

- стан хронічного виснаження у вигляді синдрому хронічної втоми.

Отже, висловлювання ворожнечі є складовою патологічних текстів, які чинять згубний вплив на аудиторію. Розмежування людей чи окремих груп на «ми – інші» в журналістських текстах призводить до реальної загрози. Висловлювання насильства при постійному їх повторюванні трансформуються в дії насильства.

1.2. ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ АГРЕСИВНОЇ РИТОРИКИ

В українському журналістикознавстві проблема висловлювань ворожнечі залишається малодослідженою. Основною з причин цього є порівняно недавня поява поняття у вітчизняному науковому обігові.

На дискурс нерівності, расової дискримінації, важливість свободи міжнародна спільнота звернула увагу в 1960-их роках із поширенням рухів за громадянські права [43, с. 45].

Як зазначає Тетяна Кузнєцова [26, с. 46] у статті «Погляд на риторику ненависті в одеських ЗМІ: сьогоденні реалії», у 1960-их рр. зарубіжні соціологи дійшли висновку, що для підтримки стабільного балансу в суспільстві потрібен постійний моніторинг мови політики і суспільно відкритих каналів комунікації з метою виявлення агресії. Цей напрямок соціального регулювання здебільшого залежав від успіхів соціопсихотерапії, що досліджувала питання зв'язку між рівнем особистої тривоги та соціальною агресивністю, яка стала розглядатися як щось у край небезпечне та небажане. Комунікативні дослідження цього явища активно розпочалися в Європі та США з кінця 90-х рр. минулого століття, коли предметом уваги багатьох науковців була проблема дискурсу нерівності.

Власне термін *hate speech* ввела в обіг Марі Мацуда у своїй фундаментальній статті 1989 року «Реакція громадськості на расистські висловлювання: враховуючи історію жертви». Її основною метою у використанні терміна "мова ненависті" було висвітлення способу, яким Правова система США не визнала потерпілих від згубних расистських висловлювань, надавши їм неадекватні засоби захисту, цивільні або кримінальні. У статті вона включає низку юридичних справ, а також деякі приклади, які не пов'язані з фактичним судочинством та не підлягають легкому розгляду згідно з чинним законодавством. Але ці приклади мали на меті показати обмеження юридичної концепції мови ненависті в США як форми захищеної мови. Дослідниця порівняла американську юридичну

концепцію мови ненависті з ідеальним типом або типовою версією того, що юридична концепція мови ненависті могла б і повинна бути.

У 1997–1998 рр. нідерландський учений Т. ван Дейк та австрійський дослідник Р. Водак, працюючи над проектом «Racism at the top» («Расизм у верхах»), показали, як дискурс відтворює основні соціальні уявлення про «інших», «чужих» у суспільно-політичному контексті. У статті «Мас-медіа сьогодні: дискурси домінування або дискурси різноманітності» Т. ван Дейк акцентує увагу на ідеологічних змінах і ролі ЗМК у цьому процесі, виявляючи основні трансформації в політичних і медійних дискурсах, наголошуючи на породженні настроїв страху, тривоги, скептицизму в суспільстві. Тоді ж філософ Д. Бутлер у праці «Excitable Speech» [97, с. 110] розглядає мовленнєву агресію як передумову насильства.

У пострадянському просторі науковці зверталися передусім до лінгвістичних досліджень мовленнєвої агресії, у ході яких виявили сутнісні ознаки цього явища, з'ясували причини його появи, визначили основні різновиди. Вітчизняні дослідники порівняно недавно розпочали дослідження «мови ворожнечі», звертаючи увагу передусім на специфіку її вияву в медіатекстах [17, 46–50].

У 2000-2001 рр. році закордонні науковці вже задумувалися над питанням: чи суперечить заборона висловлювань ненависті проголошеній свободі слова. Зокрема, це питання простежується в працях Леонардо Самнера «Чи повинна мова ненависті бути вільною мовою?» (за редакцією В. Коена-Альмагора), Кохена-Алмагора «Межі терпимості», Девіда Брінка «Принципи Мілліана. Свобода вираження поглядів та Hate Speech»,

У 2001 році Кевін Бойл [93, с. 487–502] презентував моніторинг hate speech на прикладі штату Мен «Мова ненависті: США проти решти світу?»

Нова віха досліджень висловлювань ворожнечі відбулася в 2009 році, було осмислено процеси поширення висловлювань ворожнечі в демократичному суспільстві. Звернено увагу на регуляцію та інструменти заборони hate speech як явища, що суперечить демократії. Ідеться про праці

американських дослідників Едвіна Бейкера «Екстремальна мова та демократія», Едвіна Бейкера «Автономія та Hate Speech», Стівена Хеймана «Мова ненависті, публічний дискурс та перша поправка».

У наступні роки відбуваються дослідження висловлювань нетерпимості в заявах публічних осіб та ЗМІ, вироблення методології мовного дослідження агресії. Зокрема, у 2017 р. німецька дослідниця Сільвія Бонаккі опублікувала розвідку «Опис, розуміння та пояснення мовної агресії», у якій називає висловлювання ворожнечі «шкідливою силою» [92, с. 3-31].

Відтак дослідники звернули увагу на дослідження висловлювань ворожнечі в соціальних мережах. Елізабет Кейтлін у дисертації [98] 2013 року дослідила, що швидкий перегляд розділу коментарів до расово спрямованого відео в YouTube демонструє, наскільки глибокою є проблема дискримінації. Хоча більшість найбільших компаній соціальних медіа, таких як Google, Facebook і Twitter, мають власну політику щодо того, чи дозволено і які види ворожнечі дозволяються на їхніх сайтах, ці політики часто застосовуються непослідовно й можуть бути важкими для розуміння користувачами. Таким чином, авторка чпостерігала надання безпрецедентної влади компаніям із соціальних мереж контролювати те, які відео, текст, зображення тощо користувачі можуть розміщувати чи не публікувати. Оцінюються підходи, як обмежити мову ненависті в Інтернеті.

Утім, усталеної дефініції hate speech серед міжнародної наукової спільноти так і немає. Про це свідчать праці А. Брауна «Що таке висловлювання ворожнечі?» [95, с. 580], у яких науковець із філософської точки зору осмислює поняття вербально агресії. На сучасному етапі науковців цікавить, чи не суперечить заборона мови ненависті свободі слова.

Розгляд питання рівності прав усіх груп в Україні відбувся після здобуття незалежності в 1991 році, одним із наслідків чого є прийняття Закону «Про національні меншини в Україні» [61]. У статті 1 проголошується, що «Україна гарантує громадянам республіки незалежно від їх національного походження рівні політичні, соціальні, економічні та

культурні права і свободи, підтримує розвиток національної самосвідомості й самовиявлення».

Поняття «мова ворожнечі» у вітчизняний науковий обіг активно ввійшло в ужиток в 2006–2007 рр. Проблему поширення висловлювань, які дискримінують окремі групи та транслиують ненависть, в Україні почали вивчати в 2008 році. О. Горбачова здійснила дослідження «Мова ворожнечі: ксенофобія чи безладність» [7]. Тоді ж відбувся один із перших круглих столів із відповідної тематики – «Мова ворожнечі в українських мас-медіа: як боротися з існуючими стереотипами». Його влаштували в контексті реалізації спільного проекту УНІАН та 5 каналу «Висока журналістика» за підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні [8].

У 2010 році Східно-Європейським інститутом розвитку перекладено навчальний посібник з проблематики «мови ненависті» Анн Вебер [3]. А в 2012-ому у Донецькому державному університеті управління Дуцик Д. опублікував статтю «„Мова ворожнечі“ в дискурсі українських медіа» [17], де наведено приклади прояву нетерпимості в українських медіа, а також показано, як нетолерантне висвітлення журналістами чутливих для суспільства тем впливає негативно на імідж України у світі. Опублікувавши статтю «Мова ворожнечі у ЗМІ: до дискусії про поняття», розгляд тематики підтримав В.Савончак [67, с. 4].

Висловлювання ворожнечі мають добре підґрунтя для поширення в суспільствах, де є нестабільність та конфлікти. Природно, що зростання активності моніторингів простежується hate speech в Україні від 2014 року, коли розпочалася війна на Сході України. Тоді оприлюднено розвідку «Мова ворожнечі та упередження в українських ЗМІ: моніторинг, аналіз та запобігання», здійснену громадською організацією «Центр соціальна дія». Із 2014 році діяльність у відповідному напрямку активізував Інститут масової інформації, який на вересень 2020 року опублікував понад 100 статей, тематичний вектор яких спрямований на запобігання висловлювань ворожнечі.

Моніторинги виявів мови ненависті та заходи, присвячені зазначеній проблемі, в Україні організовували Національна спілка журналістів, Комісія з журналістської етики, Незалежна медіа-профспілка України, Центр демократії та верховенства права, «Детектор.медіа» та інші.

Проблематику висловлювань ненависті досліджували українські журналістикознавці Т. Ісакова, Ю. Чумак, О. Горбачова, Г. Почепцов, Г. Прищепа, І. Дзялошинський, Т. Кузнєцова, Г. Шаповалова, Я. Шебештян.

Здійснивши огляд етапів розвитку, пропонуємо періодизацію історії досліджень висловлювань ненависті, виокремивши 6 етапів.

Табл. 1. Періодизація історії досліджень висловлювань ненависті.

В наукових спільнотах країн Європи та США	В Україні
1960-ті роки – поширення ідей рівності серед учасників рухів за громадянські права.	1991 р. – проголошення Незалежності України, рух за рівні права громадян.
1989 р. – перша поява поняття hate speech у статті «Реакція громадськості на расистські висловлювання: враховуючи історію жертви» Марі Мацуди.	2006–2007 рр. – поява поняття «мова ворожнечі» серед вітчизняних науковців.
1990-ті – дослідження висловлювань ненависті як передумови насильства (Т. ван Дейк, Р. Водак, Д. Бутлер).	2008 р. – дослідження «Мова ворожнечі: ксенофобія чи безладність» О. Горбачової.
Від 2000 р. – осмислення співвідношення hate speech та свободи слова.	2009-2013 – точкові дослідження висловлювань ненависті в українських медіа.

2009 р. – дослідження інструментів заборони hate speech (Е. Бейкер, С. Хейман).	2014 р. – активізація моніторингів hate speech у зв'язку з російською агресією.
2010 – 2020 - дослідження висловлювань нетерпимості в заявах публічних осіб та ЗМІ, вироблення методології мовного дослідження агресії, осмислення поняття hate speech (С. Бонаккі, Е. Кейтлін, А. Браун та ін.)	2015 – 2020 – дослідження формулювання поняття «мова ворожнечі», аналіз чутливих груп, факторів поширення агресивної риторики (Т. Ісакова, Ю. Чумак, О. Горбачова, Г. Почепцов, Кузнєцова та ін.)

Отже, простежується 30-тирічна розбіжність у дослідженні висловлювань ненависті в Україні на противагу іншим європейським державам, а також США. Рух нашої держави до Європейського Союзу, утвердження демократичних цінностей зумовлюють обов'язковість розвідок і регулярних моніторингів висловлювань ворожнечі.

1.3. ПРОБЛЕМА НОМІНАЦІЇ ПОНЯТТЯ

Серед українських журналістів та журналістикознавців усталеним стало поняття «мова ворожнечі», що є калькою з англійської hate speech. Та попри появу терміна у вжитку понад десятиріччя тому, дотепер дослідники не зійшли на конкретній, прийнятній для всіх номінації запозичення.

Hate speech, відповідно до визначення з Рекомендацій Ради Європи [65] до країн-членів, – це всі форми вираження (провокування, пропагування, сприяння чи виправдання) расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму і інших форм ненависті, що ґрунтуються на нетерпимості, яка може виражатися у вигляді агресивного націоналізму, етноцентризму, дискримінації і ворожнечі по відношенню до меншин, мігрантів та людей з іммігрантським походженням.

З англійської лексема hate перекладається як ненависть, ненавидіти, ненависний. І якщо труднощів із перекладом першої частини терміносполуки не виникає, то друга – speech – має кілька українських відповідників: промова, мовлення, мова, говір, дискурс, публічний виступ [103].

У зв'язку з цим науковиці Галина Шаповалова та Ярослава Шебештян вказують на «термінологічний (нон)сенси» і замість формулювання «мова ворожнечі» пропонують більш прийнятне як термін – «висловлювання ненависті / нелюбові». «Мова – поняття перш за все лінгвістичне, одне з центральних у мовознавстві, де аксіоматичним уже стало розмежування мови – мовлення як абстрактного і конкретного, загального і часткового, парадигматичного і синтагматичного. Це аргумент не на користь термінологізації поняття «мова ворожнечі». Помітною є й невідповідність українського аналога англійському оригінальному поняттю hate speech, де speech не означає мова. Тут ідеться швидше про мовну діяльність, мовлення, висловлювання. Тому якщо й запозичувати це поняття, то

окреслювати як «висловлювання нелюбові / ненависті / огиди», – акцентують дослідниці [82].

В українськомовних наукових працях превалює термін із лексемою «мова», однак, як влучно підкреслив український мовознавець О.Пономарів, поширення помилки не робить її нормою.

Мова - система одиниць спілкування і правил їх функціонування.

Іншими словами, мова - це інвентар (словник) і граматики, які існують у потенції, в можливості.

«Мовлення - конкретно застосована мова, засоби спілкування в їх реалізації.

До мовлення належать говоріння (мовленнєвий акт) і результати говоріння (текст). Доведено, що мова має чотирирівневу (чотириярусну) будову. Найнижчим рівнем є фонологічний, далі йде морфологічний, відтак лексико-семантичний, і найвищим рівнем є синтаксичний. Кожен рівень має свою одиницю: фонологічний — фонему, морфологічний — морфему, лексико-семантичний — лексему (слово), синтаксичний — речення» [24, с. 32]. Оскільки неможливо виділити чотириярусну будову «мови ворожнечі», то й такий термін є не коректним.

ОБСЄ трактує вищезгаданий термін як «різноманітні види висловлювань, засновані на ворожнечі, що демонструють чи розпалюють ворожнечу по відношенню до групи осіб (чи окремої особи з причини її приналежності до групи)» [50].

ІАЦ «Сова» визначає мову ворожнечі як некоректні висловлювання на адресу етнічних, конфесійних чи певних соціальних груп чи конкретних людей як представників цих спільнот. Такі висловлювання можуть стосуватися групи людей, виокремленої за зовнішньою ознакою (напр., колір шкіри), етнічністю, віросповіданням тощо. Нерідко мова ворожнечі може спрямовуватися проти соціальних груп – визначених або за регіоном походження (напр., міжнародні чи внутрішні мігранти), або за сексуальною

орієнтацією (напр., представники ЛГБТ-спільноти), або за гендерними ознаками [88, 129-131].

В Оксфордському словнику [110] hate speech – зловживання або загрозливе усне чи письмове мовлення, що виражає упередження щодо певної групи, особливо на основі расової, релігійної чи сексуальної орієнтації.

Дослідниця О. Горбачова визначає мову ворожнечі як висловлювання з елементами заперечення принципу рівності всіх людей у правах. Термін «мова ворожнечі» використовується для позначення будь-якої публічної мовної дії, прямо чи опосередковано заснованої на ксенофобії, яка видозмінює, спотворює соціальні відносини, слугує причиною агресії, насилля, ворожнечі та конфліктів за принципом національного, релігійного, соціального, іншого розрізнення, є потужним деструктивним та дестабілізуючим фактором у розвитку сучасної світової спільноти» [7, с. 37].

В. Савончак вважає мову ненависті способом мовного конструювання моделей і практик соціальної нерівності [67, с. 4].

Мова ворожнечі – термін, який стосується низки негативних висловів, починаючи від підбурювання й закінчуючи ненавистю, зловживанням, дискредитацією, образливими словами та епітетами, можливо, надзвичайними прикладами упередження [12, с. 11].

І. Дзялошинський тлумачить термін «мова ненависті» як «усю сукупність текстів (а також заголовків, фотографій та інших елементів) ЗМІ, що прямо чи опосередковано сприяють порушенню національної або релігійної ворожнечі або хоча б неприязні» [13, с. 168].

Автори монографії «Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект» [19, с. 157] стверджують: «Мова ворожнечі – усі форми вираження, котрі поширюють, розпалюють, підтримують або виправдовують расову ненависть, ксенофобію, антисемітизм чи інші форми ненависті, бо базуються на нетерпимості, в тому числі: нетерпимості, бо виявляється у формі агресивного націоналізму та етноцентризму, дискримінації та

ворожого ставлення до меншин, іммігрантів та осіб іноземного походження. Словосполучення «всі форми вираження» має на увазі не тільки мову, а й зображення, відео чи будь-які інші форми діяльності».

Проект «XenoMonitor» [85] ГО Інформаційно-дослідницький центр «Інтеграція і Розвиток» пропонує таке визначення: «Мова ворожнечі – особливий спосіб мовного конструювання моделей і практик соціальної нерівності. Існують різні прояви мовних упереджень на основі расизму, ксенофобії та інших форм нетерпимості».

Мова ворожнечі передбачає концепт, що охоплює широкий спектр антагоністичних, нетолерантних висловлювань стосовно окремих соціальних груп, найчастіше меншин [38, с. 11].

Мова ненависті є нападом на тих, хто часто вже вразливий. Риторика ворожнечі посилює напругу, а відтак і нерівність, часто призводить до насильства. Рада Європи вважає мову ненависті загрозою демократії і правам людини.

Типова мова ворожнечі пропагує стереотипи, спрямовані на розпалювання ненависті або насильства над групою. Критики hate speech стверджують: вона завдає не тільки психологічної шкоди своїм жертвам, а й фізичної, бо провокує насильство, а також підриває соціальну рівність жертв. Тому мова ворожнечі є викликом для сучасних ліберальних суспільств, які прагнуть до свободи слова і соціальної рівності. Таким чином, тривають дискусії з приводу того, як регулювати і цензурувати мову ворожнечі (переклад наш) [122].

Правильне визначення належності певних висловів до категорії «мова ворожнечі» може відігравати важливу роль у сприянні цінностей гідності й рівності, які є в основі міжнародного права в галузі прав людини. Однак слід уникати зайвого навішування на висловлювання ярлика «мова ворожнечі», оскільки його використання може мати і негативні наслідки.

Термін викликає значні емоції, і ним не можна зловживати для виправдання недозволених обмежень права на свободу вираження поглядів

[63]. Тому є прихильники альтернативних, вужче сформульованих концепцій, як, наприклад, небезпечне мовлення (*dangerous speech*) [118]. Його С. Бенеш визначає, враховуючи характер та популярність мовця, емоційний стан аудиторії, наявність певного заклику до дії, історичний та соціальний контекст, засоби, що використовувалися для розповсюдження (переклад наш) [108, с. 13].

Hate speech – термін, що стосується конкретних проявів ненависті до певних (груп) людей у конкретному контексті. Наприклад, закони Німеччини обмежують висловлювання, що заперечують "людську гідність інших, ображаючи, зловживаючи або зневажаючи верстви населення", а Нова Зеландія забороняє висловлювання "загрозуючими, образливими або образливими словами, які можуть викликати ворожість проти або принижувати будь-яку групу осіб ... на основі кольору шкіри, раси, етнічного чи національного ... походження цієї групи осіб. Дебати вирують щодо того, як саме визначити мову ненависті, а також щодо того, які типи вразливих груп є її парадигматичними цілями

Б.Перех [117, с. 39] описує тристоронню характеристику висловлювань ненависті. По-перше, "спрямована проти визначеної або легко ідентифікованої особи або, що частіше, групи осіб, заснованих на довільній або нормативно нерелевантній ознаці"; по-друге, «стигматизує цільову групу, неявно або явно приписуючи їй якості, які широко вважаються небажаними»; і по-третє, визначає "цільову групу як небажану і робить її об'єктом ворожості".

До цих ознак пропонуємо також додати те, що висловлювання ненависті викликають негативні емоції та можуть провокувати дії. Скажімо, наслідком багаторічного опису ромів у негативному контексті став вияв жорстокості в Лощинівці на Одещині (2016 р.) [76]. Представника ромської нацменшини запідозрили у вбивстві 8-річної дівчинки, і місцеві жителі влаштували погроми помешкань ромів.

Висловлювання ворожнечі містять дискримінаційні епітети для образи та заклеювання інших на основі їхньої раси, статі, сексуальної орієнтації або інших форм членства в групі, констатує Д. Брінк [96, с. 119].

А. Браун [95, с. 563-565] у дослідженні «Що таке hate speech?» визначає три основні концепції поняття: (1) мова, (2) групи або класи осіб та (3) емоції, почуття чи ставлення до ненависті. У ході аналізу терміна «мова ненависті» науковець визнав семантику слів напів- або квазікомпозиційною.

Семантика терміна „ненависна мова“ є некомпозиційною, тому її значення не є функцією буквального значення його частин. Я також продовжуватиму на підставі того, що термін "мова ненависті" є відносно непрозорою ідіомою, яку важко зрозуміти, просто переглянувши буквальне значення термінів "ненависть" і "мова", і, отже, на відміну від відносно прозорих ідіом таких однак, основна мета цієї частини полягає у спростуванні припущення про те, що термін "мова ненависті" є однозначним або має однозначне значення, і що, якщо все добре, має виникати єдине спільне визначення час відобразити це єдине значення.

Натомість А. Браун стверджує, що термін „мова ненависті” є двозначним, що він позначає сімейство значень, для яких не існує жодної всеохоплюючої точної дефініції. «Проблема пропонування складної дефініції, заснованої на списках явищ, полягає в тому, що, як ми стикаємось із явищами, які більшість звичайних користувачів мов інстинктивно хочуть назвати "мовою ненависті", їх може немає в переліку видів hate speech», – пояснює дослідник.

Висновки до розділу.

Негативний вплив висловлювань ворожнечі на аудиторію, апелювання до агресії дає підстави вважати їх патогенними. Патогенні тексти, подібно до вірусів, швидко поширюються та «інфікують» реципієнтів, залякуючи їх. Розмежування людей чи окремих груп на «ми – інші», навішування ярликів, твердження про згубний вплив окремих груп в журналістських текстах

призводить до реальної загрози. Висловлювання насильства при постійному їх повторюванні трансформуються в дії насильства.

Активне привернення уваги до проблеми дискримінації почалося в 1960-их роках, а власне термін hate speech ввела в обіг юристка Марі Мацуда в 1989 р. Нами запропоновано періодизацію історії досліджень висловлювань ненависті із зазначенням 6 етапів у наукових спільнотах країн Європи та США та окремо в Україні. Визначено, що вітчизняні дослідження «відстали» на 30 років, але в них існує велика потреба. Рух нашої держави до Європейського Союзу, утвердження демократичних цінностей зумовлюють обов'язковість розвідок і регулярних моніторингів висловлювань ворожнечі.

Актуальним серед науковців є не тільки розробка універсального визначення, а й власне номінація поняття hate speech, яке є okazіональним як в оригіналі, так і в перекладі. Поширений термін «мова ворожнечі» містить суперечності, тому краще вживати його у варіанті «висловлювання ворожнечі». Щодо дефініції, то найпоширенішою залишається запропонована Радою Європи, відповідно до якої hate speech – усі форми вираження (провокування, пропагування, сприяння чи виправдання) расової ненависті, ксенофобії, антисемітизму й інших форм ненависті, що ґрунтуються на нетерпимості, яка може виражатися у вигляді агресивного націоналізму, етноцентризму, дискримінації і ворожнечі по відношенню до меншин, мігрантів та людей з іммігрантським походженням.

РОЗДІЛ 2. ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ВОРОЖНЕЧІ В МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ ЗАКАРПАТТЯ ТА ОДЕЩИНИ ЯК ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ

2.1. ПИТАННЯ КЛАСИФІКАЦІЇ ВИСЛОВЛЮВАНЬ НЕНАВИСТІ

Існують різні погляди на класифікацію висловлювань ворожнечі. Утім, немає усталеної типології ні серед іноземних, ні серед українських дослідників.

Здійснюючи моніторинги, дослідники найчастіше беруть за основу класифікацію, розроблену інформаційно-аналітичним центром «Сова» [88, 12–13]:

1. Заклики до насильства. Йдеться про заклики у зв'язку з конкретною ситуацією, із зазначенням об'єкта насильства; проголошення насильства допустимим засобом у своїх статтях і повідомленнях, у тому числі й у вигляді прямих закликів до насильства щодо групи.
2. Пряме підбурювання до дискримінації.
3. Завуальовані заклики до насильства і дискримінації.
4. Створення негативного образу етнічної, релігійної чи певної соціальної групи.
5. Виправдання історичних випадків насильства і дискримінації.
6. Висловлювання, які піддають сумніву загальновизнані історичні факти насильства і дискримінації.
7. Твердження про неповноцінність (нестачу культурності, інтелектуальних здібностей, нездатність до творчої праці) тієї чи іншої етнічної, релігійної або соціальної групи.
8. Твердження про історичні злочини тієї чи іншої етнічної чи релігійної спільноти.
9. Твердження про кримінальність окремої етнічної або релігійної групи.

10. Твердження про моральні недоліки тієї чи іншої групи.
11. Звинувачення в негативному впливі тієї чи іншої етнічної, релігійної або певної соціальної групи на суспільство чи державу.
12. Згадка певної групи або її представників в принизливому або образливому контексті, зокрема в кримінальній хроніці.
13. Заклики не допустити закріплення в регіоні, районі, місті або селі представників тієї чи іншої етнічної чи релігійної групи.
14. Цитування ксенофобських висловлювань і текстів без коментаря, визначального розмежування між позицією інтерв'юйованого і позицією журналіста, а також надання місця в газеті для явної ксенофобської пропаганди без редакційного коментаря чи іншої полеміки.
15. Звинувачення групи в спробах захоплення влади або в територіальній експансії.
16. Заперечення громадянства, тобто згадка про громадян як про іноземців чи "не-громадян" через їх етнічну ідентифікацію.

Табл. 2. Класифікація мови ворожнечі А. Верховського [88, с. 14]

Жорстка	Середня	М'яка
1. Прямі й безпосередні заклики до насильства.	1. Виправдання історичних випадків дискримінації й насильства.	1. Створення негативного образу етнічної групи.
2. Заклики до насильства з використанням загальних гасел.	2. Висловлювання, що піддають сумніву загальновизнані історичні факти насильства і	2. Згадка назв етнічної групи у принизливому контексті.

	дискримінації.	
3. Прямі й безпосередні заклики до дискримінації.	3. Твердження про історичні злочини групи осіб.	3. Твердження про неповноцінність етнічної групи.
4. Заклики до дискримінації у вигляді загальних гасел.	4. Вказівка на зв'язок соціальної групи з російськими і / або іноземними політичними й державними структурами з метою її дискредитації.	4. Твердження про моральні недоліки етнічної групи.
5. Завуальовані заклики до насильства й дискримінації (приміром, пропаганда позитивного сучасного або історичного досвіду насильства або дискримінації).	5. Твердження про кримінальність тієї або іншої етнічної групи.	5. Згадка соціальної групи або її представників у принизливому або образливому контексті (приміром, у кримінальній хроніці).
	6. Міркування про непропорційну перевагу етнічної групи в матеріальному достатку, представництві у владних структурах.	6. Цитування ксенофобських висловлювань або публікація такого типу текстів без відповідного коментаря, що визначає розмежування між думкою

		інтерв'ююваного і позицією автора тексту (журналіста).
	7. Звинувачення в негативному впливі якоїсь соціальної групи на суспільство, державу.	
	8. Заклики не допустити закріплення в регіоні (районі, місті тощо) певних соціальних груп.	

М. Кроз і Н. Ратинова розглядають мову ворожнечі у трьох розрізах:

1. Неправдива ідентифікація: формування і підкріплення негативного етнічного стереотипу, негативного образу нації, раси, релігії тощо.
2. Неправдива атрибуція: приписування ворожих дій і небезпечних намірів представникам якої-небудь нації, раси, релігії і т.д.
3. Уявна оборона»: спонування до дій проти певної нації, раси, релігії тощо.

Комунікативна агресія в ЗМІ може знаходити свій вияв не лише відкрито, а й приховано, що особливо яскраво простежується в гендерномаркованих матеріалах, зазначають автори посібника «Стандарт рівності» Т. Кузнєцова і С. Штурхецький [27, с. 48].

Гільдія лінгвістів-експертів з документаційних та інформаційних суперечностей (ГЛЕДІС) [35] виокремила основні категорії лексичних і фразеологічних одиниць, які є прикладами hate speech. Серед них такі:

- слова і вислови на позначення антисупільної, соціально осудливої діяльності (наприклад, «укри і сепари»);

- назви деяких професій чи видів діяльності, що вживаються в переносному значенні («засоби масової інфекції», «правосек»);
- зоосемантичні метафори, які підкреслюють певні негативні властивості людини («колоради», «зелені чоловічки», «здичавілий сусід»);
- лексеми з експресивною негативною оцінкою поведінки людини чи організації, її рис («хунта», «ватник», «агресор», «кремлівський вождь», «америкос»);
- спеціальні негативно-оцінні каламбурні конструкції («альянс ватників і фраків», Даунбас, Гейропа);
- нецензурні слова.

Інститут масової інформації в контексті українського конфлікту до мови ворожнечі зараховує:

- прямі заклики до насилля;
- завуальовані заклики до насилля;
- заклики до дискримінації;
- дискримінативний неймінг певної групи населення;
- заклики не дати групі можливості закріпитися в регіоні.
- виправдування випадків насилля та дискримінації;
- твердження про кримінальність певної територіальної чи етнічної групи;
- звинувачення певної групи в негативному впливі на суспільство чи державу;
- ствердження про її неповноцінність.
- створення негативного іміджу певної групи суспільства;
- ствердження про моральні недоліки такої групи;
- згадування групи чи окремих її представників у принизливому чи образливому контексті;
- протиставлення однієї групи іншій;

- пряме або завуальоване ствердження того, що одна група створює незручності в існуванні іншої [33].

Водночас слід наголосити, що мова ворожнечі буває прямою та непрямою. Пряма мова ворожнечі відкрито називає об'єкт ненависті. Непряма мова ворожнечі підносить одну групу над рештою людства, заперечує індивідуальні права й обстоює колективні, або виражає нерівність та ментальні відмінності між групами людей під виглядом історичної чи культурологічної інформації [39, с. 20].

Виокремлюють також публічну та приватну мову ворожнечі. Публічна мова ворожнечі виходить від так званих «публічних осіб»: посадових та службових осіб органів влади, політиків тощо. Публічною є і мова ворожнечі, вміщена в нормативних актах, передана чи надрукована за допомогою засобів масової інформації, у рекламі тощо. До публічних осіб вимоги щодо недопущення мови ворожнечі є підвищеними. Наприклад, вимога кодексів журналістської етики полягає у відповідальному викладі матеріалу [39, с. 20]. Мається на увазі недопущення нейтрального або прихильного подання мови ворожнечі у цитатах.

Крім того, мова ворожнечі буває криміналізованою та некриміналізованою. Криміналізована утворює склад злочину, відповідальність за який передбачена законодавством відповідної держави. Криміналізована мова ворожнечі може бути мовою-діянням (погрозою, закликом, підбурюванням, схваленням, наклепом, образою, запереченням фактів злочину проти людства, пропагандою винятковості) і виступати основним елементом складу злочину. Виокремлюють і мову-обставину злочину, тобто мотив (експресивне обґрунтування злочину), загальний поведінковий фон злочину (ворожнеча або розбрат) або попередня змова (план злочину) [39, с. 21].

Найскладнішим є не власне покарання за мову ненависті, а її класифікація. Адже потрібно проводити межу між свободою вираження поглядів, мовою ворожнечі та правом на недискримінацію.

2.2. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ВИСЛОВЛЮВАНЬ ВОРОЖНЕЧІ В ЗАКАРПАТСЬКИХ ІНТЕРНЕТ-ВИДАННЯХ

Інформаційне середовище Закарпаття є одним із малодосліджених в Україні на предмет висловлювань ворожнечі. Однак, це не означає, що у виданнях області не трапляються такі випадки. Захист національного питання й недопущення нерівності актуальний для області, де мешкають 80.5 % українців 12.1 % угорців, 2.6 % румунів, 2.5 % росіян, 1.1 % ромів, 0.5 % словаків, 0.3 % німців, усього понад 30 національностей. Також за результатами Всеукраїнського перепису населення 2001-го року [59], менше 1 % визнали себе «русинами» (визначені як представники субетносу української національності). Отже, є доречним аналіз висловлювань ворожнечі стосовно «угорського» та «русинського» питань.

Нами проаналізовано матеріали найвпливовіших закарпатських онлайн-видань: «Mukachevo.net», «Голос Карпат», «0312.ua» за 2019-2020 роки.

Mukachevo.net – перший та найпопулярніший новинний портал Закарпаття: свіжі новини, політика, економіка, спорт, культура, кримінал. Заснований у 2001 році.

Щодо русинської проблематики видання визначило курс на окремість русинів. У статті С. Сікори «Дещо про український шовінізм з закарпатським присмаком» [69] ідеться: *«Деякі антирусини взагалі договорились до культурного і історичного мракобісся. Недавно відомий мовознавець, професор УжНУ Любомир Белей презентував в Ужгороді свою книжку «Русинський» сепаратизм: націєтворення invitro». Ідею цієї «чорносотенної» книжки можна виразити одним реченням: «В Україні потрібно заборонити використовувати терміни «русин» та «руснак» у значенні «неукраїнець». Не зовсім шанований професор договорився до того, що запропонував заборону оформити на законодавчому рівні. Якщо*

виходити з логіки Белея, то треба заборонити і білорусів, адже вони теж русини і не українці» (04.02.2018).

Такий матеріал міг викликати і вороже ставлення до професора, і спровокувати ворожі настрої в регіоні.

Показовим є висвітлення події [80], коли народний депутат України з партії «Батьківщина» Іван Крулько, виходець із Закарпаття заявив у шоу телеканалу «ЗІК»: «Це все фейк, і це все є видумка, видумка ваша, це все видумка ФСБ, яка дотує цю брехливу ідею в Закарпатті....Так немає ніяких русинів, ні у Львові ні у Закарпатті...І русинської общини немає, і мови немає русинської».

Як реакція, вийшла стаття С. Сікори «Розмова з відомим краєзнавцем Юрієм Шиповичем. «У своїй хижі – своя правда» [70]. У медіатворі зазначено: *«Депутат Верховної ради України від партії «Батьківщина» при своєму виступі відносно русинів мав дві можливості. Визнати, що є напівграмотний, або ж націоналіст, який відмовляє іншому народу право на існування. В одному і іншому випадку його, при нормальних умовах, мали б дискваліфікувати з політичного життя».*

У виданні «Голос Карпат» (<https://goloskarpat.info>, засноване в 2011 р.), також простежується захист русинства, є також спец тема «Русини Закарпаття». Згаданий вище випадок тут висвітлено під заголовком «Закарпатський нардеп потрапив у скандал на ТВ заявивши, що "русинів немає" (ВІДЕО)» (15.07.2020).

Промовистими також є назви: *«Закарпатець розповів, як і чому усвідомив себе русином (ВІДЕО)» (13.07.2020), «Ми, русини, любимо Україну і всього лише хочемо взаємності»: хто такі русини і чого хочуть насправді - Тетяна Поп. Чи можуть русини розраховувати на те, що нова українська влада визнає їх національною меншиною?» (07.09.2019), «Закарпатські русини та українці в Угорщині розповіли, як ставляться до Закону про мову (ВІДЕО)» (08.08.2019). Притому в «Голосі Карпат» послідовно визнається існування русинської мови: «Закарпатець написав вірш про Тису русинською*

мовою (ВІДЕО)» (19.06.2020), «В мережі з'явився вірш про "Кушницьку Анцію" русинською мовою» (22.05.2020), «У мережі оприлюднили онлайн словник русинської мови» (14.04.2020). А в статті «Русини Закарпаття чекають на перепис населення та мають пропозиції до уряду Гончарука» (16.11.2020) подана цитата голови ГО «Крайове товариство підкарпатських русинів» Миколи Бобинця: «Мусить бути кодифікована русинська мова, адже народу без мови не існує, це є фундамент. Михайло Алмашій з групою практично завершили роботу над граматиною, зараз кодифікація на часі», – зауважив Микола Бобинець.

У виданні «0312. Сайт міста Ужгорода» (<https://www.0312.ua>, одному із порталів франшизи CitySites) проблематика русинства не висвітлюється, як у попередніх ЗМІ. Ми виявили одну замітку про те, що «СБУ та РНБО просять звернути увагу на заяви русинів щодо «більшої автономії Закарпаття» (11.09.2019).

Ще однією специфічною темою закарпатського інформаційного поля, у якій можуть траплятися висловлювання ненависті, – українсько-угорські відносини.

Так, для надання сенсаційності «Mukachevo.net» опублікувало матеріал «Закарпатські угорці висловили протест голові ОДА Бондаренку за образу нацменшини» (17.10.2019). Ідеться про те, що у відповідь на коментар голови Закарпатської ОДА І.Бондаренка «*на Закарпатті нема угорців, а є українці угорського походження*» партія КМКС зауважила, що правильно буде використовувати терміни "українські угорці" або "закарпатські угорці", а не "українці угорського походження".

Суперечить стандартам поширена в «Голосі Карпат» ворожа цитата: «*Українська армія через дві години може бути біля Балатона – народний депутат ВР (ВІДЕО). Сергій Мельничук заявив, що Україна готова до військового втручання проти Угорщини*» (21.03.2019). Або ж у «Mukachevo.net» опубліковано статтю «*Віктор Орбан: «Угорщині діє проукраїнський уряд, а в Україні – антиугорський*» (08.02.19).

За результатами аналізу, можемо зробити висновок, що і «Mukachevo.net», і «Голос Карпат», висвітлюють українсько-угорські відносини, вживаючи незбалансовану інформацію, яка може «підігріти» ворожнечі. Утім, перше більше відстоює права угорців, а друге українців. Підтвердження знаходимо в заголовках «Голосу Карпат»:

«ЛГБТ-війна» Віктора Орбана: навіщо Угорщина перейшла червоні лінії у відносинах з Україною, – ЗМІ (04.12.2020), «Корупція в Угорщині: шикарний відпочинок міністра на тлі коронавірусних обмежень» (28.08.2020), «Угорщина зазнала критики ЄС. ЄС запропонує своїм членам ініціативу щодо введення прикордонних обмежень на основі єдиного підходу. Офіційний Будапешт має переглянути своє рішення про заборону на в'їзд іноземців» (01.09.2020), «Загострення між Україною і Угорщиною: топ-урядовця не пустили на Закарпаття» (Mukachevo.net, 08.09.2020). В останньому прикладі неможливість в'їзду була пов'язана з введеними Урядом України обмеженнями на в'їзд іноземців у контексті протидії пандемії коронавірусу, що не має політичного характеру, тому акцентувати на загостренні не припустимо.

Нами виокремлено ще один специфічний вид висловлювань ненависті, характерний саме для Закарпаття як прикордонного регіону – згадка національності в кримінальному контексті, а саме – порушення правил переходу кордону, ввозу чи вивозу товарів. Найчастіше в принизливому форматі згадують українців: *«В Угорщині затримали українського переправника нелегалів» («Голос Карпат», 27.05.2020), «За контрабанду людьми в Угорщині постане перед судом громадянин України» («Голос Карпат», 23.06.2020), «В Угорщині українець з нелегалами в багажнику авто втікав від поліції (ВІДЕО)» («Голос Карпат», 11.09.2020).*

«Mukachevo.net» також рясніє заголовками про правопорушників-українців, які вчинили неправомірні дії при перетині кордону: *«31-річна українка намагалась незаконно провести через КПП "Туса" 2-х дітей (Mukachevo.net, 30.09.2020), «Mercedes з цигарками у тайнику КПП "Туса" не*

проїхав (ФОТО). Сьогодні опівдні прикордонники Чопського загону спільно з митниками перешкодили незаконним намірам нашого співвітчизника, який вирішив перевезти до країн ЄС контрабандний тютюн (Mukachevo.net, 01.09.2020), «Українець спробував провезти через "КПП "Лужанка" ручки з мікрокамерами (ФОТО)» (Mukachevo.net, 02.09.2020), «На КПП "Лужанка" в мікроавтобусі із заробітчанами виявили контрабанду (ФОТО). 33-річний громадянин України, який віз до країн ЄС заробітчан, вирішив перевезти закордон й півтисячі пачок цигарок» (Mukachevo.net, 12.09.2020), «На КПП "Дяково" в українця вилучили мікроавтобус через 1600 пачок сигарет (ФОТО)» (Mukachevo.net, 29.09.2020), «Українці незаконно потрапили до Угорщини, а їх депортували до Румунії (ФОТО)» (Mukachevo.net, 09.09.2020), «Добряче запакувався: На КПП "Тиса" затримали контрабандиста, який видавав себе за дипломата (ФОТО). Під час перевірки документів водія, громадянина України, прикордонники встановили повну підробку дипломатичної картки і додатку до неї, які він надав на контроль» (Mukachevo.net, 26.09.2020), «Українець спробував провезти через КПП "Тиса" 300 пачок цигарок у днищі Mercedes (ФОТО)» (Mukachevo.net, 24.09.2020), «На КПП "Солотвино" затримали українця з 3760 поштовими марками (ФОТО)» (Mukachevo.net, 14.09.2020), «Українець їхав проти руху на автобані М-3: дружина забула телефон на заправці» (Mukachevo.net, 16.09.2020), «На Закарпатті прикордонники затримали розшукуваного поліцією 26-річного українця, коли той намагався втекти до Європи через кордон (ФОТО)» (0312.ua, 03.03.19).

Звертаємо увагу на висловлювання ворожнечі стосовно закарпатців. Щоденно підкріплюється стереотип про закарпатців як контрабандистів: «В Угорщині арештували закарпатця, який перевозив нелегалів (ФОТО) (Голос Карпат, 21.08.2020), «Дуже хотів на заробітки: Закарпатець спробував пробратися до Угорщини) (Голос Карпат, 30.05.2020). Спостерігаємо навішування ярликів: закарпатці-перевізники мігрантів, закарпатські контрабандисти, тячівські "плавці" через Тису. Наприклад, «30 діб арешту:

трьох закарпатців - перевізників мігрантів затримали в Румунії (ФОТО)» (Mukachevo.net, 22.09.2020), «Закарпатські контрабандисти на тракторі влаштували перегони з прикордонниками (ФОТО)» (Mukachevo.net, 01.09.2020), «Тячівські "плавці" через Тису влетіли по-крупному: контрабанда до Румунії активізується (ФОТО)» (Mukachevo.net, 17.09.2020), «Пенсіонер із Закарпаття спробував вивезти до Чехії рідкісні марки (ФОТО. 67-річного контрабандиста, уродженця смт Великий Бичків, викрили митники, коли він намагався перетнути митний пост «Солотвино» на автомобілі марки «Opel Insignia» чеської реєстрації. В пресслужбі Закарпатської митниці зазначають, що закарпатець обрав «зелений коридор», що звільняє громадян від письмової декларації», «На Закарпатті тячівець та нелегали влаштували погоню з полісменами (ФОТО)» (Mukachevo.net, 12.09.2020), «Довелося стріляти: в Румунії намагалися затримати закарпатців з торбами (ФОТО)» (Mukachevo.net, 07.09.2020), «Гаджети на 96 мільйонів: Суд визначив куди підуть елітні гаджети конфісковані на Закарпатті. Відтак, відносно українця накладено стягнення у вигляді накладення штрафу розміром понад 96 млн грн з конфіскацією зазначеного товару на таку ж суму на користь держави, про це повідомила пресслужба Закарпатської митниці Держмитслужби» (Mukachevo.net, 03.09.2020). Неприпустимим є публікація фото можливих порушників, провину яких не доведено, як-ось у статті «Кожен сплатив по 2000 євро: у Словаччині затримали перевізника нелегалів із Закарпаття (ФОТО). У східній Словаччині біля села Крчава (район Собранці) було затримано 5-х нелегальних мігрантів та їхнього провідника - ним виявився 39-річний українець Віталій С. (на фото) (Mukachevo.net, 21.09.2020) – див. додатки.

Окремо проаналізуємо називання місцевої належності при згадці щодо порушення кордону. У такому контексті писали про чернівчан:

«Louis Vuitton, Khaite, Jil Sander: На КПП "Туса" у чоловіка конфіскувати брендові речі (ФОТО). 26-річний житель Чернівців заїхав на пункт пропуску на мікроавтобусі Мерседес-Бенц та обрав «червоний

коридор» (Mukachevo.net, 21.09.2020), буковинців: «Буковинець "забув" сказати митникам КПП "Туса", що везе 27 iPhone (ФОТО)», львів'ян: «На КПП "Туса" зупинили жінку, яка намагалася вивезти закордон дитину. Львів'янку, яка намагалася вивезти за кордон півторарічну доньку за недійсним документом, зупинили на КПП вчора 18 вересня» (Mukachevo.net, 19.09.2020), донецчан: «Українець намагався перевезти через кордон на Закарпатті пістолет. Повертаючись з України в Чехію, 35-річний донецчанин у зоні митного поста «Туса» Закарпатської митниці Держмитслужби «припаркував» свій автомобіль марки «TOYOTA» моделі «PROACE» у спрощеному виді контролю – «зеленому коридорі» (Mukachevo.net, 20.09.2020).

Загалом, згадка національної приналежності при інформуванні про порушення перетину кордонів – найчастіше вживаний вид висловлювань ненависті в закарпатських ЗМІ. Так, зафіксовано висловлювання ворожнечі стосовно

- Узбекці, азербайджанці:

«На Закарпатті затримали 2-х нелегалів з Узбекистану та Азербайджану (ФОТО)» (Mukachevo.net, 17.09.2020).

- Німці:

«10 000 пачок цигарок у шикарному автомобілі: угорці виявили контрабанду (ФОТО). Угорські митники зупинили для перевірки в області Саболч-Сатмар-Берег, неподалік від кордону, автомобіль з німецькими номерами» (Mukachevo.net, 17.09.2020).

- Угорці:

«1 мільйон пачок сигарет через Закарпаття: в Угорщині спіймали угруповання, яке займалося контрабандою (ВІДЕО). Серед затриманих громадяни України та Угорщини» (Mukachevo.net, 03.09.2020), «На кордоні затримали угорця-контрабандиста, який переховувався на Закарпатті (ФОТО)» (Mukachevo.net, 15.02.19), «Громадянин Угорщини намагався вивезти із Закарпаття тютюнову контрабанду (ФОТО) (Голос Карпат,

04.03.2019), «Під час перетину кордону затримали угорця-контрабандиста, який втікав до Словаччини від правосуддя (ФОТО)» (0312.ua, 15.02.19), «Громадянин Угорщини намагався вивезти із Закарпаття тютюнову контрабанду (ФОТО) (Голос Карпат, 04.03.2019).

- Австрійці:

«100 євро: Іноземець спробував підсунути гроші прикордоннику КПП "Дякове". Як повідомляють в Західному регіональному управлінні Держприкордонслужби України хабарем у розмірі 100 євро намагався підкупити прикордонників 45-річний громадянин Австрії» (Mukachevo.net, 11.09.2020).

- Афганці:

«Афганець планував перепливати Тису, аби потрапити до Румунії (ФОТО)» (Mukachevo.net, 11.09.2020).

- Турки:

«Турки-"невидимки": Через "Лужанку" намагались пробратись два іноземця (ФОТО)» (Mukachevo.net, 06.03.19), «На Ужгородщині затримали турків-нелегалів» (Голос Карпат, 22.03.2019).

- Грузини:

У лісі на Закарпатті затримали нелегала з Грузії (ФОТО) (Mukachevo.net, 21.09.2020).

- Росіяни:

«Чопські прикордонники затримали можливого терориста з Росії» (Mukachevo.net, 08.02.19), Замість іграшок - автомати: на "Лужанці" затримали озброєного чеченця (ФОТО, ВІДЕО). Серед особистих речей 58-річного громадянина РФ, вихідця з Чечні, який прибув в пункт пропуску автомобілем марки «Форд», прикордонники виявили два пістолети-кулемети марки CZ SCORPION EVO 3S (Mukachevo.net, 30.09.2020), На Закарпатті затримали росіянина, який намагався нелегально потрапити в ЄС (ФОТО) (Mukachevo.net, 12.09.2020), На КПП "Лужанка" росіянин намагався потрапити до Європи із чужим паспортом (Mukachevo.net, 05.09.2020).

- Румуни:

«Румуна, який перевозив героїн через КПП "Солотвино" взяли під варту з заставою у 3,5 млн» – 18.03.19), вірменів («В Ужгороді без документів затримали вірменина-злочинця (ФОТО)» (Mukachevo.net, 13.02.19).

- Молдовани:

«Молдаванин спробував потрапити на Закарпаття запропонувавши прикордонникам хабар (ФОТО)» (Mukachevo.net, 12.09.2020), «На КПП "Тиса" затримали два мікроавтобуси набитими контрабандними сигаретами (ФОТО). Водії, обидва громадяни Молдови, пояснювали, що прямують за кордон у приватних справах» (Mukachevo.net, 10.09.2020).

- Чехи:

«На Закарпатті митники зупинили чеха, який хотів незаконно провезти на Україну арбалет (ФОТО)» (0312.ua, 18.02.19).

- Єгиптяни:

«Єгиптянину, який в Ужгороді поранив студента з Індії, оголосили підозру» (Mukachevo.net, 15.02.19),

- Йорданці:

«Йорданець хотів підсунути закарпатським прикордонникам 5 тис гривень (ФОТО)» (Mukachevo.net, 05.02.19), «Йорданець, який назвався студентом вишу в Ужгороді, намагався відкупитись хабарем від прикордонників (ФОТО)» (0312.ua, 05.02.2019),

- Іракці:

«Закарпатські прикордонники виявили громадян Іраку, які намагалися перетнути кордон з "фейковими" українськими паспортами (ФОТО)» (0312.ua, 03.01.19), «Недоїхали: За 500 метрів від Угорицини зловили 4 нелегалів (ФОТО). Про це повідомляють у прес-службі Мукачівського прикордонного загону. Четверо громадян не мали при собі жодних документів, проте повідомили, що є громадянами Іраку. Четверо громадян

не мали при собі жодних документів, проте повідомили, що є громадянами Іраку» (Mukachevo.net, 30.09.2020).

- Індійці:

«Закарпатські прикордонники зупинили трьох громадян Індії, які намагались незаконно перетнути кордон з ЄС (ФОТО)» (0312.ua, 01.03.19).

- Литовці:

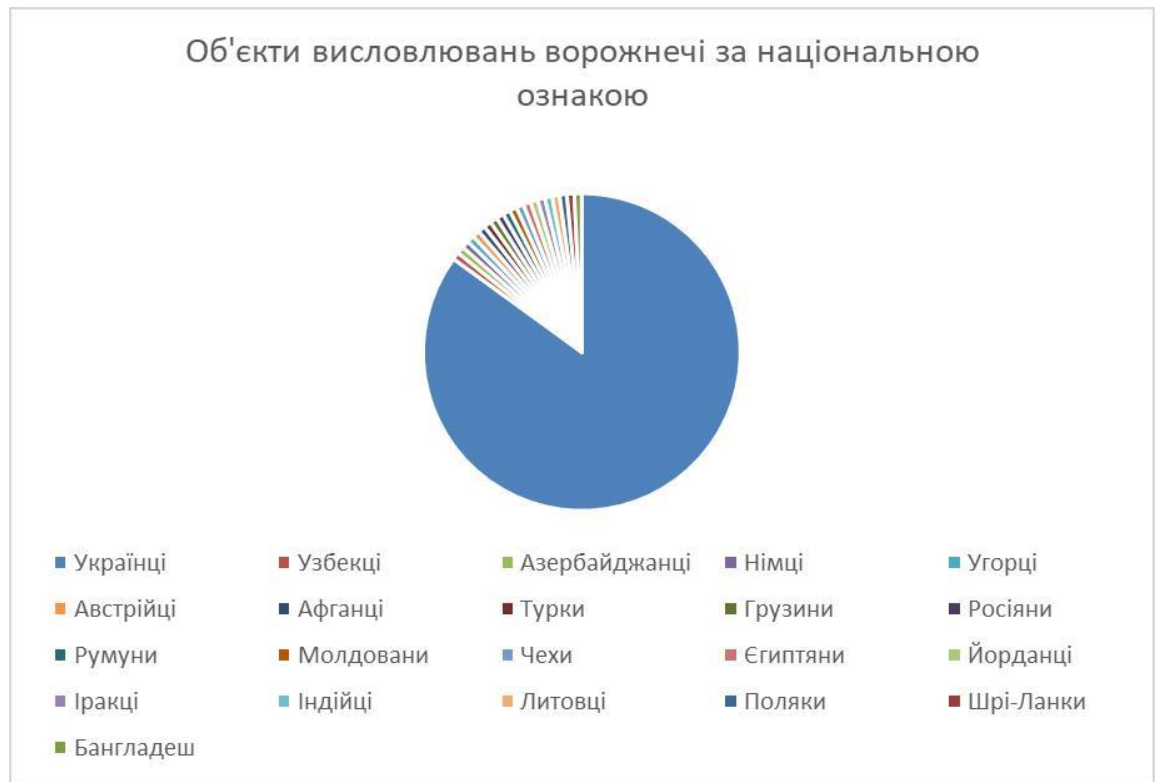
«Громадянин Литви намагався провезти контрабанду через кордон Закарпаття (ФОТО)» (0312.ua, 26.03.19), На КПП «Туса» зупинили VW викрадений в Італії (ФОТО). Керував краденим «Volkswagen Golf» 71-річний громадянин Литви (Mukachevo.net, 01.09.2020).

- Поляки:

«На кордоні Закарпаття українка та поляк позбулись Mercedes-Benz та Fiat Ducato через приховану контрабанду (ФОТО)» (0312.ua, 25.03.19).

- Шрі-Ланки та Бангладеш:

Всього затримали 3 нелегальних мігрантів без документів – зі слів, громадяни Шрі-Ланки та Бангладеш. На Закарпатті тячівець та нелегали влаштували погоню з полісменами (ФОТО) (Mukachevo.net, 12.09.2020), «На Виноградівщині затримали 4 нелегалів та чоловіка, який їх супроводжував (ФОТО). Керував автівкою 28-річний мешканець Кривого Рогу. Окрім водія в транспортному засобі перебувало четверо осіб без документів, троє з них повідомили, що є громадянами Шрі-Ланки, ще один назвався громадянином Бангладеш» (Mukachevo.net, 03.09.2020).

Крім того, зафіксовано згадку в кримінальному контексті осіб окремої раси: «Африканця, що мав намір виїхати до Австрії за недійсним паспортом, затримали прикордонники Закарпаття» (Голос Карпат, 29.01.2019), «На Закарпатті біля кордону зі Словаччиною затримали африканця без паспорта. При собі чоловік не мав жодних документів, але зізнався, що є громадянином Нігерії» (0312.ua, 26.02.19), «На Закарпатті затримали трьох нелегалів з Азії» (Голос Карпат, 06.02.2019).

Зафіксовано 1 випадок висловлювання ненависті проти релігійної спільноти: «На Закарпатті затримали 7 паломників-хасидів, які перебігли в Україну з Угорщини (ФОТО). 2 громадян України перевозили від держзрубежу 7 паломників-хасидів. Документи, які б посвідчували особу, були лише у 2 осіб. Попередньо встановлено, що затримані є громадянами США та Ізраїлю» (Mukachevo.net, 18.09.2020).

Одним із поширених видів висловлювань ворожнечі в закарпатських ЗМІ виявилися згадки представників груп у кримінальних хроніках, часто із порушенням презумпції невинуватості. У таких матеріалах найчастіше фігурували закарпатці. Зважаючи на заголовки «Mukachevo.net», можна

зробити висновок, що Закарпаття – край одних правопорушників. Скажімо, *«Застрибував на ходу: ужгородець розбив 7 авто. Йому загрожує кримінальна відповідальність (ФОТО)»* (Mukachevo.net, 09.09.2020), *«15-річного ужгородця, який із зброєю пограбував АЗС взяли під варту»* (Mukachevo.net, 09.09.2020), *«15-річному ужгородцю, який пограбував АЗС, загрожує до 12 років в'язниці (ФОТО, ВІДЕО)»* (Mukachevo.net, 07.09.2020), *«З'явилося відео пограбування АЗС 15-річним ужгородцем (ВІДЕО)»* (Mukachevo.net, 07.09.2020), *«15-річний ужгородець з пневматичним пістолетом пограбував АЗС (ФОТО)»* (Mukachevo.net, 07.09.2020), *«Закарпатця, який напав з ножем на бабусю, взяли під варту»* (Mukachevo.net, 01.09.2020), *«Неповнолітній закарпатець вбив чоловіка, а іншого поранив»* (Mukachevo.net, 12.09.2020), *«Стрілянина у Виноградіві: 2 закарпатців розстріляли з "травмату" 3 чоловіків (ФОТО)»* (Mukachevo.net, 10.09.2020), *«Розбій на півмільйона: закарпатцеві загрожує до 15 років в'язниці. Його спільників шукають»* (Mukachevo.net, 28.09.2020), *«Юного закарпатця, якого підозрюють у згвалтуванні, взяли під варту»* (Mukachevo.net, 27.09.2020), *«Неповнолітнього закарпатця, який вбив чоловіка взяли під варту»* (Mukachevo.net, 15.09.2020), *«Закарпатських "гастролерок" затримали в сусідній області (ФОТО). Жінки до Івано-Франківська приїхали з Рахова та під вигаданими історіями випрошували грошей на вулиці Пасічна. Інспекторам-муніципалам жінки ще пожалілися, що "франківська жеброта" грошей їм не дає, і як тільки відкриють кордон вони поїдуть до Росії, бо там їх братній народ»* (Mukachevo.net, 12.09.2020), *«На Мукачівщині 54-річний чоловік забив сусіда прикладом рушниць до смерті (ФОТО). 54-річному жителю Великих Лучок загрожує покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 7 до 10 років»* (Mukachevo.net, 10.09.2020), *«П'яний мешканець Мукачівщини вкрав Dacia Logan знайомого, скоїв на ньому ДТП та втік (ФОТО)»* (Mukachevo.net, 23.09.2020).

Нами зафіксовано й твердження про неповноцінність (нестачу культурності, інтелектуальних здібностей, нездатність до творчої праці)

ромської спільноти. Наприклад, «Закарпатські роми "відпочивають": в мережі показали життя циган в Європі (ФОТО). Всі мене відмовляли від затії. Тільки ідіот може йти до циган з дорогим фотоапаратом. Але я пішов» (Голос Карпат, 05.03.2019), «В Ужгороді неповнолітні роми замотали собаці голову поліетиленовим пакетом і викинули в смітник (ФОТО)» (Голос Карпат, 08.07.2020), «На Тернопільщині між собою влаштували різню закарпатські роми. За словами начальника Підволочиського відділу поліції Сергія Гаврилюка, неподалік сміттєзвалища мешкала родина ромів. Вони збирали сміття, займалися його сортуванням. Потерпілий приїхав до них з Закарпатської області» (Mukachevo.net, 08.09.2020), «Зупини лося: закарпатські роми стали героями столичної програми про автохамів (ВІДЕО). Проєкт бореться проти водіїв, які порушують правила дорожнього руху, але у новому випуску у кадр зловили ромів-крадіїв. Цікаво, що вони відкрито говорять про те, як обкрадають людей в столиці» (Mukachevo.net, 02.09.2020), «В Ужгороді роми побили та пограбували літнього чоловіка – соцмережі (ФОТО)» (Голос Карпат, 04.03.2019).

Також згадану етнічну спільноту звинувачують у негативному впливі на суспільство. Мова про публікацію «Закарпатські цигани в Дніпрі: будинки з лахміття, зграї собак та величезні гори сміття (ВІДЕО)», у якій зазначено: «Поселення ромів біля автовокзалу роками допікає місцевим й лякає перехожих» – 01.03.19), «В Ужгороді неповнолітні роми знову грабували: постраждали 14-річна дівчина та жінка (ФОТО)» (0312.ua, 22.02.19). Постійне наголошення на кримінальній поведінці ромів закріплює асоціальність цієї спільноти. На противагу висловлюванням ворожнечі щодо ромів необхідно висвітлювати в ЗМІ позитивний досвід, пов'язаний із ними. А поширення відео, у якому вчиняють самосуд, неприпустиме, і так само сприяє поширенню насильству. Матеріал Mukachevo.net «Жорстокість вражає: над ромами в центрі Києва вчинили самосуд (ВІДЕО 18+)» вважаємо виявом «жорсткої» мови ворожнечі. Публікуючи таку статтю, редакція

навмисно прагнула сенсації, публікація має понад 23000 переглядів. Однак невдовзі відео було заблоковане (див. додаток) соціальною мережею Facebook, із якої його поширили.

Також за результатами аналізу, робимо висновки, що на росіянах є ярлик «терористи»: *«В Ужгороді затримали росіянина без документів, який підозрюється у тероризмі (ФОТО)»* (0312.ua, 08.02.2020), *«Російського терориста вирахували й затримали в Ужгороді (ФОТО)»* (0312.ua, 08.02.2019), *«Чопські прикордонники затримали можливого терориста з Росії»* (Mukachevo.net, 08.02.19).

Зафіксовано також некоректне висловлювання щодо українських військових: *«В Ужгороді АТОшник намагався підірвати себе гранатою: в поліції розповіли подробиці (Голос Карпат, 02.01.2019)»*.

Рідко траплялися порушення щодо певних соціальних груп, а саме:

- людей з інвалідністю:

«У Берегові чоловік побив хлопця з ДЦП. Останній у реанімації. Останній інвалід з дитинства і має діагноз ДЦП» (Mukachevo.net, 06.05.2020),

- людей без постійного місця проживання:

«Байдужість вражає: в центрі Дніпра очевидці не стали рятувати бомжа, який горів на їх очах (ВІДЕО)» (031.ua, 15.01.2020), *«Бомж по сусідству: в Ужгороді містяни скаржаться на безхатків, котрі поселилися поруч з їх багатоповерхівками (ВІДЕО)»* (Голос Карпат, 14.06.2019), *«То, як справжній бомж без освіти»: Журналісти навідалися до двійника Василя Брензовича (ВІДЕО)»* (Mukachevo.net, 21.06.2019).

Таким чином, найпоширенішим видом висловлювань ворожнечі – згадка певної групи в принизливому контексті, а саме в кримінальній хроніці.

Акцентуємо увагу на тому, що ми не виявили жодного випадку hate speech, спрямованої на осіб чи групи, виокремлені за гендерною належністю, сексуальною орієнтацією, а також щодо внутрішньо переміщених осіб, які

часто стають об'єктами мови ворожнечі. Загалом частка поширення мови ненависті в закарпатському інформаційному середовищі є відчутною.

2.3. ВИЯВЛЕННЯ АГРЕСИВНОЇ РИТОРИКИ В ОДЕСЬКИХ ОНЛАЙН-ЗМІ

В Одесі діє один із найпотужніших центрів дослідження висловлювань ворожнечі в Україні. Завдяки проекту «Overcoming Hate Speech in Media» [115] із липня 2018 року й дотепер здійснюється постійна експертна оцінка особливостей вияву мови ворожнечі в ЗМІ південного регіону України (Одеса, Херсон, Миколаїв), розвиток у студентів факультетів журналістики медіаграмотності, популяризація інформації про подолання висловлювань ненависті в ЗМІ. На листопад 2020 року групою виявлено 222 кейси висловлювань ворожнечі. Місцеві журналісти мають змогу бачити свої помилки, тому цікавим є дослідження ефекту регулярних моніторингів на частку вживання в інтернет-медіа агресивної риторики.

Т. Кузнєцова [25, с. 192-199] встановила, що основними об'єктами ненависті в одеських мас-медіа є українсько-російські відносини, представники етнічних та національних груп, мешканці окремих регіонів та окремі соціальні групи. «Найпотужнішим» об'єктом за інтенсивністю вияву ворожнечі за аналізований пе-ріод стали представники етнічних та національних груп. За нашими даними, стосовно цих груп журналісти припускаються використання некоректних характеристик, негативного контексту, необґрунтованої актуалізації приналежності людини до певної етнічної групи. Використані цитовані матеріали (без журналістського коментаря) містять не лише негативно-оцінні слова та вислови, а й відкриті погрози, заклики до знищення, що й призводить до розпалювання міжнаціональної ворожнечі та ненависті. У деяких матеріалах простежується емоційне посилення контексту шляхом використання неко-ректних найменувань та негативних оцінок.

За результатами дослідження ГО «Інститут масової інформації», проведеного в 10 регіонах України в червні 2020 року, у ЗМІ Одеси зафіксовано найбільше новин із мовою ворожнечі, як порівняти з іншими

регіонами України, у яких проводилося відповідне дослідження [41]. А саме – проаналізовано 9320 новин, із них 87 новин з ознаками мови ворожнечі, 58 новин про етнічні групи / нацменшини з 50 регіональних онлайн-медіа в 10 регіонах України (Волинь, Дніпро, Донецьк (Маріуполь), Львів, Миколаїв, Одеса, Полтава, Харків, Херсон, Черкаси).

Наше дослідження здійснено на базі найпопулярніших онлайн-видань Одещини: «Думская», «Таймер», «048.ua».

У ЗМІ простежується систематичне використання некоректної лексики «атошник», яка має негативне звучання й може формувати негативні стереотипи про українських військовослужбовців. Наприклад, *«Справою вбитого матроса ЗСУ із Одеської області зайнявся відомий адвокат. Ми вступили в справу вбивства АТОшника, матроса...»* (048.ua, 16.01.2020), *«В Одесі заарештували «атошника», а в Києві - його дружину: їх підозрюють в організації замовних вбивств і замаху на Шеремета* (Таймер, 06.11.2019), *«Одеський нардеп виступив проти заміни барельєфа Жукова дошкою «атошникам»* (Таймер, 07.11.2019), *«Одеські «атошники» проводять дозвілля з дельфінами»* («Таймер», 17.01.2019), *«Житомирського рибалки, який застрелив сімох «атошників», відправили за ґрати»* (Таймер, 23.05.2020).

Порушення щодо певних соціальних груп, а саме:

- людей з інвалідністю: *«Автомобілі продовжують тіснити пішоходів на тротуарі в одеській Аркадії. Особливо страждають від цього жінки з дитячими колясками та інваліди»* («Таймер», 07.02.2020), *«Шторм в Одесі: дерева падають на машини й проведення, є постраждалі (оновлюється, фото, відео). За словами очевидців, під завалами знаходиться жінка-інвалід»* («Думська», 24.02.2020), *«З прокурором Одеської області розрахувалися землею в Затоці? Номінальні власники – член партії Труханова, «інваліди» і знайомі великих чиновників»* («Думська», 26.02.2020), *«Щоб не було обману: Труханів наказав перерахувати всі гаражі інвалідів-пільговиків»* (Таймер, 25.05.2020), *«Хатня робітниця з області обікрала господиню-інваліда в*

Одесі» (Таймер, 25.03.2020), «Палац для жебраків: невідомий архітектурний шедевр за огорожею Першого міського кладовища. На перетині Новоціпний ряду і майбутньої вулиці Мечникова виросло своєрідне закрите селище, де доживали свій вік кинуті старі, інваліди, ветерани, невиліковно хворі і жебраки» (Думська, 02.03.2020), «19-річний хлопець з-під Фрунзівки згвалтував жінку-інваліда» («Таймер», 15.01.2020).

Зауважимо, що в одній публікації номінація людей з інвалідністю могла бути і коректною, і ні. Наприклад, *«Одесити з інвалідністю зможуть безкоштовно освоїти спеціальності в сфері ІТ. Ініціатори соціального проекту обіцяють, що нова професія дасть можливість інвалідам працювати не тільки в офісі, а й віддалено, в сфері фрілансу» (Думська, 06.03.2020).*

- людей без домівки:

«Преображення Преображенського: дорога на кістках, зрубані дерева і новий вхід в зоопарк. Тут завжди були бомжі і бродячі собаки, і навіть недавнє благоустрій, яке обійшлося місту в 17 мільйонів, не сильно змінило ситуацію» (Думська, 22.02.2020), «Вертуда, «кіновітамінки» і «сюр-арт»: як люди мистецтва проводять карантин. По дорозі, біля «Лондонської», самотній бомжик сумно дивився в порожню урну. Нічого – ні сміття, ні пляшок, ні недоїдків, все чисто» (Таймер, 31.03.2020), «В Одесі залишки санаторію окупували бомжі (048, 18.08.2020), «Труханов доручив муніципальній безпеці простежити за безсоромність бомжів на вулиці Малиновського» (Таймер, 6.07.2020), «Два бомжі влаштували пожежу в гаражі на Фонтані» (Таймер, 14.01.2020).

- Професійні групи:

«Відзначив професійне свято: в Одесі на п'яному водінні попався поліцейський «важняк» (Думська, 16.04.2020).

- Вказівка на гендер:

«Як відзначити 8 березня в Одесі. Найголовніше – подарунок. Жінки в наш час дуже практичні, і точно будуть раді сучасним подарункам.

Наприклад, смартфону» (Думська, 06.03.2020), «Куди піти в Одесі: парад квітів, виставка котів і жіноче авторалі. Скільки жінці квітів не даруй, а вона все одно в віконце дивиться» (Думська, 07.03.20).

- Некоректні назви, підтвердження проросійських міфів:

Одесити підтримали хлопчика, якого бандерівці зацькували через «Смуглянки» Сайт: Таймер, 10 березня 2020 року. Тематика: українсько-російські отношения. Фрагменти: заголовок; текст: «Одеса приєдналася до всеукраїнського флешмобу, влаштованому на підтримку 12-річного Максима Ткачука, який виконав радянську пісню на конкурсі в Лондоні і піддався масовим нападкам праворадикалів».

- Етнічні групи:

- Китайці:

«Київська клініка налагодила схему продажу українських малюків китайським гомосексуалістам (Таймер, 26.04.2020).

- Роми:

«Запакувати і вивезти»: американці занепокоїлися ставленням мера Івано-Франківська до циган. Крім того, на оперативній нараді прозвучала інформація, що правоохоронці все-таки вивезли з Івано-Франківська 10 циган і передали їх закарпатській поліції» (Таймер, 23.04.2020).

Також згадано представника Донеччини в негативному контексті: *«Уродженець Донецької області затриманий за спробу вбивства одесита («Думська, 21.04.2020).*

Зафіксовано випадки висловлювань ворожнечі стосовно місцевих жителів Одеси, неправомірні дії яких систематично згадують в кримінальних хроніках: *«В Одеській області жінка зарізала чоловіка. Поліцейські Ізмаїла затримали місцеву жительку за підозрою у вбивстві співмешканця» (048.ua, 22.09.2020), «Житель Одеської області зберігав удома цілий арсенал, - ФОТО» (048.ua, 21.09.2020), «В Одеській області чоловік стріляв у будинку свого колишнього робітника, - ФОТО. Житель Ренійського району близько півночі приїхав до дому свого колишнього робітника і почав стріляти з*

мисливської рушниці в повітря, після чого зайшов в будинок, де, зустрівшись з господарем, вистрілив ще і в стіну, а потім втік» (048.ua, 15.09.2020), «Одесит обікрав двох дітей, - ФОТО» (048.ua, 09.09.2020), «В Одеській області двом підліткам за старий магнітофон загрожує 6 років в'язниці. Поліцейські викрили в крадіжці двох неповнолітніх жителів Арцизького району» (048.ua, 24.09.2020), «Зв'язали і катували заради 4 тисяч доларів і ювелірки: затримано злочинне угруповання з Одеси, - ФОТО, ВІДЕО» (048.ua, 16.09.2020).

Виявлено також матеріали із «прикордонною» тематикою, у яких називають національність осіб, які незаконно перетинали кордон: «В Одеській області співробітники СБУ затримали велику партію контрабандних сигарет, - ФОТО» (048.ua, 30.09.2020), «Житель Одеської області намагався потайки перетнути кордон, - ФОТО» (048.ua, 20.09.2020), «Житель Одеської області невдало спробував уникнути покарання за зберігання зброї, - ФОТО» (048.ua, 04.09.2020), «Житель Одеської області намагався потайки перетнути кордон, - ФОТО» (048.ua, 20.09.2020), «В Одеській області прикордонникам довелося силою "заспокоювати" молдаванина» (048.ua, 15.02.2020), «В Одеській області на Дунаї знову заблукали іноземці, - ФОТО. Через добу після затримання трьох громадян Румунії, які незаконно перетнули український кордон, 24 вересня інцидент повторився» (048.ua, 25.09.2020), «В Одеській області затримали заблукали рибалок з Румунії, - ФОТО» (048.ua, 23.09.2020)

Також є згадки в кримінальному контексті осіб із інших областей: «В Одесі чоловік пограбував 15-річну дівчинку, - ФОТО. Поліцейські в Одесі оперативно затримали жителя Дніпропетровської області, який пограбував неповнолітню. Про це повідомили в прес-службі ГУНП Одеської області» (048.ua, 22.09.2020), Затримано жителя Кіровоградської області, який смертельно поранив одесита, - ФОТО, ВІДЕО» (048.ua, 08.09.2020).

Крім того, чітко простежується підтримка сформованого стереотипу про злочинців кавказького походження: «Вкрав сумку і закопав її в парку: в

Одесі іноземець обікрав автомобіль. Поки водій вийшов з машини і знаходився недалеко від неї, 44-річний виходець з кавказького регіону непомітно витягнув з салону сумку. Про це повідомили в Приморському відділі поліції» (048.ua, 29.09.2020).

Траплялися поодинокі випадки називання національної приналежності осіб, які підозрюються в скоєнні злочинів: *«Злодій, рецидивіст, громадянин РФ, який знущався над бомжами» (048.ua, 11.10.2019), «В Одесі через три роки після жорстокого вбивства посадили трьох іноземців. У червні 2017 року іноземці проникли в квартиру по вул. Філатова в Одесі і викрали громадянина Турецької Республіки з метою вимагання 60 тисяч доларів викупу» (048.ua, 08.09.2020).*

До того ж зафіксовано вказівку на згубний вплив турків і китайців: *«Тридцять років «Сьомому»: вже не торт? Чим живе найбільший промтоварний ринок Європи. Турки і китайці стали терміново шити для нас тоннами «Асідак» і «Абібас», майструвати батарейки типу «Парасонік», електроніку SQNY! Весь цей говенный ширпотреб обрушився на порожні ринки СНД і знайшов свого покупця» («Думська», 2.02.2020).* Створюється ефект поганого впливу турків і китайців, а саме товарів, які вони виготовляють, на суспільство. А вислів, ужитий у тексті, узагалі не повинен міститися в журналістських творах.

Таким чином, в одеських онлайн-ЗМІ найпоширенішими є висловлювання ворожнечі, об'єктами яких є соціальні групи. Висока частка також агресивної риторики щодо представників національних спільнот.

2.4. ТЕНДЕНЦІЇ ВИКОРИСТАННЯ НАТЕ SPEECH В МЕДІЙНОМУ ПРОСТОРІ ПРИКОРДОННИХ РЕГІОНІВ

Як порівняти з одеським, кількість досліджень висловлювань ворожнечі в закарпатському інфополі є доволі низькою. Здійснений моніторинг дає підстави вважати, що регулярні аналізи є ефективними й сприяють зменшенню частки агресивної риторики.

Констатуємо, що в інтернет-медіа Закарпаття (на прикладі «Mukachevo.net», «Голос Карпат», «0312.ua») найбільше в негативному контексті фігурують представники етнічних груп. Частіше за все йдеться про українців, затриманих на кордоні, а також неправомірні вчинки. Сенсаційні заголовки закріплюють стереотип про край контрабандистів. Відчутною є проблема дискримінації ромів. Специфічними темами, притаманними засобам масової інформації названої області, є русинське питання та українсько-угорські відносини. Трапляються поодинокі випадки порушення щодо осіб з інвалідністю та без постійного місця проживання.

Тим часом, у ЗМІ Одещини (досліджено «Думська», «048.ua», «Таймер»), навпаки, одні з найчастіше вживаних висловлювань ворожнечі стосуються соціальних груп: осіб з інвалідністю, без постійного місця проживання. На відміну від закарпатських медіа, менше послідовної згадки національності в контексті правопорушень на кордоні. Натомість має місце навішування ярликів на військовослужбовців, котрих регулярно іменують лексемою негативної конотації «атошник».

Ми провели експеримент, здійснивши докладний контент-аналіз матеріалів онлайн-медіа з однієї франшизи City Sites: закарпатського «032.ua» і одеського «048.ua». Упродовж вересня ми щоденно здійснювали моніторинг новинних стрічок зазначених ЗМІ. Усього проаналізовано по 900 матеріалів (близько 30 на день) – разом 1800.

За вересень у медіа «032.ua» виявлено 85 висловлювань ненависті, тобто 9,8 % від загальної кількості.

Частку в майже 10 % вважаємо не припустимою. Причину такої концентрації висловлювань ненависті пояснюємо тим, що «032.ua» не продукувало власних публікацій, а наповнювало новинну стрічку переважно пресрелізами правоохоронців.

Таким чином, зафіксовано 33 випадки невмотивованого вживання національної приналежності осіб, які порушували правила перетину кордону:

- Українці (27 випадків):

«31-річна жінка намагалася незаконно вивезти за кордон двох малолітніх дітей. На виїзд з України прибула 31-річна українка, яка прямувала до Італії разом з сином та донькою. На контроль разом з паспортами жінка пред'явила заяву від батька про згоду на вивіз дітей за кордон» (0312.ua, 30.09.2020), «Закарпатські митники затримали українця, що віз більше ніж півтори тисячі пачок сигарет (ФОТО)» (0312.ua, 29.09.2020), «Українець намагався перетнути кордон на крадений іномарці (ФОТО)» (0312.ua, 27.09.2020), "Псевдодипломат" намагався переїхати кордон на КПП «Тиса» з повним мікроавтбусом цигарок (ФОТО). Під час перевірки документів водія, громадянина України, прикордонники встановили повну підробку дипломатичної картки і додатку до неї, які він надав на контроль» (0312.ua, 26.09.2020), «Накладено арешт

на авто та сигарети на понад 7 млн грн, виявлені у псевдодипломата на КПП "Тиса". Закарпатця з повним мікроавтобусом цигарок без акцизних марок та ймовірно підробленими дипломатичними документами затримали на КПП «Тиса» наприкінці минулого тижня» (0312.ua, 30.09.2020), «Закарпатська поліція викрила злочинну групу, котра перевозила нелегалів за кордон (ФОТО). На Закарпатті поліція викрила злочинну діяльність групи осіб, яка займалася переправленням через держкордон нелегалів. До угруповання входили 7 осіб, серед яких жителі Закарпаття та Луганської області. Протягом останніх кількох місяців правоохоронці провели ряд оперативних заходів, у ході яких вдалося встановити, що організатором злочинної схеми є 38-річний мешканець села Грушево Тячівського району» (0312.ua, 25.09.2020), «Прикордонники викрили чергову обгородку контрабандиста на КПП "Тиса" (0312.ua, 24.09.2020), «Невдала спроба незаконного перетину кордону: закарпатець віз 8 нелегалів (ФОТО). 22 вересня на Мукачівщині патрульні поліцейські за оперативною інформацією зупинили автомобіль марки «Citroen». Під час перевірки транспортного засобу оперативники відділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми спільно з працівниками Мукачівського районного відділення поліції встановили, що 44-річний водій авто – житель села Циганівці Ужгородського району – у автомобілі перевозив групу нелегальних мігрантів. В салоні та багажному відділенні автівки перебувало вісім осіб, серед яких 5 чоловіків, 2 жінки та чотирирічна дитина» (0312.ua, 23.09.2020), «Переправляв нелегалів через кордон: на Закарпатті судитимуть 23-річного чоловіка. Прокурорами Рахівського відділу Тячівської місцевої прокуратури затверджено та скеровано до суду обвинувальний акт щодо мешканця Рахова, що обвинувачується у незаконному переправленні кількох осіб через державний кордон України, вчиненому небезпечним для життя способом (ч. 2 ст. 332 КК України). За результатами досудового розслідування з'ясовано, що у червні поточного року 23-річний чоловік намагався переправити двох громадян Туреччини через державний кордон України» (0312.ua, 22.09.2020),

«Грузин в ужгородському лісі: намагався потрапити у Словаччину (ФОТО)» (0312.ua, 21.09.2020), «Українець зі зброєю намагався перетнути угорський кордон (ФОТО)» (0312.ua, 21.09.2020), «На Закарпатті контрабандисти, тікаючи, покинули 43 ящики цигарок (ФОТО)» (0312.ua, 16.09.2020), «Закарпатські митники вилучили в донецчанина зброю та набої (ФОТО)» (0312.ua, 20.09.2020), «На Закарпатті митники виявили в українки контрабанду імпортованих чоловічих бритв (ФОТО)» (0312.ua, 16.09.2020), «Хотіли купити пропуск на Україну: на Закарпатті намагались підкупити прикордонників (ФОТО). У суботу ввечері у протизаконний спосіб вирішити питання щодо пропуску її супутника, громадянина Італії, спробувала 48-річна жителька Тернопільщини. Наступного дня аналогічне правопорушення вчинив 29-річний житомирянин. За пропуск німкені, якій також було відмовлено у в'їзді, він запропонував правоохоронцям 200 євро» (0312.ua, 14.09.2020), «На Закарпатті прикордонники виявили в українця колекцію поштових марок (ФОТО, ВІДЕО)» (0312.ua, 14.09.2020), «Буковинець віз контрабандою через КПП "Тиса" 27 iPhone (ФОТО)» (0312.ua, 13.09.2020), «На Виноградівщині затримали нелегалів та їхнього переправника. 28-річного жителя Кривого Рогу, як переправника, затримано і доставлено до ізолятора тимчасового тримання за підозрою у сприянні незаконній переправі нелегалів через держкордон України» (0312.ua, 12.09.2020), «На кордоні з Угорщиною в автобусі, в якому перевозили заробітчан, знайшли приховані сигарети (ФОТО). Під час поглибленого огляду мікроавтобуса марки «Опель», яким керував українець, спільна оглядова група виявила у подвійному дніщі приховані 424 пачки сигарет різних марок» (0312.ua, 12.09.2020), «Закарпатським контрабандистам не дали переправити тютюн квадрокоптером до Угорщини (ФОТО)» (0312.ua, 12.09.2020), «Рішення суду: за спробу незаконного ввезення в Україну елітних гаджетів українця оштрафували на 96 млн грн» (0312.ua, 12.09.2020), «Правоохоронці затримали на Закарпатті авто з нелегалами. Переправника відправили в ІТТ (ФОТО). Поліція Виноградівщини затримала у порядку статті 208 КПК

України 28-річного жителя Кривого Рогу» (0312.ua, 03.09.2020), «Закарпатку судитимуть за контрабанду деревини до ЄС» (0312.ua, 03.09.2020).

- Росіяни (3 приклади):

«На КПП «Лужанка» затримали росіянина, який намагався завести в область зброю, - джсерело» (0312.ua, 30.09.2020), «Росіянин через Закарпаття намагався дістатись Великої Британії» (0312.ua, 11.09.2020), «Росіянин з чужим українським паспортом намагався потрапити до Євросоюзу» (0312.ua, 05.09.2020).

По одному випадку зафіксовано про такі групи:

- Австрійці:

«Мукачівські прикордонники зупинили австрійця, що намагався дати хабаря за незаконний в'їзд в Україну» (0312.ua, 12.09.2020).

- Афганістанці:

«На кордоні з Румунією затримали нелегального мігранта (Фото). Прикордонникам повідомив, що є громадянином Афганістану, наразі ця інформація перевіряється» (0312.ua, 06.09.2020).

- Турки:

«Учора ввечері військовослужбовці Чопського загону припинили спробу незаконного перетину кордону групою осіб. Обидва затримані виявилися громадянами Туреччини» (0312.ua, 01.09.2020).

- Хасиди:

Намагались незаконно потрапити до України: на Закарпатті затримано хасидів-паломників. 0312.ua, 18.09.2020

Ще 19 прикладів стосувалися згадки в негативному контексті закарпатців: «Підозрюють у грабежі, поєднаному з насильством: закарпатця, який напав на перехожого, взяли під варту (ФОТО)» (0312.ua, 26.09.2020), «Зупинили сусіди: закарпатець ножем, ледь не зарізав свою співмешканку (ФОТО)» (0312.ua, 22.09.2020), «Четверо нападників побили жителя м. Берегово, пограбували й пошкодили його автівку (ФОТО).

Поліцейські групи реагування патрульної поліції Берегова за орієнтуванням оперативно встановили місце пересування авто, на якому втекли грабіжники. Автомобіль «Mitsubishi Grandis», за кермом якого перебувала 27-річна дівчина, правоохоронці зупинили на виїзді з міста. Пасажиром автівки був 40-річний мукачівець, один із причетних до пограбування берегівця» (0312.ua, 22.09.2020), «Двоє чоловіків із Тячівщини побили свого товариша. Їм загрожує позбавлення волі» (0312.ua, 16.09.2020), «Неповнолітнього, який вбив закарпатця та поранив іншого, взяли під варту» (0312.ua, 16.09.2020). «У закарпатця вдома виявили зброю та набой (ФОТО). Самого ж жителя села Терново на момент процесуальних дій вдома не було, оскільки станом на тепер він перебуває закордоном» (0312.ua, 17.09.2020), «Зупинили сусіди: закарпатець ножем, ледь не зарізав свою співмешканку (ФОТО)» (0312.ua, 17.09.2020), «Йшов 2 км, стікаючи кров'ю: сварка між закарпатцями завершилася різаниною (ФОТО)» (0312.ua, 06.09.2020), «15-річний ужгородець здійснив збройний напад на АЗС: прокуратура погодила підозру юнаку» (0312.ua, 07.09.2020), «Судитимуть 34-річного закарпатця, який розстріляв таксиста у Мукачеві» (0312.ua, 05.09.2020), «"Дабл кіл": 15-річний хлопець вбив дідуса та відправив бабусю у "реанімацію" аби похизуватись у "Телеграмі"» (0312.ua, 05.09.2020), «У потязі "Ужгород-Одеса" сталася кривава різанина: стали відомі подробиці (ФОТО). 0312.ua, 12.09.2020

Увірвались на підприємство та розпочали стрілянину: поліцією затримано двох закарпатців (ФОТО)» (0312.ua, 10.09.2020), «Закарпатець побив батька до смерті і потрапив під варту» (0312.ua, 01.09.2020), «Взяли під варту закарпатця, який напав з ножем на пенсіонерку» (0312.ua, 01.09.2020), «У Хусті неповнолітній накинувся з ножем на двох чоловіків, один потерпілий помер» (0312.ua, 01.09.2020), «Погоджено підозру 54-річного закарпатця, який забив до смерті свого сусіда» (0312.ua, 11.09.2020), «Бив рушницею: на Закарпатті чоловік вбив свого сусіда-пенсіонера (ФОТО)» (0312.ua, 10.09.2020), «У 21-річного закарпатця

правоохоронці виявили пістолет та набої в авто (ФОТО)» (0312.ua, 11.09.2020). Такі висловлювання ворожнечі формують негативний імідж закарпатців як насильників та розбійників.

Крім того, зафіксовано 10 згадок закарпатців, які порушили правила вирубування лісу: *«Закарпатця судитимуть за незаконне вирубування дерев у природно-заповідному фонді. Патрульні на Мукачівщині зупинили водія, який віз деревину. Керував автомобілем 32-річний мешканець Свалявського району» (0312.ua, 30.09.2020), «На Закарпатті правоохоронці зупинили вантажівку з сумнівною деревиною (ФОТО). За кермом авто перебував 34-річний мешканець села Кваси Рахівського району» (0312.ua, 29.09.2020), «Попереджено спробу закарпатця вивезти цінну деревину до країн ЄС (ФОТО). Пресслужба Закарпатської обласної прокуратури інформує про попередження чергової спроби контрабанди цінної деревини до ЄС» (0312.ua, 28.09.2020), «Неповнолітнього жителя Іршавщини підозрюють у згвалтуванні» (0312.ua, 27.09.2020), «Тячівська поліція виявила наркотики під час огляду автомобіля місцевого жителя (ФОТО)» (0312.ua, 22.09.2020), «Ужгородця судитимуть за збут наркотиків» (0312.ua, 22.09.2020), «Жителька м. Хуст вже вдруге попала на наркотиках» (0312.ua, 22.09.2020), «Закарпатця судитимуть за незаконне вирубування дерев у природно-заповідному фонді» (0312.ua, 27.09.2020), «Рубав дерева у заповіднику: на Закарпатті судитимуть "чорного" лісоруба (ФОТО). Слідчі Перечинського відділення поліції направили до суду обвинувальний акт відносно злочинних дій 42-річного місцевого жителя» (0312.ua, 29.09.2020), «Двом закарпатцям погоджено підозру в незаконному вирубуванні лісів» (0312.ua, 21.09.2020).*

Десять прикладів стосувалися називання місцевої приналежності в імовірних злочинців, які скоїли крадіжку: *«У селі Руські Комарівці на Ужгородщині група осіб викрала у місцевого жителя автомобіль марки ВАЗ-2105. Після звернення в поліцію оперативники встановили, що до незаконного заволодіння транспортним засобом можуть бути причетні троє*

односельців потерпілого віком 53, 35 і 25 років. Злодійок з Берегова затримали в Києві (ФОТО)» (0312.ua, 28.09.2020), «На Закарпатті озброєна банда викрала пів мільйона гривень: одному з грабіжників повідомлено про підозру. За погодження Мукачівської місцевої прокуратури повідомлено про підозру 39-річному місцевому мешканцю у вчиненні розбійного нападу на оптовий склад кондитерських виробів» (0312.ua, 28.09.2020), «У Мукачеві сталась крадіжка АЗС: подробиці від поліції. 50-річна жителька села Великі Лучки шляхом обману заволоділа мобільним телефоном відвідувача автозаправки у місті Мукачеві» (0312.ua, 15.09.2020), «Правоохоронці затримали 27-річного ужгородця, який викрав з павільйону товару на 50 тис грн (ФОТО)» (0312.ua, 15.09.2020), «На Закарпатті 24-річний чоловік обікрав власницю кафе. 0312.ua, 15.09.2020

Під приводом пошуку клієнта: 32-річний закарпатець незаконного заволодів автомобілем свого товариша» (0312.ua, 11.09.2020), «Київська поліція затримала групу професійних закарпатських крадійок (ФОТО). Як інформує "Київ Оперативний" у фейсбуці, вчора вдень на бульварі Тараса Шевченка, 38, правоохоронці із #ОПВ #УКР провели затримання одразу трьох професійних крадійок. Утрьох вони «обробили» (одна відволікає, друга прикриває, а третя краде) жіночку 1974 року народження. Одразу після крадіжки всіх трьох було затримано. Затримані особи: • Мошкола Сабіна Аттилівна, 1992 року народження. Раніше неодноразово судима за крадіжки • Балог Аріана Русланівна, 1998 року народження • Форкаш Ірина Шандорівна, 1999 року народження. Всі троє приїхали «на роботу» до Києва із окремого хутору, що у місті Берегове» (0312.ua, 28.09.2020).

Цитування кримінальних хронік і називання повного імені імовірних правопорушників є недопустимим у засобах масової інформації.

Серед прикладів занурення закарпатців у негативний контекст також такі: «Злодійок з Берегова затримали в Києві (ФОТО)» (0312.ua, 28.09.2020), «На Закарпатті 71-річний пенсіонер пограбував чоловіка» (0312.ua, 22.09.2020), «На Ужгородщині 37-річна раніше судима обікрала літню

жінку» (0312.ua, 22.09.2020), «Раніше судимий закарпатець обікрав аптеку, правоохоронці затримали крадія» (0312.ua, 03.09.2020).

Також зафіксовано 1 згадка про ромів: «Роми із Закарпаття стали "зірками" столичної програми та розповіли свої секрети на камеру (ВІДЕО). З одного "улову" мають 200-300 гривень. Свої дії прикривають дітьми – мовляв, їх треба годувати, а тому це вимушений заробіток у такий спосіб» (0312.ua, 03.09.2020).

Крім того, виявлено 6 згадок про закарпатців при висвітленні проблеми наркотиків (6 випадків): «Закарпатцеві погоджено підозру у збуті амфетаміну (ФОТО)» (0312.ua, 27.09.2020), «У закарпатця поліція вилучила майже кілограм марихуани (ФОТО)» (0312.ua, 26.09.2020), «Наркотики, боєприпаси, тротилові шашки та гроші: на Закарпатті затримали наркоторговця (ВІДЕО). Так, вчора, 29 вересня, співробітники Виноградівського відділення поліції затримали жителя районного центру. За оперативною інформацією 44-річний чоловік займався збутом наркотичних засобів на території району. Затримання правоохоронці провели вдома у зловмисника, коли той саме збув чергову дозу наркотиків своєму клієнтові. Слідчі поліції одразу ж провели санкціонований судом обшук в помешканні фігуранта злочину» (0312.ua, 30.09.2020), «Поліція затримала жителя Рахівщини, котрий займався збутом наркотичних речовин (ФОТО)» (0312.ua, 24.09.2020), «Закарпатець, який збував метамфетамін на автомийці, піде під суд» (0312.ua, 03.09.2020), «В Ужгороді чоловік "під кайфом" розтропив близько 10 автомобілів та автобус (ФОТО, ВІДЕО)» (0312.ua, 09.09.2020).

До того ж виявлено 4 порушення презумпції невинуватості та обвинувачення в скоєнні ДТП: «На Закарпатті п'яна 19-річна дівчина виїхала на зустрічну смугу й скоїла ДТП (ФОТО)» (0312.ua, 23.09.2020), «ДТП в Ужгороді: п'яний водій протаранив два легковика та автобус. За кермом чужого автомобіля перебував житель села Невицьке Ужгородського району в стані алкогольного сп'яніння і без водійського посвідчення»

(0312.ua, 22.09.2020), «ДТП на дорозі "Львів – Ужгород": водій вантажівки збив дорожників, одна людина померла. На автодорозі Львів – Ужгород водій автомобіля "ГАЗель", 51-річний львів'янин, не впорався з керуванням та виїхав на узбіччя дороги. Там перебували працівники дорожньо-будівельної компанії» (0312.ua, 14.09.2020), «Закарпатець напідпитку на мотоциклі збив 8-річну дитину» (0312.ua, 04.09.2020)

Є й один випадок навішування ярликів на українських працівники без дозвільних документів та відповідних віз (із застосуванням лексеми «українці-нелегали»): «Словацька поліція викрила підприємство, на якому працювали українці-нелегали (ФОТО)» (0312.ua, 20.09.2020).

За аналогічний період в одеському виданні «048.ua» зафіксовано в 3,5 рази менше висловлювань ненависті: із 900 проаналізованих матеріалів ворожу риторику містили 23 (тобто 2,5 %).

Зокрема, зафіксовано такі види:

- Занурення групи в негативний контекст:
- Одеситів (9 випадків):

«Житель Одеської області вкрав зі школи батареї, - ФОТО. Житель Арцизького району вкрав з місцевої школи радіатори на суму близько восьми тисяч гривень» (048.ua, 15.09.2020), «Зв'язали і катували заради 4 тисяч доларів і ювелірки: затримано злочинне угруповання з Одеси, - ФОТО, ВІДЕО» (048.ua, 16.09.2020), «В Одеській області жінка зарізала чоловіка. Поліцейські Ізмаїла затримали місцеву жительку за підозрою у вбивстві співмешканця» (048.ua, 22.09.2020), «Житель Одеської області зберігав удома цілий арсенал, - ФОТО» (048.ua, 21.09.2020), «В Одеській області чоловік стріляв у будинку свого колишнього робітника, - ФОТО. Житель Ренійського району близько півночі приїхав до дому свого колишнього робітника і почав стріляти з мисливської рушниці в повітря, після чого зайшов в будинок, де, зустрівшись з господарем, вистрілив ще і в стіну, а потім втік» (048.ua, 15.09.2020), «Житель Одеської області невдало спробував уникнути покарання за зберігання зброї, - ФОТО» (048.ua,

04.09.2020), *«Житель Одеської області вкрав і втопив машину родича» (048.ua, 29.09.2020), «Одесит обікрав двох дітей, - ФОТО» (048.ua, 09.09.2020), «В Одеській області двом підліткам за старий магнітофон загрожує 6 років в'язниці. Поліцейські викрили в крадіжці двох неповнолітніх жителів Арцизького району» (048.ua, 24.09.2020).*

- Жителів Дніпропетровщини (2 р.):

«В Одесі чоловік пограбував 15-річну дівчинку, - ФОТО. Поліцейські в Одесі оперативно затримали жителя Дніпропетровської області, який пограбував неповнолітню. Про це повідомили в прес-службі ГУНП Одеської області» (048.ua, 22.09.2020), «Житель Дніпропетровської області хотів налагодити збут метадону в Одесі, - ФОТО» (048.ua, 15.09.2020), «Нарко-вікенд в Ізмаїлі: поліція затримала кількох злочинців з травою і порошком, - ФОТО» (048.ua, 07.09.2020).

- Мешканця Кіровоградщини: *«Затримано жителя Кіровоградської області, який смертельно поранив одесита, - ФОТО, ВІДЕО» (048.ua, 08.09.2020).*

- Іноземців:

- Турків: *«В Одесі через три роки після жорстокого вбивства посадили трьох іноземців. У червні 2017 року іноземці проникли в квартиру по вул. Філатова в Одесі і викрали громадянина Турецької Республіки з метою вимагання 60 тисяч доларів викупу» (048.ua, 08.09.2020).*

- Ізраїльтян: *«В Одесі судитимуть перевертнів в погонах, - ФОТО. Досудовим розслідуванням встановлено, що підполковник і капітан поліції достовірно знаючи про перебування в міжнародному розшуку Інтерполу громадянина Ізраїлю за вчинення злочинів на території Республіки Польща вступили з ним і цивільною особою в злочинну змову» (048.ua, 24.09.2020).*

- Прив'язка до етнічної належності при висвітленні порушень перетину кордону (3 рази).

Зокрема, в одному випадку згадка одесита: *«Житель Одесской области намагався потайки перетнути кордон, - ФОТО»* (048.ua, 20.09.2020), а також румунів – у двох публікаціях: *«В Одеській області на Дунаї знову заблукали іноземці, - ФОТО. Через добу після затримання трьох громадян Румунії, які незаконно перетнули український кордон, 24 вересня інцидент повторився»* (048.ua, 25.09.2020), *«В Одеській області затримали заблукали рибалок з Румунії, - ФОТО»* (048.ua, 23.09.2020).

- Послідовне закріплення стереотипу про кавказців як правопорушників, зокрема крадіїв (2 випадки):

«В Одесі іноземець намагався обікрасти квартиру літньої жінки, - ФОТО. 32-річний громадянин однієї з країн Закавказзя очікує вибору запобіжного заходу в ізоляторі тимчасового тримання» (048.ua, 30.09.2020), *«Вкрав сумку і закопав її в парку: в Одесі іноземець обікрвав автомобіль. Поки водій вийшов з машини і знаходився недалеко від неї, 44-річний виходець з кавказького регіону непомітно витягнув з салону сумку. Про це повідомили в Приморському відділі поліції»* (048.ua, 29.09.2020).

Один раз застосовано ворожнечу щодо осіб без житла (*«Бездомні молотком побили одесита у нього ж вдома, - ФОТО, ВІДЕО. 048.ua, 18.09.2020»*).

Крім того, зафіксоване поширення ворожих настроїв проти ЛГБТ-спільнот: *«Традиція и Порядок» в Одесі розповіли, чому борються з ЛГБТ і на які гроші існує, - ВІДЕО, ФОТО. Лідери ГО «Традиція і Порядок» в Одесі близько години розповідали про своє негативне ставлення до ЛГБТ-спільноти, заявляли, що це «ліва сила», яку фінансує Захід для внесення деструктиву в розвиток України»* (048.ua, 05.09.2020).

Негативний вплив на суспільство та провокування агресії можуть чинити й світлини, якими доповнюють медіатвори. У додатках представлено матеріали *«В Одеській області підліток порізав собі горло прямо в школі»* (048.ua, 30.09.20) та *«В Одесі на зупинці біля Привозу лежить чоловік в*

калюжі крові, - ФОТО» (048.ua, 25.09.20) – див. додатки. Використання таких фотографій вважаємо неприпустимими в ЗМІ.

За нашими спостереженнями, зниження кількості таких висловлювань у ЗМІ «048.ua» спричинене послідовним використанням лексики «іноземець», «житель іншої країни» замість назви певної етнічної групи: «В Одесі іноземець вкрав з кафе телефон, - ФОТО, ВІДЕО. На встановлення особи і місця знаходження правопорушника поліцейським знадобилося всього кілька годин. Ним виявився 48-річний громадянин іншої країни, який недавно відбув покарання за крадіжку з автомобіля» («048.ua», 04.09.2020), «В Одесі іноземець напав на пенсіонерку та зірвав з неї золотий ланцюжок, - ФОТО. При перевірці особи з'ясувалося, що на момент скоєння злочину 29-річного громадянина іншої країни вже притягувався іншим територіальним підрозділом міста до кримінальної відповідальності за грабіж» («048.ua», 15.09.2020). Таким чином, новину, хоч і не вкрай резонансну, повідомлено, одна без висловлювань ворожнечі щодо окремих груп.

Висловлювання ненависті необхідно розглядати залежно від контексту. Як показали результати дослідження, у прикордонних регіонах висвітлюється тема незаконного переходу державного рубежу, і публікації

містять згадки про національність чи релігійну належність представників окремих спільнот. Це формує в суспільстві негативний образ певних груп.

Контекст впливає і на «розширення тематики» висловлювань ненависті. Скажімо, із пандемією коронавірусу в ЗМІ з'явилися висловлювання, що формують упереджене ставлення до китайців, оскільки в їхній країні вперше зафіксували випадки захворювання. Так, до студента із Китаю в Ужгороді після новин про коронавірус було прикуто чимало уваги. Серед прикладів висловлювань ворожнечі, пов'язаних із пандемією, – *«Китайський» вбивця: коронавірус розширює географію - чи у безпеці Україна? (0312.ua, 23.01.20)*, *«Щоденно з Китаю в Ужорщину прилітає 500-800 пасажирів. Тож, за останніми підрахунками можливість «прибуття» до Ужорщини нового вірусу становить 2,7%» (Голос Карпат, 31.01.20)*, *«Поради закарпатцям, як уберегтися від китайського вірусу (ВІДЕО)» (Голос Карпат, 25.02.20)*, *«В Одесі попередили про новий гонконгський вірус» (048.ua, 25.09.20)*.

Висновки до розділу.

Дослідники дотепер не зійшлися на єдиній думці стосовно класифікації висловлювань ненависті. Серед дослідників висловлювань ненависті найпопулярнішою є класифікація інформаційно-аналітичного центру «Сова», де виокремлено такі види: прямі чи завуальовані заклики до насилля або дискримінації, виправдування випадків насилля, дискримінації, заклики не дати групі можливості закріпитися в регіоні, твердження про кримінальність, неповноцінність, моральні недоліки, згубний вплив певної групи, твердження про історичні злочини окремої спільноти, виправдання історичних випадків насильства й дискримінації, цитування ксенофобських висловлювань і текстів без коментаря журналіста, заперечення громадянства, звинувачення групи в спробах захоплення влади або в територіальній експансії.

При дослідженні закарпатських («Mukachevo.net», «Голос Карпат», «032.ua») і одеських («Думська», «048.ua», «Таймер») онлайн-видань ми взяли до уваги саме згадану типологію.

Найчисельнішу групу аналізованих ЗМІ прикордонних регіонів становить згадка етнічних груп у кримінальних хроніках, зокрема, при висвітленні незаконного перетину кордону. У закарпатських медіа така проблема набагато відчутніша (у негативному контексті згадуються **українці, узбекці, азербайджанці, німці, угорці, австрійці, афганці, турки, грузини, росіяни, румуни, молдовани, чехи, єгиптяни, йорданці, іракці, індійці, литовці, поляки, шрі-ланкці та бангладешці; африканці, азіати; хасиди**). Специфічними темами закарпатського інформаційного поля, у яких можуть траплятися висловлювання ненависті, – українсько-угорські відносини та русинське питання.

Проблемою є називання представників груп у кримінальних хроніках, часто із порушенням презумпції невинуватості. У таких матеріалах найчастіше фігурували закарпатці. Постійне наголошення на кримінальній поведінці ромів закріплює асоціальність цієї спільноти. На противагу висловлюванням ворожнечі щодо ромів необхідно висвітлювати в ЗМІ позитивний досвід, пов'язаний із ними. А поширення відео, у якому вчиняють самосуд, неприпустиме, і так само сприяє поширенню насильству. Висловлювання ненависті часто траплялися при висвітленні вирубки лісу та проблеми наркотиків. Виявлено навішування ярликів на росіян як терористів. Рідко траплялися порушення стосовно людей з інвалідністю (некоректно – «інваліди») та осіб без постійного місця проживання (неправильно – «бомжі»).

У закарпатських медіа не представлено hate speech, спрямованої на осіб чи групи, виокремлені за гендерною належністю, сексуальною орієнтацією, а також щодо внутрішньо переміщених осіб, які часто стають об'єктами мови ворожнечі.

Тим часом, у ЗМІ Одещини одні з найчастіше вживаних висловлювань ворожнечі стосуються соціальних груп: осіб з інвалідністю, без постійного місця проживання. На відміну від закарпатських медіа, менше послідовної згадки національності в контексті правопорушень на кордоні. Натомість має

місце навішування ярликів на військовослужбовців, котрих регулярно іменують лексемою негативної конотації «атошник». Зафіксовано також занурення груп у негативний контекст (одеситів, дніпропетровців, кіровоградців; турків, ізраїльтян). Є поодинокі випадки називання етнічної належності при висвітленні порушень перетину кордону (українці, румуни).

Простежується закріплення стереотипу про кавказців як правопорушників, зокрема крадіїв.

Експеримент, при якому впродовж вересня 2020 року здійснено аналіз публікацій сайтів однієї франшизи: закарпатського «032.ua» та одеського «048.ua», підтвердив, що в ЗМІ південного регіону висловлювання ворожнечі вживаються рідше. Усього проаналізовано по 900 матеріалів (близько 30 на день) – разом 1800. Відсоток висловлювань ненависті в «032.ua» становить 9,8 % від загальної кількості публікацій. У виданні «048.ua» зафіксовано в 3,5 рази менше висловлювань ненависті: 2,5 % від проаналізованих публікацій. Таким чином, регулярні моніторинги в одеських ЗМІ мають ефект. Скажімо, замість називання етносу в текстах вживають лексеми «іноземець», «громадянин іншої держави».

Звернено увагу, що контекст впливає і на «розширення тематики» висловлювань ненависті. Зокрема, із появою пандемії з'явилися нетолерантні висловлювання стосовно китайців, оскільки в їхній країні зафіксували перші випадки захворювання. Крім того, негативний вплив на суспільство та провокування агресії можуть чинити й світлинами зі сценами насильства.

Загалом будь-які згадки представників етнічних, релігійних, соціальних груп формують їхній негативний образ, а тому є неприпустимими.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ МІНІМІЗАЦІЇ ВЖИВАННЯ ВИСЛОВЛЮВАНЬ НЕНАВИСТІ

3.1. ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОШИРЕННЯ РИТОРИКИ ВОРОЖНЕЧІ

розробляються інструменти її заборони. Виникають суперечки щодо регулювання мови ненависті, які визначають пріоритет рівності або свободи.

Дотримання рівності може вимагати обмеження свободи висловлювання поглядів. Однак ми вважаємо шкоду від дозволу мови ворожнечі більшою.

У колі науковців і практиків тривають дискусії щодо цензурування висловлювань ворожнечі. Як зазначив Т. Массаро [120], існує три точки зору щодо цього питання. Перший підхід дозволяє висловлювання ненависті, щоб максимізувати можливості індивідуального вираження. Відповідно до другого підходу необхідно пригнічувати мову ненависті через санкції, кримінальну відповідальність із метою сприяння рівності. Деякі представники цього підходу закликають до того, що мова ворожнечі має бути караною тільки тоді, коли вона спрямована на членів історично підпорядкованої групи, а не членів домінуючої групи. Третій, найсучасніший, підхід забороняє цілеспрямовані образи на основі раси, статі, релігії, етнічного походження, сексуальної орієнтації або інших ознак певної групи (переклад – наш).

Ми є прихильниками останнього й вважаємо, що необхідно контролювати прояви мови ненависті, тому що вони можуть стати *підґрунтям* до агресивних дій. Це демонструє вплив так званого «радіо ненависті» – *RTLMS* [5] (Вільне радіо і телебачення тисячі пагорбів) на здійснення геноциду проти тутсі в Руанді впродовж квітня-липня 1994 року.

За даними гарвардського вченого Девіда Янагізава-Дротта, у зоні прийому радіо число засуджених за геноцид (і, відповідно, число жертв геноциду) було набагато більше, ніж в місцях, де сигналу не було [84, с. 36].

З одного боку, ряд міжнародних документів забороняють мову ворожнечі. Ідеться, зокрема, про Європейську Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 14 «Заборона дискримінації») [23], Конвенцію про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [22], Міжнародну конвенцію про ліквідацію всіх форм расової дискримінації [34], Декларацію ЮНЕСКО про расу та расові заборони [11], Декларацію принципів толерантності [10] та інші документи.

З іншого боку, Загальна декларація прав людини (стаття 19) [20], Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (стаття 10 «Свобода вираження поглядів») [23] проголошують свободу слова, вільне вираження поглядів і переконань.

М. Медведєва, М. Дібрівіна, Р. Кухарчук [32, 95–105], зазначають: «Впровадження юридичної концепції «hate speech» у законодавство загрожує основоположному праву – на свободу слова. Суспільство позбувається права засуджувати або виступати проти недопустимої поведінки особи або групи осіб, у тому числі – політиків. Ця концепція становить загрозу свободі журналістської діяльності, адже будь-яка критика журналістами дій представників органів влади може трактуватися як «мова ворожнечі».

Водночас дослідниці слушно зауважують, що кожна людина має право вільно виражати свої погляди, у тому числі – критикувати поведінку іншої людини. Саме поведінку, а не природні дані (наприклад, зовнішні або національні ознаки). Образливі висловлювання з приводу раси, кольору шкіри або інших природних властивостей, які містять неповагу до іншої людини, а також підбурювання до ненависті, безсумнівно, мають бути засуджені. І для цього цілком справедливо діють закони та положення договорів, які забороняють глузування і висміювання на підставі, наприклад, етнічної приналежності або інших природних даних [32, 95–105].

У європейських державах приділяють важливу увагу регулюванню висловлювань ненависті на законодавчому рівні. Дієвою, на наш погляд, може бути введення системи штрафів за поширення висловлювань ворожнечі в ЗМІ.

Т. Кершеван-Смоквіна називає [21] такі справи і санкції, пов'язані із покаранням мови ворожнечі: Албанія: 1 справа, санкція: штраф (3000 євро); Бельгія (франкомовна): 3 випадки, санкції: 2 оголошення попередження, 1 штраф (1000 євро); Боснія і Герцеговина: 10 справ, санкції: штрафи від 450 – 500 – 1000 – 3000 – 10000 – 15000 євро; 1 призупинення ліцензії на 90 днів; Хорватія: 8 справ, санкції: 1 тимчасове призупинення ліцензії + подання справи до прокуратури; 7 попереджень; Франція: 4 випадки, санкції: 3 попередження, 1 штраф (25000 євро).

Р. Кухарчук та Е. Дібрівіна у статті «Мова ворожнечі» як тавро і цензура. Європейський контекст» для «Української правди» [21] наводять приклади правової заборони мови ворожнечі, зокрема у Великій Британії, Франції, Нідерландах.

Згідно із Законом про суспільний лад у Великій Британії, людина, яка демонструє погрози чи образи у поведінці або письмово, визнається винною у скоєнні злочину, якщо або має намір розпалити расову ненависть, або внаслідок її дій расова ненависть, імовірно, буде збільшуватися. Прикладом застосування цього закону в 2015 році є відрахування Фелікса Нголи з університету за негативний коментар, який він поширив на своїй сторінці у соцмережі щодо одностатевого шлюбу.

У Франції Закон про свободу преси криміналізує підбурювання до расової дискримінації, ненависті або насильства на основі свого походження або (не)належності до етнічних, національних, расових або релігійних груп. Кодекс також передбачає відповідальність за подібну поведінку при особистому спілкуванні. Так, у 2008 році акторку Бріжіт Бардо зобов'язали виплатити штраф € 15 000 за критику щодо ритуального забою овець під час мусульманського свята як розпалювання расової ненависті.

Кримінальний кодекс Нідерландів забороняє публічні образи, а також усне, письмове або ілюстроване підбурювання до ненависті «через расу, релігію, сексуальну орієнтацію або особисті переконання». Зважаючи на це, у 2009 році на політика Герта Вілдерса подали в суд за те що публічно назвав іслам релігією, яка заохочує вбивати в ім'я Аллаха.

Демонструючи такі приклади, дослідники вбачають загрозу для свободи слова. Обмеження вільного вираження поглядів дослідники побачили [19] і в законопроекті № 9275 «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного простору» [55], який 7 листопада 2018 року зареєстрували депутати Іван Вінник, Оксана Білозір, Олена Матузко, Тетяна Чорновол, Дмитро Тимчук, Олександр Бригинець, Юлій Мамчур, Андрій Левус.

Законопроектом пропонувалося внести зміни до законів України «Про боротьбу з тероризмом» [54], «Про санкції», якими:

1) розкрити деякі аспекти поняття сприяння тероризму, зазначивши, що таким сприянням є, зокрема, надання або участь у наданні фінансової або матеріально-технічної підтримки, інформаційної підтримки (створення чи поширення інформації, що підтримує, пропагує, популяризує, позитивно висвітлює) терористичним організаціям, незаконним збройним формуванням, іншим суб'єктам, які здійснюють, беруть участь чи сприяють терористичній діяльності, окупації території України, збройній агресії проти України;

2) установити виключного суб'єкта для внесення на розгляд Ради національної безпеки і оборони України пропозицій щодо застосування, внесення змін до санкцій по відношенню до засобів масової інформації, мовників, телерадіоорганізацій та інших суб'єктів інформаційної діяльності у сфері телебачення і радіомовлення, їх засновників, вигодоодержувачів, які є резидентами України, – Верховну Раду України.

Таким чином, пропонували заборону внесення пропозиції щодо застосування санкцій до зазначених суб'єктів Президентів України, Кабінету Міністрів України, Національному банку України, Службі безпеки України».

Правозахисниця та журналістка О.Веснянка [42] схвально прийняла законопроект № 9275: «До цього часу відповідальність в українському законодавстві, крім цього декларування, також ще міститься у Кримінальному кодексі, стаття 161, де йдеться про кримінальну відповідальність за розпалювання міжнаціональної ворожнечі, але згідно з європейським антидискримінаційним законодавством, мова ворожнечі – це те, за що має бути адміністративна відповідальність. Власне через те, що ця стаття КК є не досить добре виписана і вона єдина, яка піднімає тему відповідальності за розпалювання міжнаціональної ворожнечі, її практично ніколи не застосовують. На сьогодні максимум, що можуть отримати теле- і радіокомпанії за такі прояви, – це громадський осуд. Таким чином, законодавство забезпечує заборону, але не забезпечує належну відповідальність». Проте після докладного аналізу законопроект № 9275 визнали малодієвим. На думку секретаря Національної спілки журналістів України Валерія Макеева, при прискіпливому правовому аналізі вбачається, що законопроект № 9275 приховує атаку на свободу слова і демократію в Україні [30].

У законопроекті пропонували вважати елементом терористичної діяльності надання інформаційної підтримки терористичним організаціям, незаконним збройним формуванням, а також іншим суб'єктам, які здійснюють, беруть участь чи сприяють терористичній діяльності, окупації території України, збройній агресії проти України. Така підтримка може полягати у створенні або поширенні інформації, що підтримує, пропагує, популяризує, чи позитивно їх висвітлює (зміни до абзацу дванадцятого статті 1 Закону України «Про боротьбу з тероризмом» [54]). Відповідно до статті 34 Конституції України кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань. Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір.

Утім, є певні обмеження, зокрема встановлені Законом України «Про інформацію» [58], у таких випадках:

- заклики до повалення конституційного ладу, порушення територіальної цілісності України;
- пропаганда війни, насильства, жорстокості;
- заклики до розпалювання міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі;
- заклики до вчинення терористичних актів.

Зауважимо, що при нашому моніторингу виявлено пропаганду жорстокості щодо ромів: *«Мирослав Горват та Юрій Мандич, заберіть з вулиць своїх аборигенів, бо увірветься терпець, будуть регулярні самосуди. Це вже попередження!!! Нахабні та зухвалі пограбування, останнім часом тероризує жителів міста, циганська "меншина"....!!!»* («KarpalNews», 07.03.19).

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» [56] додає заклики до пропаганди комуністичного та/або націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів та їхньої символіки, популяризації або пропаганди держави-агресора та її органів влади, представників органів влади держави-агресора та їхніх дій, що створюють позитивний образ держави-агресора, виправдовують чи визнають правомірною окупацію території України.

Водночас ЗУ «Про телебачення та радіомовлення» [60] передбачає, що держава всіма можливими законними засобами не допускає в інформаційних та інших телерадіопрограмах систематичного цілеспрямованого безпідставного загострення уваги на війні, насильстві і жорстокості, розпалюванні расової, національної та релігійної ворожнечі або позитивного їх подання (трактування), а в статті 6 додає: закликів до насильницької зміни конституційного ладу України, розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та

ненависті, пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження.

Також названий закон передбачає санкції щодо телеорганізацій – 25 відсотків ліцензійного збору за використання перелічених форм мови ворожнечі, при цьому рішення щодо стягнення даного штрафу приймає Національна Рада з питань телебачення і радіомовлення, що зазначено в статті 72 вказаного закону.

Найбільш резонансними став випадок штрафування Нацрадою телеканалу «Інтер». Як ідеться на офіційному сайті Нацради [73], «Регулятор одержав численні листи зі скаргами, зокрема від Департаменту захисту національної державності Служби безпеки України, Київської міської організації Політичної партії «Українська Галицька партія», а також від громадян Ковбика М.М. та Семілетко Т.В., в яких повідомлялося, що 9-го травня 2018 року телеканал «Інтер» транслював у своєму ефірі концерт «Перемога. Одна на всіх», зміст якого, на їхню думку, принижує гідність громадян України, розпалює ворожнечу, закликає до підриву цілісності держави та містить ознаки пропаганди, яка створює викривлене уявлення про окремі аспекти історичного розвитку України. На підставі цих скарг регуляторний орган провів моніторинг мовлення та згодом позапланову виїзну перевірку діяльності ПрАТ «Телеканал «Інтер», під час якої зафіксував підтвердження наявності ознак порушення чинного законодавства в ефірі ліцензіата за 9 травня 2018 року. Висловлювання ведучих Анастасії Даугуле та Андрія Доманського, які звучали під час трансляції концерту «Победа. Одна на всех» о 20:30, свідчать про наявність порушення абзацу четвертого частини другої статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення», пункту першого статті 28 Закону України «Про інформацію». Відповідно до вимог частини третьої статті 75 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» ПрАТ «Телеканал «Інтер», м. Київ, у тридцятиденний термін із дня повідомлення Національною радою про

ухвалене рішення щодо стягнення штрафу має сплатити до Державного бюджету України максимальну суму штрафу у розмірі 25 % ліцензійного збору, що для цієї компанії становить 4 046 057, 63 грн (чотири мільйони сорок шість тисяч п'ятдесят сім гривень шістдесят три копійки)».

Доволі широкого резонансу стало відкриття кримінального провадження за розпалювання міжнаціональної ворожнечі газетою «Чортківський вісник». За інформацією Єдиного реєстру досудових розслідувань [78], було встановлено, що 2 лютого 2018 року у газеті «Чортківський вісник» за №3 (№503) в.о. головного редактора цього видання опублікувала статтю під назвою «Жиди чи євреї», яка містить мовні ознаки розпалювання почуттів нетерпимості та ворожнечі між українською і єврейською спільнотами на ґрунті національної належності та ідеологічних переконань. На підставі викладеного, слідчий суддя постановив накладити арешт на документи, які були вилучені 07.03.2019 року при проведенні санкціонованого обшуку в приміщенні редакції газети».

У Кемденських принципах [119] щодо свободи вираження поглядів та рівності визначає, що забороненою може бути мова ворожнечі, яка спричиняє неминучий ризик дискримінації, ворожого ставлення чи насильства щодо осіб, які належать до груп, проти яких спрямована мова ненависті, тому ми вважаємо правильними дії стосовно зазначених засобів масової інформації.

На забороні мови ворожнечі наголошує і Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. У щорічній доповіді [86, с. 100] йдеться: «У 2018 році Уповноваженим [Людмилою Денісовою] розглянуто 616 повідомлень про випадки дискримінації та порушення принципу рівності. За результатами моніторингу засобів масової інформації, соціальних мереж та інших джерел Уповноваженим було відкрито 106 ініціативних проваджень за виявленими інцидентами, що мали ознаки дискримінації. З метою вирішення системних проблем у цій сфері, здійснювався також постійний моніторинг та експертна підтримка виконання Плану заходів з реалізації Національної

стратегії у сфері прав людини до 2020 року, затвердженого розпорядженням КМУ від 23.11.2015 № 1393».

У названій доповіді акцентовано на тому, що у 2018 році не вирішеним залишається питання законодавчого регулювання притягнення винних до адміністративної відповідальності за вчинення дискримінаційних дій. Водночас невирішене і питання законодавчого врегулювання притягнення до відповідальності за поширення мови ворожнечі, оскільки стаття 161 КК України не є ефективним засобом протидії мові ворожнечі. Її застосування ускладнене як самим формулюванням складу злочину, так і тим, що відкриття кримінального провадження за ознаками порушення цієї статті можливе лише в порядку приватного обвинувачення. Однією з головних проблем у питанні притягнення до відповідальності за злочини на ґрунті нетерпимості правоохоронними органами є неврахування мотиву нетерпимості при кваліфікації кримінально-протиправних дій правопорушників, що більшою мірою зумовлене недосконалістю кримінального законодавства.

Медіаюрист Роман Головенко [16] також вважає за необхідне удосконалити статтю 161 Кримінального кодексу шляхом розширення ознак соціальних груп, розпалювання ворожнечі проти яких є кримінально караним. Водночас, у вітчизняному законодавстві взагалі немає поняття «висловлювання ворожнечі», тож ми пропонуємо його ввести.

Важливість заборони висловлювань ворожнечі підтверджує відповідне обговорення на міжнародному рівні. Так, у 2012 році чотири регіональні експертні наради, організовані Управлінням Верховного комісара ООН з прав людини ухвалили Рабатський план [63] дій щодо заборони пропаганди національної, расової чи релігійної ненависті, що є основою підбурювання до дискримінації, ворожнечі або насильства.

Згідно із документом, у національних законодавствах необхідне чітке розмежування за трьома типами висловлювань:

- висловлювання, яке є кримінальним злочином;

- висловлювання, яке не є кримінально караним, але може підлягати цивільним позовам чи адміністративним санкціям;
- висловлювання, яке не підлягає кримінальним, цивільним або адміністративним санкціям, але викликає стурбованість щодо толерантності, коректності та поваги прав інших людей.

Відповідно до плану держави повинні прийняти комплексне законодавство для боротьби з дискримінацією, що передбачає профілактичні та каральні заходи для ефективної боротьби з поширенням ненависті.

Для введення обмежень на свободу вираження поглядів експерти, які розробили Рабатський план, запропонували встановити високий поріг при визначенні порушення ненависті. Ідеться про те, що тільки найтяжчі образи класифікуються як розпалювання ненависті. Контекст, статус мовця, наміри, зміст і форма, ступінь публічності, імовірність реалізації заклику – такі параметри необхідно враховувати при визначенні hate speech.

Водночас медіаекспертка Тетяна Котюжинська зазначає [16]: протидіяти мові ворожнечі потрібно й за допомогою державної і саморегуляції.

А медіаюрист Інститут масової інформації Роман Головенко у статті «Це мертва норма» [49] зазначив, що спроба ввести цензуру на мову ворожнечі скоріше може відбутися шляхом домовленостей з олігархами, які володіють основними медіа. На нашу думку, медіавласність може впливати на поширення висловлювань ворожнечі. Це підтверджує те, що у виданні «Карпатський об'єктив», засновником якої є громадська організація «Товариство угорської культури Закарпаття» [78] та проугорський депутат Василь Брензович, не зафіксовано жодного випадку мови ненависті, об'єктом якої були б угорці. Водночас тричі згадано про українців, поляків, бангладешців як нелегальних мігрантів, а також поширено цитату про те, що *«угорська громада Закарпаття зазнає нападок»*..

Найпоширенішими способами профілактики патогенного впливу медіанасильства є законодавчі обмеження, громадські акції та медіаосвіта. В

Україні у 2003 р. ухвалено Закон “Про захист суспільної моралі”, який обмежує розповсюдження продукції, що пропагує культ насильства і жорстокості. У трактуванні українських законотворців це поняття охоплює “пропаганду застосування фізичної сили і насильства в стосунках між людьми чи людей щодо тварин, безжалісності і егоїзму як способу вирішення проблем чи досягнення поставлених цілей, культивування низьких інстинктів і потягів, смакування подробиць убивств, застосування тортур, показ кривавих розправ, проявів садизму та інших патологічних відхилень насильницького характеру”.

Відомий доктор філологічних наук, професор факультету журналістики Львівського національного університету ім. Івана Франка та співавтор монографії «Патогенний текст» Борис Потятиник [115] виділяє два варіанти нейтралізації патогенного тексту:

- організаційний, що полягає у контролі інформаційних потоків за допомогою певних організаційних заходів – цензури, протекціонізму (захист текстів естетичних, моральних, інтелектуальних тощо);
- альтернативно-конкурентний, що передбачає нейтралізацію патогенного тексту іншим – конкурентним текстом (нейтралізація, звичайно, відбувається у психіці «споживача» тексту).

Що таке мова ненависті?

Не існує міжнародно-правового визначення мови ворожнечі, а характеристика поняття "ненависті" суперечлива та спірна.

Принижувальні або дискримінаційні висловлювання стосовно особи чи групи на основі того, ким вони є, іншими словами, на основі їхньої релігії, етнічної приналежності, національності, раси, кольору шкіри, походження, статі чи іншого фактора ідентичності. Це часто корениться і породжує нетерпимість і ненависть. Замість того, щоб забороняти мову ненависті як таку, міжнародне право забороняє підбурювання до дискримінації, ворожості та насильства. Підбурювання є дуже небезпечною формою мовлення, оскільки воно прямо і навмисно спрямоване на ініціювання дискримінацію,

ворожість і насильство, що також може призвести до тероризму чи злочинів. Мова ворожнечі, яка не досягає порогу підбурювання, не забороняється міжнародним правом.

Стратегічне бачення Стратегія та План дій ООН з виступу ворожнечі має на меті надати Організації Об'єднаних Націй приміщення та ресурси для боротьби з мовою ненависті, що становить загрозу принципам, цінностям та програмам ООН.

Цілі подвійні:

Активізувати зусилля ООН щодо усунення першопричин та рушіїв мови ненависті

Забезпечити ефективну реакцію ООН на вплив мови ворожнечі на суспільство

Для вирішення питань ненависті ООН буде здійснювати дії на глобальному та національному рівнях, а також посилювати внутрішню співпрацю між відповідними структурами ООН [121]. Це створює серйозну небезпеку для згуртованості демократичного суспільства, захисту прав людини та верховенства права. Якщо не звертати увагу, це може призвести до актів насильства та конфліктів у більш широкому масштабі. У цьому сенсі мова ненависті є крайньою формою нетерпимості, яка сприяє злочинам на ґрунті ненависті.

Усвідомлюючи небезпечний зв'язок між мовою ненависті та насильством, ЄКРН [101] вважає, що кримінальна заборона необхідна, коли мова ненависті публічно підбурює до насильства щодо окремих людей або груп людей. У той же час кримінальні санкції слід застосовувати як крайній захід, і, поряд із цим, слід дотримуватися балансу між боротьбою з мовою ненависті, з одного боку, та захистом свободи слова, з іншого. Будь-які обмеження мови ворожнечі не мають замовчувати критику офіційної політики, політичної опозиції чи релігійних переконань, якщо вона необхідна

З цим питанням існують розумні розбіжності, оскільки різні демократії займають різні позиції. Наприклад, мова ворожнечі є незаконною у Великобританії, але в цілому легальною в США [106]. Точно так само виступ за тероризм є злочином у Великобританії, але в США є законним, якщо він не створює високого ризику спричинити неминуче насильство.

Коли йдеться про проведення межі між мовою ненависті та питаннями, що становлять суспільний інтерес, застосовується кілька законів, що стосуються окремих країн.

Минуло 30 років із прийняття перших австралійських законів (NSW), спрямованих на регулювання мови ненависті. Однак, дослідження показують мало доказів підходу до судових дій. Дослідження МкМари не виявило жодного «охолоджуючого ефекту» на свободу слова та дискусії в ЗМІ протягом 20 років.

На відміну від багатьох країн, які визнали кримінальним злочином серйозні форми мови ворожнечі (наприклад, Великобританія та Канада), Австралія пішла іншим шляхом. Австралійська модель передбачає створення цивільної кривди. Цей підхід був прийнятий, оскільки кримінальне покарання розглядається як непропорційне характеру шкоди та ризику, пов'язаного з мовою ненависті, і несумісне з прихильністю свободі вираження поглядів.

Це означає, що людям із цільового співтовариства доводиться подавати скарги щодо заяв про мову ворожнечі. Для забезпечення виконання закону не існує еквівалента поліції. Навіть такі установи, як Австралійська комісія з прав людини, не мають права розглянути справу. Більшість скарг на мову ворожнечі не продовжуються далі, ніж подання. Деякі вирішуються шляхом примирення. Більшість або вилучені, або покинуті. Багато скаржників просто хочуть зареєструвати своє заперечення проти поведінки [113]. Навіть якщо вони хочуть піти далі, багато хто не має для цього часу, ресурсів, досвіду, терпіння чи впевненості.

Подібний ефект від прийняття законів, які забороняють висловлювання ворожнечі, може бути й в Україні, де існує багаторічна недовіра владі та правосуддю. Таким чином, необхідні точкові дії, – саморегуляція тих, хто може поширювати ідеї ненависті в суспільстві.

Проект «Небезпечна мова» (DSP) [100] був створений для перевірки простої, оригінальної ідеї: що певний тип публічної мови має тенденцію каталізувати насильство між групами, і що ці знання можуть бути використані для запобігання такому насильству. Сьюзен Бенеш розробила цю ідею, створила термін небезпечна мова (DS) і розпочала DSP у 2010 році.

Працює в активній постійній співпраці з кількома науковцями та практиками, а також з окремими організаціями, такими як Центр Інтернету та суспільства Беркмана Кляйна в Гарварді, Центром управління комунікаціями Національного юридичного університету у Нью-Делі, Фондом цифрових прав у Лахорі, Лабораторією мережевої динаміки в Університеті Макгілл у Монреалі та Over Zero у США. Із 2011 року DSP також підтримує зв'язок з Facebook, Twitter, Google та іншими Інтернет-компаніями в якості неоплачуваного консультанта, пропонуючи ідеї щодо зменшення DS та іншого шкідливого вмісту в Інтернеті, одночасно захищаючи свободу слова.

Ідеї використовуються для спроб запобігти насильству в країнах, включаючи Кенію, Нігерію, Південний Судан, Індію, Пакистан, М'янму, Шрі-Ланку та Чехію.

Проект «Небезпечна мова» фінансується організацією New Venture Fund. Риторика сама по собі не може зробити мовлення небезпечним; контекст, у якому він передається, настільки ж важливий. Можна вловити цей контекст і проаналізувати мовлення на небезпеку, запитавши про п'ять аспектів мови:

Небезпечна мова – будь-яка форма висловлювання (наприклад, мова, текст чи зображення), яка може збільшити ризик того, що аудиторія погодиться чи вчинить насильство щодо членів іншої групи [100].

Небезпечна мова спрямована на групи. Загальні розділові лінії включають расу, етнічну приналежність, релігію, клас чи сексуальну орієнтацію, але в деяких випадках небезпечна мова спрямована на групи, що визначаються іншими ознаками, такими як професія, наприклад, журналісти.

Небезпечна мова посилює страх. Визначальною рисою небезпечної мови є те, що вона часто сприяє появі страху, настільки, наскільки виражає або сприяє ненависті. Наприклад, можна стверджувати, що інша група планує напасти на власну групу, не висловлюючи ненависті, проте це повідомлення може легко переконати людей попустити або вчинити насильство, нібито щоб відбитися від нападу. Насильство здавалося б захисним, а отже виправданим.

Небезпечна мова часто буває хибною. Небезпечна мова, як правило, неправдива - не дивно, оскільки вона описує цілі групи людей у жахливих термінах. На жаль, людей досить легко переконати в дезінформації (неправдиві твердження) чи дезінформації (неправдиві твердження, які поширюються свідомо чи навмисно). І коли брехня лякає, люди, швидше за все, поширюють їх, навіть коли вони не впевнені у своїй правді. За таких обставин люди можуть легко прийняти перебільшені або помилкові повідомлення.

Небезпечна мова шкодить побічно. Хоча небезпечна мова може призвести до страшної шкоди, вона робить це побічно, спонукаючи інших думати і діяти проти членів відповідної групи. Мова також може завдати шкоди безпосередньо, звичайно, ображаючи, принижуючи, принижуючи або лякаючи людей, яких, як він стверджує, описує - як, коли расист кричить нарікань на кольорову особу. Звичайно, одне повідомлення може завдати шкоди як прямому, так і опосередкованому.

Небезпечна мова та мова ненависті. Небезпечна мова також суттєво відрізняється від терміна "мова ненависті", який, хоча і широко вживаний, важко визначити чітко і послідовно. Серед визначень мови ненависті є одна

спільна нитка, яка полягає в тому, що вона ганьбить людину чи групу людей, оскільки вони належать до групи або поділяють якусь особистість.

Більшість визначень визначають типи груп. Наприклад, щоб розглядати мову ненависті, повідомлення мають бути спрямовані на людей, які поділяють релігію, расу чи етнічну приналежність. Інші типи ідентичності, які фігурують у деяких визначеннях, інвалідність, сексуальна орієнтація, стать, вік, культура, переконання, статус біженця, каста чи “життєва позиція”. Наприклад, розділ 135а Кримінального кодексу Норвегії визначає мову ворожнечі як "погрозу чи образу кому-небудь або підбурювання до ненависті чи переслідування або неповагу до кого-небудь через його (її) а) колір шкіри або національне чи етнічне походження, б) релігію чи життєву позицію, або в) гомосексуалізм, спосіб життя чи орієнтація». Закон Південної Африки визначає групи мов ворожнечі та ознаки, які відсутні в законах інших країн, такі як вагітність, сімейний стан, совість, мова, колір шкіри, та “будь-яка інша група, де дискримінація, заснована на цій іншій підставі, спричиняє або продовжує системну шкоду; підриває людську гідність; або негативно впливає на рівне користування правами та свободами людини серйозним чином, що порівнянно з дискримінацією. Закони більшості країн взагалі не забороняють мови ненависті, натомість криміналізують інші суміжні форми мови, такі як підбурювання до ненависті.

Широкі або розмиті визначення понять ворожнечі та пов'язаних із ними злочинів можуть поставити під загрозу свободу слова, оскільки уряди часто використовують невизначені закони, щоб покарати своїх політичних опонентів або тих самих меншин, проти яких існує мова ворожнечі.

Натомість небезпечна мова, оскільки це вужча, більш конкретна категорія, що визначається не суб'єктивними емоціями, такими як ненависть, а здатністю спричинити шкоду, яку занадто легко визначити - масове насильство, - і що багато людей може домовитись про бажання запобігти.

Покарання за висловлювання ненависті вкрай складно визначити на юридичному рівні, тому що кордони між переконливою аргументацією і

ненавистю розмиті. Як зауважує Мейбауер [112], мовна форма аргументації не завжди експлікується інтенцією мовця, риторика ненависті, яка містить аргументацію, – комунікативний комплекс, який складно оцінити та декодувати.

Утім, протидія поширення висловлювань ненависті в Україні обов’язкова для європейської інтеграції й дотримання обраного курсу. Увагу на це ще перед прийняттям безвізового режиму звертав В. Бакальчук [1] у статті «Суспільно-політичний вимір протидії мові ворожнечі (нетерпимості) в Україні».

Регуляція висловлювань ворожнечі ускладнюється тим, що немає ухваленого закону про інтернет-ЗМІ. Спроби запровадити Закон «Про медіа» активно тривають із часу подання Проєкту Закону від 27.12.2019 [52], серед ініціаторів якого народні депутати IX скликання: Ткаченко Олександр Владиславович, Потураєв Микита Русланович, Кравчук Євгенія Михайлівна, Констанкевич Ірина Мирославівна, Кабанов Олександр Євгенійович, Боблях Андрій Ростиславович, Богуцька Єлізавета Петрівна, Рябуха Тетяна Василівна, Нальотов Дмитро Олександрович, Циба Тетяна Вікторівна.

Однак цей документ викликав чимало критики з боку журналістів [83].

Новий Проєкт Закону про медіа в Україні 2693-2, зареєстрований 29.05.2020, обговорюється. За твердженням заступника керівника Офісу президента Кирила Тимошенка [74], в Україні ухваллять законопроект про медіа, коли виправлять у ньому всі недоліки й узгодять документ з представниками медіаринку.

Зважаючи на прогалини в законодавстві, що стосується медіа, можемо прогнозувати, що запровадження в нормативно-правових актах поняття «висловлювання ворожнечі», визначення чітких критеріїв адміністративної та кримінальної відповідальності за їхнє поширення буде довготривалим.

3.2. МЕДІАОСВІТА ЯК КЛЮЧ ПОДОЛАННЯ ПРОБЛЕМИ

Для визначення «мови ненависті» необхідно визначити, що таке ненависть, наскільки сильними або стійкими повинні бути емоції для суспільного впливу, чи означає «ненависть», що оратор ненавидить, чи намагається переконати інших ненавидіти. Саме тому розробка алгоритму виявлення hate speech – складний процес, при якому необхідно враховувати багато факторів.

Брак усталеної й загальноприйнятої класифікації висловлювань ненависті ускладнює розпізнавання висловлювань ненависті. Тому при здійсненні моніторингу варто звертати увагу на чутливі теми. Тож індикаторами висловлювання ворожнечі в закарпатських ЗМІ є теми: прикордоння, злочини, стосунки з Угорщиною. Тим часом, в одеських це – дискримінація соціальних груп (особи без зареєстрованого місця проживання, військовослужбовці), згадки етнічних груп в кримінальному контексті (найчастіше одесити та кавказці).

Так, здійснюючи контент-аналіз шляхом переглядання стрічки новин видання Mukachevo.net., бачимо заголовки від 19.09.2020: «На КПП "Тиса" зупинили жінку, яка намагалася вивезти закордон дитину». У назві немає вказівки на громадянство порушниці, але при відкритті статті одразу в ліді читаємо: *«Львів'янку, яка намагалася вивезти за кордон півторарічну доньку за недійсним документом, зупинили на КПП вчора 18 вересня»*. Описаний у журналістському матеріалі випадок, є резонансним, і потребує висвітлення, але вказівка на регіональну приналежність не є обов'язковою, не змінює суті статті, а натомість формує негативний образ представниці окремого регіону.

Подібний випадок і в статті *«10 000 пачок цигарок у шикарному автомобілі: угорці виявили контрабанду (ФОТО)»* Mukachevo.net від 17.09.2020, *«Угорські митники зупинили для перевірки в області Саболч-Сатмар-Берег, неподалік від кордону, автомобіль з німецькими номерами»*.

Водночас в інформаційному повідомленні «Mukachevo.net» від 20.09.2020 «Українець намагався перевезти через кордон на Закарпатті пістолет» є речення: *«Повертаючись з України в Чехію, 35-річний донецчанин у зоні митного поста «Тиса» Закарпатської митниці Держмитслужби «припаркував» свій автомобіль марки «TOYOTA» моделі «PROACE» у спрощеному виді контролю – «зеленому коридорі». Згадка про донецьку прописку можливого порушника не є необхідністю, а натомість закріплює негативне ставлення до представників Донбасу, де нині розгорнулася війна з Росією, На КПП "Лужанка" в мікроавтобусі із заробітчанами виявили контрабанду (ФОТО). 33-річний громадянин України, який віз до країн ЄС заробітчанин, вирішив перевезти закордон й півтисячі пачок цигарок. Mukachevo.net 12.09.2020.*

Отже, важливим є розвиток критичного мислення та медіаосвіти. Як слушно зауважив Борис Потятиник, «немає іншого виходу, крім медіаосвіти» [15]. Притому важлива медіаосвіта не тільки журналістів, а й читачів, котрі при виявленні агресивної риторики зможуть реагувати в коментарях.

Оскільки лєвова частка виявлених висловлювань ненависті міститься в скопійованих пресрелізах правоохоронних органів, то при навчанні останніх необхідно поглиблено розглядати тему висловлювання ворожнечі. Так, журналісти роблять покликання на:

- Мукачівський прикордонний загін:

«Як повідомляє прес-служба Мукачівського прикордонного загону, 2 громадян України перевозили від держзрубєжу 7 паломників-хасидів. Документи, які б посвідчували особу, були лише у 2 осіб. Попередньо встановлено, що затримані є громадянами США та Ізраїлю», «На КПП "Солотвино" затримали українця з 3760 поштовими марками (ФОТО). У прес-службі мукачівського прикордонного загону зазначають, таку кількість марок було виявлено серед особистих речей 67-річного українця, який прямував за кордон на машині марки "Опель"» (Mukachevo.net 14.09.2020),

«На Закарпатті контрабандисти на тракторі влаштували "перегони" з прикордонниками (ФОТО). Як пише прес-служба Мукачівського прикордонного загону, водій транспортного засобу проігнорував вимогу прикордонників про зупинку та ще дужче почав їхати. Три попереджувальні постріли змінили плани тракториста. У тракторі знаходилося 3 людини, зі слів - громадяни України, документів вони із собою не мали» (0312.ua, 01.09.2020).

- Західне регіональне управління Держприкордонслужби України:

«100 євро: Іноземець спробував підсунути гроші прикордоннику КПП "Дякове". Як повідомляють в Західному регіональному управлінні Держприкордонслужби України хабарем у розмірі 100 євро намагався підкупити прикордонників 45-річний громадянин Австрії» (Mukachevo.net, 11.09.2020).

- пресслужба Закарпатської митниці:

«Пенсіонер із Закарпаття спробував вивезти до Чехії рідкісні марки (ФОТО). 67-річного контрабандиста, уродженця смт Великий Бичків, викрили митники, коли він намагався перетнути митний пост «Солотвино» на автомобілі марки «Opel Insignia» чеської реєстрації. В пресслужбі Закарпатської митниці зазначають, що закарпатець обрав «зелений коридор», що звільняє громадян від письмової декларації» (Mukachevo.net 14.09.2020).

- Закарпатська обласна прокуратура:

«В Закарпатській обласній прокуратурі зазначають, що в понеділок 14 вересня, суддя Хустського районного суду обрав запобіжний захід 17-річному нападнику у вигляді тримання під вартою без застави. «Неповнолітнього закарпатця, який вбив чоловіка взяли під варту» (Mukachevo.net, 15.09.2020).

- Чопський прикордонний загін:

«На Закарпатті затримали 2-х нелегалів з Узбекистану та Азербайджану (ФОТО). Про це інформує пресслужба Чопського прикордонного загону» (Mukachevo.net 17.09.2020).

- Управління прикордонної поліції:

«6 вересня 2020 року в Угорщині двоє порушників кордону були заарештовані на околиці села Ченгершіма співробітниками Управління прикордонної поліції. Українці незаконно потрапили до Угорщини, а їх депортували до Румунії (ФОТО)» (Mukachevo.net 09.09.2020).

Указівка на громадянство, на нашу думку, не є важливою в зазначених публікаціях. А регулярна згадка у кримінальних хроніках представників певних держав дає привід вважати їх постійними порушниками закону, а отже принижує національну честь й гідність. Узагалі, першоджерелом таких повідомлень, за нашим спостереженням, є прес-служби Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби, прокуратури Закарпатської області тощо. Отож, щоб подолати проблему, необхідно, аби висловлювання ворожнечі не поширювали працівники прес-центрів правоохоронних структур, адже журналісти, не редагуючи прес-релізів, публікують їх. Це може бути спричинено браком часу або через неусвідомлення.

Саме тому необхідно здійснювати кампанії з інформування громадськості про негативні наслідки hate speech, її види, шляхи розпізнавання. У цьому контексті цінним є досвід проведення відповідних заходів в різних регіонах України. До прикладу, Одеська обласна організація «Комітету виборців України» за фінансової підтримки Посольства Федеративної Республіки Німеччини в Україні в 2017 році впровадила ініціативу «Мова ворожнечі» в українських ЗМІ: ідентифікація та протидія» [28]. У її контексті організовано тренінги, круглі столи для журналістів, блогерів, студентів у Одесі, Херсоні, Чернівцях.

У межах проекту «Overcoming Hate Speech in Media, Southern Regions, Ukraine» [63], що реалізується за підтримки Офісу Верховного комісара з

прав людини ООН (Женева) з грудня 2017-ого до грудня 2018 року, здійснили моніторинг ЗМІ на півдні України (Одеська, Миколаївська, Херсонська області) для оцінки рівня мовної агресії. Також організували тренінги, форуми для молодих журналістів, правозахисників.

На Закарпатті семінар «Україна: мова ворожнечі у часи війни» [48] у 2014 році провів журналіст, співкоординатор проекту «Без кордонів», координатор Ресурсного центру для допомоги вимушеним переселенцям Максим Буткевич. Розробка проблематики започаткована й на кафедрі журналістики Ужгородського національного університету. Виявлення агресивної риторики здійснюється в межах вивчення дисциплін. Скажімо, студенти проаналізували низку закарпатських онлайн-видань, аби перевірити їх на наявність нетолерантних висловлень [44].

На наш погляд, низький рівень професіоналізму – прямий наслідок використання мови нетерпимості. Розпізнавання таких висловлювань необхідно включити в навчальні програми підготовки журналістів. Такі програми вже розроблено викладачами журналістики з різних закладів вищої освіти України у виданні «Права людини та медіадіяльність» [49], що стало результатом реалізації програми стажування «Академія з прав людини для журналістів і журналісток» за фінансування Програми розвитку ООН в Україні та Міністерства закордонних справ Данії.

Для мінімізації hate speech вважаємо за необхідне підвищувати рівень медіаграмотності майбутніх медійників, журналістів-практиків, громадськості, інформуючи про явище мови ворожнечі, можливості її розпізнавання та уникнення. Задля цього корисно влаштовувати лекції, тренінги, круглі столи, які вже були реалізовані в Україні, а також розглядати відповідні теми в межах навчального процесу при підготовці фахівців зі спеціальності «Журналістика». Дібрані нами приклади стануть у пригоді при ілюструванні видів висловлювань ненависті.

Також зазначимо, що практика засвідчує дієвість здійснення моніторингів висловлювань ворожнечі. Так, в одеських інтернет-виданнях

частота використання висловлювань ненависті менша порівняно із закарпатськими.

Висновки до розділу.

Існують дискусії щодо заборони висловлювань ворожнечі, яка може розцінюватися, як обмеження свободи слова. Ми є прихильниками обмеження цілеспрямованих образ на основі расової, статевої належності, релігійних оглядів, етнічного походження, сексуальної орієнтації або інших ознак окремих осіб чи груп. Уважаємо, що висловлювання ненависті можуть стати підґрунтям до агресивних дій. Ряд міжнародних документів забезпечують рівноправність людей, і ми наголошуємо на необхідності їх дотримання.

В українському законодавстві взагалі немає поняття «висловлювання ворожнечі». Зважаючи на прогалини в законодавстві, дискусії навколо закону про медіа в Україні, можемо прогнозувати, що запровадження в нормативно-правових актах поняття «висловлювання ворожнечі», визначення чітких критеріїв адміністративної та кримінальної відповідальності за їхнє поширення буде довготривалим.

Для протидії поширення висловлювань ворожнечі необхідно розвивати медіаосвіту, притому – не тільки медійників. Оскільки лєвова частка емпіричного матеріалу (згадка етносів у кримінальному контексті), – не власне журналістські матеріали, а прєсрєлізи правоохоронних органів, то останнім також потрібно вивчати проблему.

Дослідження підтверджують, що мінімізувати поширення агресивної риторики дозволяють регулярні моніторинги та просвітницькі заходи.

Загалом розвиток критичного мислення, утвердження принципів толерантності та гуманізму є основою протидії поширення висловлювань ненависті.

ВИСНОВКИ

1. Вивчено підходи до визначення поняття «мова ворожнечі». З'ясовано, що серед іноземних та вітчизняних науковців існують протиріччя термінологізації вислову hate speech, який українською перекладено як «мова ворожнечі». Більш коректним вважаємо термін «висловлювання ворожнечі».

2. Розглянуто класифікацію hate speech та визначено, що залежно від регіону можуть бути специфічні види висловлювань ненависті (на прикладі аналізу контенту ЗМІ прикордонних регіонів). Наприклад, русинське питання та українсько-угоорські відносини в закарпатських виданнях, послідовна згадка етнічних груп як порушників правил переходу кордону (у закарпатських та одеських виданнях). Запропоновано періодизацію дослідження висловлювань ненависті.

3. Визначено найпоширеніші види висловлювань ненависті в онлайн-медіа «Mukachevo.net», «Голос Карпат», «0312.ua» та «Думская», «Таймер», «048.ua» за 2019-2020 рр.) Серед них – називання представників окремих груп у кримінальних хроніках, часто із порушенням презумпції невинуватості (найчастіше в регіональних медіа фігурують місцеві жителі), наголошення на згубному впливі ромів і кавказців, некоректні терміни про осіб інвалідністю («інваліди»), осіб без постійного місця проживання («бомжі»), військовослужбовців («атошники»).

4. Здійснено порівняння частотності вживання висловлювань ненависті в закарпатських та одеських ЗМІ. У ході контент-аналізу матеріалів медіа «032.ua» і «048.ua» за вересень 2020 року бралося по 900 матеріалів. Відсоток висловлювань ненависті в «032.ua» становить 9,8 % від загальної кількості публікацій. У виданні «048.ua»

зафіксовано в 3,5 рази менше висловлювань ненависті: 2,5 % від проаналізованих публікацій.

5. З'ясовано, що регулярні моніторинги висловлювань ненависті в ЗМІ (які здійснюються в південних регіонах України) мають ефект. Скажімо, замість називання етносу в текстах вживають лексеми «іноземець», «громадянин іншої держави».

6. Проаналізовано: контекст впливає на «розширення тематики» висловлювань ненависті. Зокрема, із появою пандемії з'явилися нетолерантні висловлювання стосовно китайців, оскільки в їхній країні зафіксували перші випадки захворювання. Крім того, звернено увагу на негативний вплив на суспільство та провокування агресії світлина з сценами насильства, поширені в ЗМІ.

7. Визначено, мінімізації поширення агресивної риторики сприяє медіаосвіта, притому – не тільки медійників. Оскільки лівова частка емпіричного матеріалу (згадка етносів у кримінальному контексті), – не власне журналістські матеріали, а пресрелізи правоохоронних органів, то останнім також потрібно вивчати проблему. Уникати поширенню висловлювань ненависті дозволяють регулярні моніторинги та просвітницькі заходи. Загалом розвиток критичного мислення, утвердження принципів толерантності та гуманізму є основою протидії поширенню висловлювань ненависті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бакальчук В.О. Суспільно-політичний вимір протидії мові ворожнечі (нетерпимості) в Україні. URL: <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/mova-8e1e2.pdf> (10.04.2020).
2. Васьківський Ю. Патогенність рекламного тексту в українському медіапросторі: шляхи викорінення. *Вісник Львівського університету*. Л., 2012. Випуск 36 С. 359-364.
3. Вебер А. [пер. з англ.; за заг. ред. Павліченка О. М.] К.: Тютюкін, 2010. 96 с.
4. Виклики мови ворожнечі в медіа обговорюють на регіональній конференції Ради Європи в Загребі. *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення* : веб-сайт. URL: <https://www.nrada.gov.ua/vyklyky-movy-vorozhnechi-v-mediaobgovoryu-yut-na-regionalnij-konferentsiyi-rady-yevropy-v-zagrebi/> (дата звернення: 28.03.2019).
5. Вільне радіо і телебачення тисячі пагорбів. *Вікіпедія* : веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Вільне_радіо_і_телебачення_тисячі_пагорбів (дата звернення: 09.12.2018).
6. В Одессе презентовали рейтинг самых популярных СМИ. URL: <https://odessamedia.net/news/v-odesse-prezentovali-reiting-samih-populyarnih-smi> (09.08.2020).
7. Горбачова О. Мова ворожнечі : ксенофобія чи безладність. Правий екстремізм і толерантність : з досвіду України та Німеччини. Київ : Заповіт, 2008. С. 36–43.
8. Горшков Д. Мова ворожнечі: що це таке і як з цим боротися. *УНІАН* : веб-сайт. URL: <http://www.unian.ua/human-rights/151150-mova-vorojnechi-scho-tse-take-i-yak-z-tsim-borotisya.html> (дата звернення: 09.12.2018).

9. Дашченко Н. Л., Андріїшина. Лексико-семантичні вияви патогенності у регіональній періодиці. *Українське журналістикознавство*, 2016. Вип. 17. С. 6-12.
10. Декларація принципів толерантності від 16.11.1995 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_503 (дата звернення: 20.03.2019).
11. Декларація ЮНЕСКО про расу та расові заборони від 27 лист. 1978 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_906 (дата звернення: 20.03.2019).
12. Джакобс Дж., Поттер К. Злочини ненависті: Карне право і політика ідентичності. Нью-Йорк: видавництво «Оксфордський університет», 1998. С.11.
13. Дзялошинский И.М. Кому выгодно тиражирование нетерпимости? *Язык мой. Проблема этнической и религиозной нетерпимости в российских СМИ* / сост. А.М. Верховский. Москва: РОО «Центр "Панорама"», 2002. С. 100–114.
14. Дібрівна Е., Кухарчук Р. Мова ворожнечі як тавро і цензура. Європейський контекст. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2017/09/22/7155975/>(дата звернення: 28.03.2019).
15. Довженко Отар. Борис Потятиник: «Немає іншого виходу, крім медіаосвіти» / Отар Довженко, Борис Потятиник. URL: <http://www.mediakrytyka.info/ohlyady-analytyka/borys-potyatynuk-nemaye-inshoho-vykhodu-krim-mediaosvity.html> (06.08.2020).
16. Дорош М. Мова ворожнечі – нові прояви та наслідки. Детектор медіа веб-сайт. URL: https://ms.detector.media/media_law/law/mova_vorozhnechi_novi_proyavi_ta_naslidki/ (дата звернення: 28.03.2019).
17. Дуцик Д. «„Мова ворожнечі“ в дискурсі українських медіа». *Збірник наукових праць Донецького державного університету управління*. Том XIII. Серія Соціологія. Випуск 217. Донецьк, 2012. С. 112-119.

18. Евстафьева А. Язык вражды в средствах массовой информации: лингвистические и экстралингвистические факторы функционирования: диссертация кандидата филологических наук. Тольятти, 2009. 298 с.
19. Енциклопедія прав людини: соціально-педагогічний аспект: колективна монографія / за ред. Н.А. Сейко. Житомир: видавництво «Волинь», 2014 – С. 157.
20. Загальна декларація прав людини від 10.12.1948 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015 (дата звернення: 20.03.2019).
21. Ісакова Т. О. Мова ворожнечі як проблема українського інформаційного простору. *Стратегічні пріоритети. Серія : Політика*. 2016. № 4. С. 90–97.
22. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього : конвенція від 18 берез. 1954 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155 (дата звернення: 20.03.2019).
23. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи від 4 лист. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 20.03.2019).
24. Кочерган М.П. К-55 Вступ до мовознавства: Підручник для студентів філологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. К.: Видавничий центр "Академія", 2001. С. 31-34.
25. Кузнєцова Т. Мова ворожнечі в регіонах: сучасні надбання в одеських медіа. *Вісник Львівського університету. Серія Журналістика*. 2019. Випуск 45. С. 192–199.
26. Кузнєцова Т. В. Погляд на риторику ненависті в одеських ЗМІ: сьогоденні реалії. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Соціальні комунікації»*. 2018. № 12. С. 46–50 URL: <https://periodicals.karazin.ua/sc/article/view/11777> (дата звернення: 17.01.2019).

27. Кузнєцова Т., Штурхецький С. Стандарт рівності: посібник пресової практики з гендерної перспективи. Рівне, 2015. С. 48.
28. Куссе Х. Агрессия и аргументация; пер. с нем. М. Новосёловой. Винница: Издательство ФОП Кушнир Ю. В., 2019. 300 с.
29. Ліщинська Н. М. Патогенний текст як засіб масової маніпуляції. Документ у збереженні індивідуальної / соціальної пам'яті: Збірник наукових праць. 2016.
30. Макеев В. Законопроект № 9275, що дозволяє застосовувати санкції проти ЗМІ, приховує вражаючу атаку на свободу слова і демократію. *Національна спілка журналістів України : веб-сайт*. URL: <http://nsju.org/article/7553> (дата звернення: 25.03.2019).
31. Масімова Л.Г. Критерії патогенності тексту. *Наукові записки Інституту журналістики*. Т. 41. 2010. Київ. С. 150-152
32. Медведєва М., Дібрівна Е., Кухарчук Р. «Мова ненависті» в міжнародному та європейському правовому контексті. *Актуальні проблеми міжнародних відносин : зб. наук. праць*. 2017. Вип. 133. С. 95-105
33. Методологія аналізу ЗМІ окупованих територій Донецької та Луганської областей *Інститут масової інформації : веб-сайт*. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/metodologiya-analizu-zmi-okupovanih-teritoriy-donetskoji-ta-luganskoji-oblastey-ucbi-2017/> (дата звернення: 09.12.2018).
34. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 04.02.1994 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105 (дата звернення: 20.03.2019).
35. Мова ворожнечі у ЗМІ: якою вона буває та до чого призводить. *Інститут масової інформації : веб-сайт*. URL: <http://imi.org.ua/journalisticstandards/55429-mova-vorohnechi-u-zmi-yakoyu-vona-buvae-ta-do-chogo-prizvodit-infografika.html> (дата звернення: 09.12.2018).

36. Мова ворожнечі та ЗМІ: міжнародні стандарти та підходи / за ред. Бондаренко О., Буткевич М., Федорович І. Київ, 2015. 64 с.
37. Мова ворожнечі. *Вікіпедія* : веб-сайт. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мова_ворожнечі (дата звернення: 09.12.2018).
38. Мониторинг языка вражды в социальных сетях в Казахстане / Сост. П.Банников. Алматы: МЦЖ Medianet, 2017. С. 11.
39. Моніторинг проявів расової та етнічної ворожнечі чи нетерпимості в українському сегменті Інтернету – поширення мови ворожнечі та заклик до нетерпимості (мова ворожнечі, як зброя для правої риторики). – К.: ФО-П «Борбулевич З.І.», 2011. С. 20-21.
40. Навчально-практична програма для регіональних журналістів з протидії «мові ворожнечі». *Одеська обласна організація «Комітет виборців України»* : веб-сайт. URL: http://cvu.od.ua/ua/announce/navchalno-praktichna-programa-dlya-regionalnih-jurnalistiv-z-protidiyi-movi-vorohnechi_557/ (дата звернення: 02.04.2019).
41. Найбільше мови ворожнечі в онлайн-ЗМІ Львова й Одеси – дослідження ІМІ. URL: https://imi.org.ua/news/najbilshe-movy-vorohnechi-v-onlajn-zmi-lvova-i-odesy-doslidzhennya-imi-i33790?fbclid=IwAR0Qjx3VLaebmjIjxdEMeKRcua_wriTBLG_Mn2aqo8WQsifcYVCF5dO3il0 (07.09.2020).
42. Новий закон з відповідальності за мову ворожнечі на телебаченні і радіо – на часі, – правозахисниця. *ИзбирКом* : веб-сайт. URL: <https://izbirkom.org.ua/news/obshchestvo-19/2018/novii-zakon-z-vidpovidalnosti-za-movu-vorohnechi-na-telebachenni-i-radio-na-chasi-pravozakhisnitsia/> (28.03.2020).
43. Нові Санжари протестують: "Товкли, як котів. Багатьох пов'язали". URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-51570611> (03.03.2020).
44. Ознаки нетолерантності в закарпатських онлайн-медіа. *Media Vista*. URL: <https://mediavista.com.ua/archives/2836> (07.06.2020).

45. Потятиник Б. В. Медіа: ключі до розуміння. Львів : ПАІС, 2004. 312 с.
46. Потятиник Б. Немає іншого виходу, крім медіаосвіти.
URL:<https://ms.detector.media/mediaosvita/post/11015/2010-10-14-boris-potyatinik-nemae-inshogo-vikходу-krim-mediaosviti/> (08.02.2020)
47. Потятиник Б. Патогенний текст / Б. Потятиник, М. Лозинський. Львів : Місіонер, 1996. 296 с.
48. Почепцов Г. Распознавание пропаганды и языка ненависти. *Псих-Фактор* : веб-сайт. URL.: <https://psyfactor.org/lib/propaganda33.htm> (дата звернення: 02.03.2019).
49. Права людини та медіадіяльність: збірник навчальних програм викладачів і викладачок журналістики / за ред. Шендеровського К. Київ: Інститут журналістики КНУ імені Тараса Шевченка, 2018. 150 с.
50. Преступления на почве ненависти: предотвращение и реагирование. Методическое Руководство для НПО в регионе ОБСЕ. URL: <http://www.osce.org/ru/odihr/39822> (дата звернення: 17.01.2019).
51. Прищепа Г. «Мова ненависті» як лінгвістичний маркер «гібридної війни». *Психолінгвістика. Психолінгвістика. Psycholinguistics*. 2017. Вип. 22 (2). С. 98–112.
52. Проект Закону про медіа. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67812 (10.04.2020).
53. Проскуркіна С. Семантичний простір сучасного публіцистичного тексту / С. Проскуркіна. URL: <http://bibl.kma.mk.ua/pdf/naukpraci/movoznavtvo/2010/138-125-12.pdf> (17.06.2020).
54. Про боротьбу з тероризмом : Закон України від 4 лист. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/638-15> (дата звернення: 20.03.2019).
55. Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту інформаційного простору : проект закону від 7 лист. 2018 р. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=64909 (дата звернення: 20.03.2019).

56. Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні від 4 лист. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2782-12> (дата звернення: 20.03.2019).
57. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 13 трав. 2014 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17> (дата звернення: 20.03.2019).
58. Про інформацію : Закон України від 1 січ. 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12> (дата звернення: 20.03.2019).
59. Про кількість та склад населення Закарпатської області за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. URL: <http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/general/nationality/zakarpattia/> (18.02.2020).
60. Про телебачення та радіомовлення : Закон України від 4 лист. 2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12> (дата звернення: 20.03.2019).
61. Про національні меншини в Україні. Закон України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-12#Text>
62. Рабатский план действий по запрету пропаганды национальной, расовой или религиозной ненависти, представляющей собой подстрекательство к дискриминации, вражде или насилию. *Управление Верховного комиссара ООН по правам человека* : веб-сайт. URL: <https://www.sova-center.ru/directory/2014/11/d30593/> (дата звернення: 15.03.2019).
63. Разъясня «язык вражды»: Практическое пособие. С. 16. URL: https://www.article19.org/wp-content/uploads/2015/12/A19_Hate-Speech-Report-2018_Russian.pdf (дата звернення: 17.01.2019).
64. Рейтинг prnews.io на базі аналітики SimilarWeb. URL: <https://prnews.io/ru/sites/> .(09.08.2020).
65. Рекомендація N R (97) 20 Комітету міністрів Ради Європи державам-учасникам з питань «розпалювання ненависті». URL:

- https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_093?lang=en (дата звернення: 15.12.2018)
66. Роми Ужгорода влаштували флешмоб проти мови ворожнечі (фото, відео). *Правовий простір* : веб-сайт. URL: <http://legalspace.org/ua/napryamki/posilennya-romskikh-gromad/item/10326-romy-uzhgoroda-provely-fleshmob-proty-movy-vorozhnechi-foto-video> (дата звернення: 02.04.2019).
67. Савончак В. Я. Мова ворожнечі у ЗМІ: до дискусії про поняття. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2012. – С. 4.
68. Серажим К. С. Журналістський текст патогенного характеру / Серажим К. С. // Держава та регіони : науково-виробничий журнал. 2010. № 2. С. 161–171.
69. Сікора С. Дещо про український шовінізм з закарпатським присмаком. Mukachevo.net. URL: <http://www.mukachevo.net/en/blogs/view-post/1539> (08.04.2020).
70. Сікора С. У своїй хижі – своя правда. Mukachevo.net. 18.07.2020. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/blogs/view-post/1588> (08.05.2020).
71. Словник української мови: в 11 томах. Том 6, 1975. С. 94.
72. Тараненко А. Русинська карта. Як ми шукали руку Москви і сепаратистів на Закарпатті – репортаж із Ужгорода. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2020/11/11/7273111/> (дата звернення: 11.11.2020).
73. Телеканал «Інтер» має сплатити понад 4 млн. гривень штрафу за розпалювання ворожнечі в ефірі 9-го травня. *Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення* : веб-сайт. URL: <https://www.nrada.gov.ua/telekanal-inter-maye-splatyty-ponad-4-mln-gryven-shtrafu-za-rozpalyuvannya-vorozhnechi-v-efiri-9-go-travnya/> (дата звернення: 28.03.2019).

74. Тимошенко К. Закон про медіа ухвалить, коли ним будуть задоволені представники медіаринку. URL: <https://detector.media/community/article/182891/2020-11-27-kirilo-timoshenko-zakon-pro-media-ukhvalyat-koli-nim-budut-zadovoleni-predstavniki-mediarynku/> (27.11.2020).
- 75.
76. Трагедія в Лощинівка: постраждалі від погрому судяться з поліцією і сільським головою. Думська. <https://dumskaya.net/news/tragediya-v-loshchinovke-izgnannye-iz-sela-na-yu-081981/>
77. Україна. Мова ворожнечі у часи війни: тренінг в Ужгороді. Varosh : веб-сайт. URL: <http://varosh.com.ua/all/post/novinyshow/ukraina-mova-vorozhnechi-u-chasi-vijni-trening-v-uzhgorodi#.XOPDRjrVJPb> (дата звернення: 02.04.2019).
78. Ухвала Чортківського районного суду Тернопільської області від 11 березня 2019 р. Справа № 608/788/18. Єдиний реєстр досудових рішень : веб-сайт. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/80374539> (дата звернення: 02.04.2019).
79. Це мертва норма: експерт про законопроект, яким передбачаються санкції проти ЗМІ. Громадське : веб-сайт. URL: <https://hromadske.ua/posts/ce-mertva-norma-ekspert-pro-zakonoproekt-yak-im-peredbachayutsya-sankciyi-proti-zmi> (дата звернення: 25.03.2019).
80. Чи має рацію? Бютівець Крулько заявив, що русинів не існує (ВІДЕО). Mukachevo.net. URL: <http://www.mukachevo.net/ua/news/view/1855457> (05.06.2020)
81. Чумак Ю. Значення етнічного походження правопорушників як вияв мови ворожнечі. Права людини в Україні : веб-сайт. URL.: <http://khp.org/index.php?id=1225720456> (дата звернення: 15.03.2019).
82. Шаповалова Г., Шебештян Я. «Мова ворожнечі»: термінологічний (нон)сенса. Media Vista : веб-сайт. URL: <https://mediavista.com.ua/archives/2833> (дата звернення: 17.01.2019).

83. Штогрін І. «Закон про медіа»: чіткі правила для усіх чи наступ на свободу слова й інтернет. Радіо Свобода. 15.0.2020 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/zakon-pro-media-krytyka/30670314.html> (10.04.2020).
84. Штурхецкий С. Медиаграмотность. Практическое учебное пособие для высших учебных заведений по медийной и информационной грамотности. 2018. С. 36. URL: https://www.mediagram.ru/netcat_files/99/123/h_f675376590f9eb406dc9e32f0ff7c7ae (дата звернення: 09.12.2018).
85. Що таке мова ворожнечі? *Xenomonitor* : веб-сайт. URL: <http://www.xenomonitor.org/uk/news/3-regular-category> (дата звернення: 09.12.2018).
86. Щорічна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання прав і свобод людини і громадянина у 2018 році. / Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Київ, 2019. С. 100.
87. Язык вражды в русскоязычном Интернете: материалы исследования по опознаванию текстов ненависти. Дубровский Д. В. и др. Санкт-Петербург: Издательство Европейского университета в Санкт-Петербурге, 2003. 72 с.
88. Язык вражды против общества: (сб. статей) / сост.: А. Верховский. М.: Центр «Сова», 2007. 259 с.
89. Anderson, Luvell/Haslanger, Sally/Langton, Rae (2012): Language and race. In: Gilian Russel/Delia Graff Fara (Hg.): The Routledge Companion to Philosophy of Language. London, 753–767.
90. Baker, Edwin (2009): Autonomy and Hate Speech. In: Hare, I./Weinstein, J. (ed.): Extreme Speech and Democracy. New York, 139-157.
91. Bik O. Preserving Human Mental Health through Control of Pathogenic Text in Mass Media by Means of Indexing and Marking. Mental Health Global Challenges. Vol. 1 No. 1 Italy, 2018.

92. Bonacchi S. (2017): Sprachliche Aggression beschreiben, verstehen und erklären. Theorie und Methodologie einer sprachbezogenen Aggressionsforschung. In: Silvia Bonacchi (Hg.): Verbale Aggression: Multidisziplinäre Zugänge zur verletzenden Macht der Sprache. Berlin u. a., 3–31.
93. Boyle K. Hate Speech: The United States versus the Rest of the World?’, *Maine Law Review* 53. 2001. P. 487–502.
94. Brison S. 1998. The autonomy defense of free speech. *Ethics* 108(2). P. 312.
95. Brown A. What is hate speech? Part 2: Family resemblances. *Law Philos.* 36(5). 2017. P. 561–613.
96. Brink D.: Millian Principles, Freedom of Expression, and HateSpeech. In: *Legal Theory*, 7. 2001. P. 119-157.
97. Butler Judith. *Excitable Speech: A Politics of the Performative*. Psychology Press. Berkeley. 1997. 185 p.
98. Caitlin El. *Hate Speech in Social Media: An Exploration of the Problem and Its Proposed Solutions*. University of Colorado Boulder. 2013
99. Cohen-Almagor R. *Hate and Racist Speech in the United States: A Critique*, 2016. URL.: <https://ssrn.com/abstract=2880753> (18.03.2019).
100. Dangerous speech: a practical guide. by the Dangerous Speech Project <https://dangerousspeech.org/guide/> (28.05.2020).
101. ECRI conclusions on the implementation of the recommendations in respect of Ukraine subject to interim follow-up Adopted on 7 April 2020 1 Published on 2 June 2020. <https://rm.coe.int/ecri-conclusions-on-the-implementation-of-the-recommendations-in-respe/16809e8277> (09.07.2020).
102. ECRI report on Ukraine (fifth monitoring cycle) Adopted on 20 June 2017 Published on 19 September 2017. URL: <https://rm.coe.int/fifth-report-on-ukraine/16808b5ca8/> (09.07.2020).

103. Hate. Glosbe.com. URL: <https://uk.glosbe.com/en/uk/speech> (26.06.2020).
104. Hate speech and violence. URL: <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/hate-speech-and-violence> (22.05.2020).
105. Heyman S. Hate Speech, Public Discourse, and the First Amendment. In: Hare, I./Weinstein, J. (eds.): Extreme Speech and Democracy. New York, 2009. P. 158-181.
106. Howard J. Free speech in the UK: it's the business of parliament, not Ofcom, to judge what is ok to publish. URL: <https://theconversation.com/free-speech-in-the-uk-its-the-business-of-parliament-not-ofcom-to-judge-what-is-ok-to-publish-132219> (28.07.2020).
107. Sumner L.W. Should Hate Speech Be Free Speech? 2000. URL: <https://web.stanford.edu/class/polisci92n/readings/nov.20.2.sumner.pdf> (12.05.2020).
108. Countering online hate speech / Gagliardone I., Gal D., Alves T., Martinez G. Paris : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2015. P. 13.
109. Dangerous speech. URL: <https://dangerousspeech.org/> (07.08.2020).
110. Hate speech. Oxford living dictionaries : веб-сайт. URL: https://en.oxforddictionaries.com/definition/hate_speech (дата звернення: 16.02.2019)
111. Hate speech. *Онлайн-словник Glosbe* : веб-сайт. URL.: <https://uk.glosbe.com/en/uk/hate%20speech> (дата звернення: 15.03.2019).
112. Meibauer, J. (ed.) 2013. Hassrede/Hatespeech. Interdisziplinäre Beiträge zu einer aktuellen Diskussion. Gießen.
113. McNamara L. The Impact of Hate Speech Laws on Public Discourse in Australia 2010–2011. URL: <https://researchdata.edu.au/impact-hate-speech-discourse-australia/70810> (04.06.2020).

114. Mendel T. Hate Speech Rules Under International Law, 2010. URL.:<http://www.law-democracy.org/wp-content/uploads/2010/07/10.02.hate-speech.Macedonia-book.pdf> (17.03.2019).
115. Overcoming Hate Speech in Media, Southern Regions, Ukraine. *Молодіжний центр ефективних комунікацій : веб-сайт*. URL: <http://effcomcentre.org/hate-speech-in-media> (дата звернення: 02.04.2019)
116. Paul, Ellen Frankel & Miller, Fred Dycus. Freedom of Speech: Volume 21, Part 2. Cambridge University Press, 2004. P. 45.
117. Parekh B. Is there a case for banning hate speech? In *The Content and Context of Hate Speech: Rethinking Regulation and Responses*, ed. M Herz, P Molnar, pp. 2012. Cambridge, UK: Cambridge Univ. Press. P. 37–56.
118. Susan Benesch. Dangerous Speech: A Proposal to Prevent Group Violence. URL: <https://www.usmmm.org/m/pdfs/20140212-benesch-countering-dangerous-speech.pdf> (15.03.2019).
119. The Camden Principles on Freedom of Expression and Equality/ Article 19. 2009. URL: <https://www.refworld.org/docid/4b5826fd2.html> (17.03.2019).
120. Toni Marie Massaro. *Equality and Freedom of Expression: The Hate Speech Dilemma*, 32 Wm. & Mary L. Rev. 211, 1991. P. 213. URL: <https://scholarship.law.wm.edu/wmlr/vol32/iss2/3> (14.03.2019).
121. United Nations strategy and plan of action on hate speech. URL:<https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/UN%20Strategy%20and%20Plan%20of%20Action%20on%20Hate%20Speech%2018%20June%20SYNOPSIS.pdf> (08.08.2020).
122. William M. Curtis. Hate speech. *Encyclopædia Britannica* : web-site. URL: <https://www.britannica.com/topic/hate-speech> (14.03.2019).

ДОДАТКИ

Приклади висловлювань ненависті в закарпатських та одеських інтернет-ЗМІ.

1. Жорстокість вражає: над ромами в центрі Києва вчинили самосуд (ВІДЕО 18+). – Mukachevo.net, 02.09.2020.

MUKACHEVO.NET
дізнайся першим

Неділя, 6 грудня 2020

ГОЛОВНА ПОЛІТИКА ЕКОНОМІКА КУЛЬТУРА СПОРТ КРИМІНАЛ ЖИТТЯ

Навігатор | Англія | Мультимедіа | Бізнес | Час-оперейс | Сервіс | Рекламні

Реклама:

MONEY 24 валюту! Вигравай!

Жорстокість вражає: над ромами в центрі Києва вчинили самосуд (ВІДЕО 18+)

Середа, 02.09.2020 | 21:26 | 23737 | 41

Мережу шокували методи чоловіка на Майдані Незалежності, який побив жінку за нібито вчинений ними злочин.

З відео, яке оприлюднив [Слава Масонський](#) видно, що жінка ромської народності перехожий звинуватив у крадіжці та почав на них лаятися та бити.

Інші перехожі, бачачи самосуд, вирішили заспокоїти чоловіка. Проте він погрожуючи, присів на балончиком в очі чоловіка, який заступився за ромів.

Про те, як відбувався конфлікт в центрі Києва дивіться у відео.

УВАГА! НА ВІДЕО ПРИСУТНЯ НЕНОРМАТИВНА ЛЕКСИКА!

Відео недоступне
This video may no longer exist, or you don't have permission to view it.
Дослідження

2. В Ужгороді неповнолітні роми замотали собаці голову поліетиленовим пакетом і викинули в смітник (ФОТО). – Голос Карпат, 08.07.2020.

ГОЛОС КАРПАТ

USD 25.8848 +3° Ужгород

Українська

УСІ НОВИНИ ЗАКАРПАТТЯ ГОЛОВНЕ

«Старінові зміни»: в одній з ОТГ на Закарпатті ексо-голову переобрили на керуючого справами

15.07, 08.12.2020 ПЕРЕЧИН ВЛАДА ЕКСКЛЮЗИВ 69

В Ужгороді серед дня невідомий намагався викрасти велосипед (ВІДЕО)

15.05, 08.12.2020 УЖГОРОД СУСПІЛЬСТВО ВАЖИВО 3

До відомої закарпатці: МОЗ рекомендує фізичні вправи, які можна виконувати на робочому місці (ВІДЕО)

14.57, 08.12.2020 СУСПІЛЬСТВО ВАЖИВО 8

Куртисіда: Карло Керечанин розповів, як живуть художники в наш час (ФОТО, ВІДЕО)

14.35, 08.12.2020 ВІНОГРАДІВ СУСПІЛЬСТВО ЕКСКЛЮЗИВ 13

Відомо, кого звільнили від сплати ЄСВ з 1 січня 2021 року та кому "пробачать" недроймки, штрафи і пеню

14.15, 08.12.2020 СУСПІЛЬСТВО ЕКСКЛЮЗИВ 174

Названо топ пісень, які наспівували Google для пошуку

13.50, 08.12.2020 КУЛЬТУРА ЛАЙТ 20

Головою Берегівської районної ради став Карло Резеш

13.35, 08.12.2020 БЕРЕГОВО ВЛАДА ЕКСКЛЮЗИВ 238

У Боснії і Герцеговині депутатом обрали колишнього наркоторговця

13.22, 08.12.2020 ВЛАДА 12

В селі на Ужгородщині знайшли снаряд часів Другої світової війни

13.09, 08.12.2020 УЖГОРОД СУСПІЛЬСТВО 14

Перша людина в світі отримала вакцину Pfizer/BioNTech

12.12, 08.12.2020 СУСПІЛЬСТВО 30

НОВИНИ ЗАКАРПАТТЯ > ВСЯ ОБЛАСТЬ >> УЖГОРОД

В Ужгороді неповнолітні роми замотали собаці голову поліетиленовим пакетом і викинули в смітник (ФОТО)

08.07.2020 12:01 648 СУСПІЛЬСТВО

Прикрій випадок стався в Ужгороді біля Перечинського вокзалу.

TOSHIBA 145 РОКІВ У ТВОЄМУ ДОМІ Турбота про якість твого життя має значення.

Ad by opt4d360

Група малолітніх циган одягли хворій собаці пакет на голову, замотали його, щоб собака не могла дихати, і кинули собаку в смітник, - повідомляє prozak.info

На щастя, поруч були люди, які побачили цей акт знущання і в останній момент врятували тварину.

Журналісту "Анонс Закарпаття" вдалось зафіксувати на фото лише одного зі

Наш співпрацює

Головна / Новини / Новини криміналу / Закарпатська поліція викрила злочинну групу, котра перевозила нелегалів за кордон (ФОТО)

Закарпатська поліція викрила злочинну групу, котра перевозила нелегалів за кордон (ФОТО)

12:30, 25 вересня

Розширено

Соціальні

Контент-редактор

На Закарпатті поліція викрила злочинну діяльність групи осіб, яка займалася переправленням через держкордон нелегалів. До утворення входили 7 осіб, серед яких жителі Закарпаття та Луганської області.

Документуванням групи займалися поліцейські відділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Протягом останніх кількох місяців правоохоронці провели ряд оперативних заходів, у ході яких вдалося встановити, що організатором злочинної схеми є 38-річний мешканець села Грушеве Тячівського району. До незаконної діяльності чоловік залучив ще шістьох осіб, серед яких чітко розподілила ролі. Одні займалися транспортуванням іноземців з території Росії до прикордонних зон з Європою на Закарпатті. Інші – забезпечували утримання до моменту переправи та безпосередньо організовували перетин кордону.

Також поліцейські задокументували кілька неадекватних спроб злоумисників перемістити нелегальних мігрантів до Румунії.

Наразі чотирьом особам, за процесуального керівництва обласної прокуратури, вже повідомлено про підозру у злочині за статтею 332 Кримінального кодексу України, щодо інших трьох - вирішується питання. Також поліцейські вже встановили особу росіянина, який сприяв транспортуванню нелегалів з Росії до України.

СПОНСОРСЬКИЙ КОНТЕНТ

mgid

Зробіть будинок енергоефективним, а ми відшкодуємо гроші

Енергогу

Помаранчевий позбавляє від стресу? Перевір цю теорію з Agerol

Agerol

Експортуйте товари?

Укрпост

Розіграш 100 000 грн

Credit-light.ua

Сьогодні, 25 вересня, у помешканнях фігурантів справи на території Закарпаття та Луганщини слідчі Головного управління поліції Закарпаття провели одночасно 12 обшуків. У ході процесуальних дій поліцейські вилучили речові докази, які мають суттєве значення для подальшого доведення вини злоумисників. Також було вилучено зброю та речовини, схожі на наркотичні.

Досудове розслідування у справі щодо злочину міжнародного масштабу триває. За схемою злоумисника загрозую позбавлення волі на строк до 7 років.

ПОЛІЦІЯ

ЧЕРКАСИ

37046442 УТРУОВА448

UKRAINCE BACHA TIMOSHENKO ALTERNATIVE DIUCHYI VLADI EKSPERT

Оголошення	
СРОЧНО	28.11.20
Важливо!	28.11.20
Сторінка	28.11.20
Сторінка. Робота в Польщі	28.11.20

Розмістити оголошення у цьому блоці

Додати

Renault LOGAN M

від 371 900 грн*

4. Київська поліція затримала групу професійних закарпатських крадійок (ФОТО). – 0312.ua, 28.09.2020

0312.ua Сайт міста Ужгорода

Головна **Новини** Довідник Дозвілля Афіша

Вакансії Оголошення Погода Нерухомість Авто / Moto Карта міста Довідкова Експерти міста Питання-відповідь

Київська поліція затримала групу професійних закарпатських крадійок (ФОТО)

Як інформує "Київ Оперативний" у фейсбуці, «чора вдень на бульварі Тараса Шевченка, 38, правоохоронці із #ОПВ #УКР провели затримання одразу трьох професійних крадійок.

Утрюх вони «обробили» (одна відволікає, друга прикидає, а третя краде) жіночку 1974 року народження.

Одразу після крадіжки всіх трьох було затримано.

Затримані особи:

- Мошкола Сабіна Аттіліна, 1992 року народження. Раніше неодноразово судима за крадіжки

СПОНСОРСЬКИЙ КОНТЕНТ

Іпотека до 4 млн грн на 20 років

Зробіть будинок енергоефективним, а ми відшкодуємо гроші

Помаранчевий позбавляє від стресу? Перевір це теорію з Аерол

Експортуйте товари?

Балог Аріана Русланівна, 1998 року народження

Форкаш Ірина Шандорівна, 1999 року народження.

Всі троє приїхали «на роботу» до Києва із окремого хутора, що у місті Берегове.

KYIV operative

RO2

125 грн

899 грн

Я ГОТОВИЙ ДО ПЕРЕЇЗДУ

ІПОТЕКА ДО 4 МЛН ГРН

А ти вже бачив відсотки Правекс Банку?

Підліткові велосипеди

Підлітковий велосипед найкращий подарунок Миколою для дитини

5. Злодійок з Берегова затримали в Києві (ФОТО). – 0312.ua, 28.09.2020.

0312.ua Сайт міста Ужгорода

Головна **Новини** Довідник Дозвілля Афіша

Вакансії Оголошення Погода Нерухомість Авто / Moto Карта міста Довідкова Експерти міста Питання-відповідь

Злодійок з Берегова затримали в Києві (ФОТО)

Сьогодні вдень на бульварі Тараса Шевченка, 38, правоохоронці із #ОПВ #УКР провели затримання одразу трьох професійних крадійок, інформує Київ оперативний.

Утрюх вони «обробили» (одна відволікає, друга прикидає, а третя краде) жіночку 1974 року народження.

Одразу після крадіжки всіх трьох було затримано.

Затримані особи:

- Мошкола Сабіна Аттіліна, 1992 року народження. Раніше неодноразово судима за крадіжки
- Балог Аріана Русланівна, 1998 року народження
- Форкаш Ірина Шандорівна, 1999 року народження.

Всі троє приїхали «на роботу» до Києва із окремого хутора, що у місті Берегове.

Читайте також: Винесли усе: в Ужгороді пограбували перукарню (ФОТО)

Хочете отримувати найважливіші новини в месенджер? Підписуйтеся на наш Telegram

KYIV operative

Telegram - KyivOperativ
Viber - Киев Оперативный
Youtube - Kyiv Operativ

ЗАКАРПАТТЯ КИЇВ ЗЛОДІЇ ГАСТРОНОМІ ЗАТРИМАЛИ

7. Йшов 2 км, стікаючи кров'ю: сварка між закарпатцями завершилася різаниною (ФОТО). – 0312.ua, 06.09.2020.

Головна Новини Довідник Дозвілля Афіша

Вакансії Оголошення Погода Науковість Авто / Мото Карта міста Додаткова Експерти міста Питання-відповіді

Йшов 2 км, стікаючи кров'ю: сварка між закарпатцями завершилася різаниною (ФОТО)

06.09, 5 вересня
Додати

Богдан Наталія
Контент-редактор

Подія сталася на Тернопільщині. З проникаючим ножовим пораненням до Підволочиської лікарні потрапив 20-річний житель Мукачєва. Чоловіка з відкритою травмою живота в центрі міста побачили перехожі. Вони викликали поліцію та швидку.

За словами начальника Підволочиського відділу поліції Сергія Гагарюка, неподалік сміттєзвалища мешкала родина ромів. Вони збирали сміття, займалися його сортуванням. Потерпілий приїхав до них з Закарпатської області. Між ним та братом господарів постійно виникали сварки через харчі та побутові речі. Останній конфлікт завершився трагічно. Після розливання спиртних напоїв між чоловіками почалася суперечка в ході якої 48-річний уродженець Закарпатської області завдав молодому чоловікові удар кухонним ножом в живот.

Поранений мукачєвець зміг дійти до райцентру, стікаючи кров'ю, а це майже два кілометри. Вже в місті його побачили люди та викликали лікарів. Потерпілого прооперували. Медики констатували проникаюче поранення, яке в кількох місцях зачепило прямую кишку.

Нападника правоохоронці затримали згідно статті 208 КПК. У скоєному він зізнався. Даний факт внесений в ЄРДР згідно статті 121 ККУ. Проте дане правопорушення можливо буде перекаліфіковане у статтю 115 ККУ. У ході розслідування з'ясувалося, що нападник перебуває у розшуку Закарпатської поліції за погрозу вбивством. Триває слідство.

СВАРКА РІЗАНІНА

Оголошення

Столяр. Робота в
29.11.20

Повар. Робота від
01.12.20

8. У потязі "Ужгород-Одеса" сталася кривава різанина: стали відомі подробиці (ФОТО). – 0312.ua, 12.09.2020.

0312.ua

Сайт міста Ужгорода

Головна

Новини

Довідник

Дозвілля

Афіша

Вакансії

Оголошення

Погода

Нерухомість

Авто / Мото

Карта міста

Довідкова

Експерти міста

Питання-відповідь

У потязі "Ужгород-Одеса" сталася кривава різанина: стали відомі подробиці (ФОТО)

16:11, 12 вересня

Кримінал

Майора Яна
Контент-редактор

Укрзалізниця проводить детальне службове розслідування інциденту, що стався у поїзді №107/108 Ужгород-Одеса.

Укрзалізниця повідомляє на своїй сторінці у ФБ, що у вказаному поїзді що вирушив за маршрутом 10 вересня, особа, що знаходилась у ньому, попередньо у стані алкогольного сп'яніння, спричинила конфлікт з іншими особами, після чого була передана медичним працівникам по станції Воловець.

"Разом з тим, для всебічного вивчення інциденту та встановлення усіх обставин й винних у ньому, по прибуттю поїзда його зустріла спеціальна комісія Укрзалізниці яка опитує усіх причетних та свідків інциденту. Більш того, буде проведено медичний огляд усіх працівників поїзної бригади на стан алкогольного сп'яніння у сертифікованому закладі Міністерства охорони здоров'я. По закінченню розгляду усіх обставин Укрзалізниця вживатиме усіх необхідних заходів в рамках законодавства, в тому числі, за необхідності, звільнення, та надасть додаткову інформацію", – зазначається у повідомленні Укрзалізниці.

ПОТЯГ

УЗ

ЗЛОЧИН

Замов захист онлайн! Тришаро водонепроникні захисні маски

Сучасний респіратор Максима! прилягання до лица!

Оголошення

Крісло голландське Шейд
28.11.20

Оренда на шістьох Wo
Wolfe, Kiev, UA
28.11.20

СТО. Ремонт авто: BMW, Автомасти
05.12.20

Скільки ж натуральн
розбудитель в каплях
ГРМ
26.11.20

Розмістити оголошення у час

9. "Дабл кіл": 15-річний хлопець вбив дідуса та відправив бабусю у "реанімацію" аби похизуватись у "Телеграмі". – 0312.ua, 05.09.2020.

0312.ua

Сайт міста Ужгорода

Головна

Новини

Довідник

Дозвілля

Афіша

Вакансії

Оголошення

Погода

Нерухомість

Авто / Мото

Карта міста

Довідкова

Експерти міста

Питання-відповідь

"Дабл кіл": 15-річний хлопець вбив дідуса та відправив бабусю у "реанімацію" аби похизуватись у "Телеграмі"

16:40, 4 вересня

Кримінал

Гришчак Аліна

Контент-редактор

15-річний хлопець створив свій канал у "Телеграмі", де похизувався своїм злочином.

В Івано-Франківській області 15-річний хлопець вбив свого дідуса і ледь не позбавив життя бабусю. Жорстокий злочин хлопець сфотографував і одразу виклав у соцмережі. На цьому підліток не хотів зупинятись, він планував вбити усіх членів своєї сім'ї.

"1 вересня близько четвертої години ночі до поліції Івано-Франківського регіону зателефонував 15-річний хлопець та розповів, що вбив своїх дідуса та бабусю. Хіба ж повіриш такому повідомленню? Проте на місце події негайно відправили поліцейських і швидку для перевірки інформації. І шок! Хлопець зовсім не жартував", – розповіли в департаменті карного розшуку.

Як з'ясувала поліція, онук напав на рідних, коли вони спали. В будинку правоохоронці виявили напівхолодне тіло 72-річного дідуса. Від отриманих численних ножових поранень чоловік загинув на місці події, а 69-річну жінку з тяжкими тілесними травмами госпіталізували до лікарні. Там її прооперували, зараз вона в реанімації.

"Злочин ціленаправлений і дуже бажаний. Спочатку хлопець бив молотками по голові, а потім намагався завершити "справу" ножем та іншими гострими предметами. Дідусь доклав усіх зусиль, щоб врятуватися, але будучи кволим і хворим не мав змоги навіть встати. Яка страшна смерть", – розповіли правоохоронці.

СПОНСОРСЬКИЙ КОНТЕНТ

Зробіть будинок енергоефективним, а ми відшкодуємо гроші

Енергозощадливість до 70%

Міфи про жіноче підприємництво. Ви досі у них вірите?

Maya Kay

Помаранчевий позбавляє від стресу? Перевір цю теорію з Aperol

Aperol

Експортуйте товари?

Укрпошта

Після вчинення злочину 15-річний юнак "відвітувався" в "Телеграм"-каналі з фото і підписав його "Дабл кіл готовий. Почав з баби з дідом, ще 7".

Connecting Developers

Get instant support from experienced developers.

10. В Одесі на зупинці біля Привозу лежить чоловік в калюжі крові, - ФОТО. 048.ua, 25.09.20

В Одессе на остановке возле Привоза лежит мужчину в луже крови, - ФОТО

14:12, 25 сентября
Промисловий

Возле Привоза прямо на остановке лежит мужчина в луже крови с разбитым лицом.

11. В Ужгороді чоловік "під кайфом" розтрощив близько 10 автомобілів та автобус (ФОТО, ВІДЕО). – 0312.ua, 09.09.2020.

0312.ua Головна Новини Довідник Дозвілля Афіша
Вакансії Опитування Погода Нерухомість Авто / Мото Карта міста Довідкова Експерти міста Питання/відповіді

Головна / Новини / Суспільство новини / В Ужгороді чоловік "під кайфом" розтрощив близько 10 автомобілів та автобус (ФОТО, ВІДЕО)

САМОЛІКУВАННЯ МОЖЕ БУ ШКІДЛИВИМ ДЛЯ ВАШОГО ЗДОРОВ'Я

Ана. МЛСМ.com. AS № 6207733. nia. 20.05.15

В Ужгороді чоловік "під кайфом" розтрощив близько 10 автомобілів та автобус (ФОТО, ВІДЕО)

В Ужгороді неадекватний чоловік за 15 хвилин розтрощив близько 10 автомобілів та автобус. Подія трапилася, сьогодні, 9 вересня, близько 12-ї на вулиці Заньковецької.

Про це у своєму телеграм-каналі [повідомляє](#) Віталій Глагола.

Як повідомляє журналіст, чоловік, попередньо у стані наркотичного оп'яніння, трощив скло та стрибав на автомобілі аж поки його не затримали працівники патрульної поліції, що прибули на місце.

1241, 9 вересня
Розтрощив

Головна Акція
Контент-редактор

Класичне пальто H&M Уні на багато років

MARUTACARS.COM
Marutacars автосалон

xs
co

Age Open

12. В Одеській області підліток порізав собі горло прямо в школі. – 048.ua, 30.09.20

048.ua

Сайт города Одессы

Новости

Справочник

Вакансии

Досуг

Афиша

Погода

Недвижимость

Карта города

Справочная

Фотоотчеты

Вопрос-ответ

Объявления

В Одесской области подросток порезал себе горло прямо в школе

15:52, 30 сентября

Позитивистия

2

Надежный источник

Лада Вербицкая

Журналист

В одной из Килийских школ ученик десятого класса полоснул себя ножом по горлу прямо во время учебного процесса.

Об этом сообщает корреспондент 048.ua со ссылкой на пресс-службу полиции.

Старшеклассник отпросился с урока, вышел в коридор, сел и порезал себе шею.

Известно, что парня в крови обнаружила вышедшая из класса ученица и позвала старших. Сотрудники школы оперативно вызвали скорую, поэтому подросток находится в стабильном состоянии в местной больнице.

По предварительным данным полиции, причиной такого поступка стало предвзятое отношение учителя

ПродМаркет

Одеса 10.12

"Skittles" драже 38г (м/л)

АТБ

Копійка

Сільпо